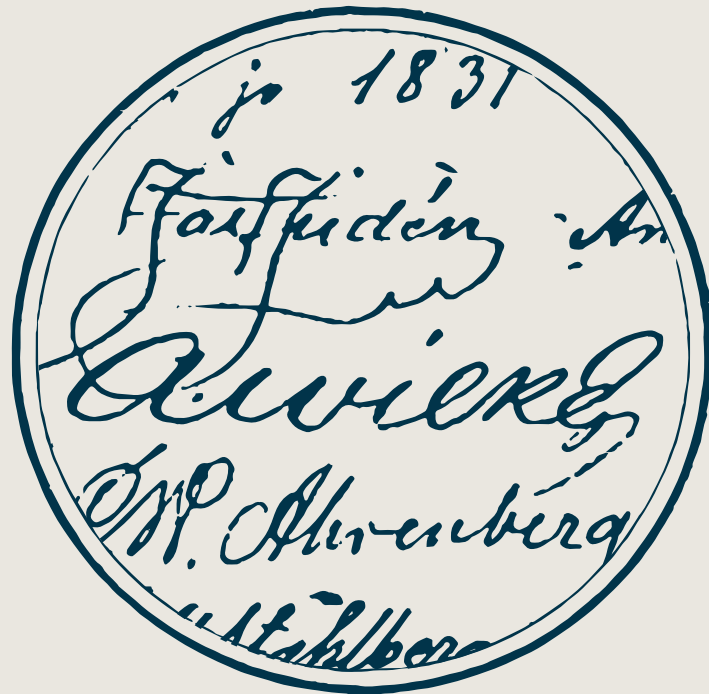

VSKS-dokumentit

Kaakon kulma

Eija Kennerleyn muistelmat

VSKS-dokumentit-sarjassa julkaistaan asiakirjoja ja käsikirjoituksia Viipurin ja sen lähialueiden historiasta. Sarjan taittopohjat on rahoitettu Suomen tiedekustantajien liiton tuella vuonna 2023. Liiton toiminta rahoitetaan tekijänoikeusjärjestö Kopiosto ry:n keräämillä tiedejulkaisujen käyttökorvauksilla ja nimellisillä jäsenmaksuilla.

VSKS-dokumentit-sarjan päätoimittaja on FM Lauri Hemmilä.

Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura on tieteellinen seura, jonka tarkoituksena on lisätä tietoa Viipurin ja sen lähialueiden historiasta. Seura on perustettu vuonna 1845.

VSKS-dokumentit 1

Kaakon kulma - Eija Kennerley'n muistelmat

Eija Kennerley, esipuhe Irma-Riitta Järvinen

VSKS, Helsinki 2024. 93 sivua.

ISSN 2984-1275

Tätini Eija Kennerly

Eija Anna-Liisa Laanti oli haapasaarelaista merenkulkijasukua. Isänisä oli luotsi, samoin setä, toinen isoisä laivuri. Eijan isä **Feliks Laanti** oli Viipurissa kouluttanut merikapteeni suurten purjelaivojen aikaan. Hän ylitti päiväntasaajan neljätoista kertaa, haki lastia Australiasta asti ja viipyi merillä pitkiä aikoja, pisimmillään kolme vuotta yhtä mittaa, koska uusia pestejä otettiin tilaisuuden tullen. Hän jäi maihin joskus 1915 jälkeen. Kotona Haapasaarella odotti silloin perhe, vaimo **Siviä** ja tyttäret **Laura, Aili** ja **Toini**. Isä ei ihan kirjaimellisesti jäänyt maihin, ei vain enää lähtenyt valtameripurjehduksille. Perhe asui välillä Suursaarella, kun isä työskenteli majakkamestarina Pohjoiskorkkiolla.

Eija syntyi Kotkassa 20.2.1920. Ikäero vanhempiin siskoihin oli suuri, Eija oli perheen pienin, olivat ”isot tytöt” ja sitten Eija. Perhe muutti Viipuriin 1920-luvun alussa, kun isä alkoi työskennellä Paulinin huolintaliikkeessä Viipurin satamassa. Koti Linnoituksen kaupunginosassa Uudenportinkatu 2:ssa oli lähellä satamaa ja tulli- ja pakkahuonetta. Isän merenkulkuajan monet päiväkirjat olivat talon vintillä, jossa Aili-äitini kävi niitä salaa lukemassa. Hän suri kovasti, ettei ollut ottanut niitä sieltä ennen kuin kotitalo pommitettiin maan tasalle.

Voin hyvin kuvitella pienen, vilkkaan Eijan kuuntelemassa siskojen puheita, tarkkailemassa tilanteita ja tekemässä havaintoja – ja nämä nokkelan pikkutytön havainnot ovat siirtyneet Eijan vuosikymmeniä myöhemmin Englannissa kirjoittamiin ”lastuihin”. Viipuri oli Eijan lapsuuden ja nuoruuden rakas ympäristö. Hän ei koskaan myöhemmin enää sinne palannut. Ei halunnut.

Eija kävi Viipurin Uuden Yhteiskoulun, kuten Aili-sisar, äitini. Hän pääsi ylioppilaaksi keväällä 1939 ja kirjoittautui Helsingin yliopistoon saman vuoden syyskuussa. Eijan ainevalikoima oli lähes sama kuin vanhemmalla siskolla: suomen kieli, kirjallisuus ja kansanrunoudentutkimus.

Opiskelu-aika oli sotien takia katkelmallinen. Eija työskenteli Suomen Punaisessa Ristissä. Hän valmistui filosofian kandidaatiksi Helsingin yliopistosta 1949 pääaineenaan suomen kieli. Tuolloin hän päätti lähteä ulkomaille, ensin Hollantiin, sitten Englantiin. Hullin yliopistosta tarjottiin suomen kielen opettajan paikkaa; satamakaupunki Hull tuntui hyvältä vaihtoehdolta. Tämän jälkeen hän muutti opettajaksi Manchesteriin, jossa tutustui taidekoulun opettajaan **Albert Kennerleyhin**. He avioituivat 1952.

Pitkän ajan Eija ja hänen miehensä asuivat Etelä-Walesissa lähellä Cardiffia Ponthirissa. Eijaa kiinnostivat paitsi walesiläisyys – pieni kulttuuri ison puristuksessa

– myös historialliset kerrostumat druidien ajasta roomalaisvalloitukseen, josta oli jäänyt maisemaan paljon konkreettisia muistomerkkejä. Samoin keskiajan Englannin upeat katedraalit kiinnostivat häntä, ja hän oli oppaana sisarentyttärille, kun oli tilaisuus käydä hänen luonaan. Eijalla oli vahva historian taju, jonka syntymiseen varmaankin oli lapsuus Viipurissa vaikuttanut. Myöhemmin, kun Eija ja hänen puolisonsa muuttivat pohjoiseen Lancashireen, hän liittyi paikalliseen historiaseuraan ja teki julkaistun tutkimuksen Lancasterin pubien historiasta.

Koko elämänsä ajan Eija piti yhteyttä viipurilaisiin ystäviinsä, luokkatovereihin Viipurin Uudesta Yhteiskoulusta. Eijan läheisin ystävä oli Anita Idefelt Viipurista. Anitasta tuli Sisar Benedicta, ja hän asui Vatikaanissa. Eija vieraili hänen luonaan siellä, ja Anita kävi Eijan luona Englannissa. Eijan nuoruudenrakkaus Viipurissa oli Kari Koskiluoma, musiikkimies. Eijakin opiskeli nuorena viulunsoittoa Viipurin musiikkiopistossa.

Eija Anna-Liisa Kennerley kuoli äkillisesti Ferndownissa, Dorsetissa Etelä-Englannissa 27.2.1989. Muistan säteilevän kesäisen päivän, kun Viipurin luokkatovereita tuli hänen uurnanlaskutilaisuuteensa Haapasaaren Vanhankylänmaahan kesäkuussa 1989.

Irma-Riitta Järvinen,
Eija Kennerleyn sisarentytär

Edessä Siviä Laanti ja Feliks Laanti. Takana vas. Aili, Laura, Toini ja Eija. Kuvaaja: K. W. Miettinen. Aiemman sivun kuvassa poseeraa nuori Eija mahdollisesti vuonna 1950.

Aluksi.

Ulkona tuulee ja myrskyää, sade pieksee ikkunaa. Tuuli ryntää Britannian saaren kimppuun lännestä käsin, kylvää sadetta alaville maille ja heittää lunta vuorille.

Tuulen kohina ja se kolina mitä puuskat aiheuttavat ravis- tellessaan irtonaisia kattopahveja tai tiilejä, ovia ja ikku- noita, se kaikki on aina ollut minulle mieluista, vaikka tiedän- kin mitä vaaroja myrsky tuo tullessaan sekä merelle että maalle.

Kun ~~enne~~ vuoden 1939 syksyä kuulin nuo äänet Viipurin ka- duilla, jouduin aina suuren kiihtymyksen valtaan. Kävelin Vanhan Kaupungin ristiin rastiin, yksin, pimeässäkin, vain muutaman katulampun val^aistessa tietäni, kuunnellen rautasaranain vinkunaa, ovien paiskintaa, tuulen puhallusten kiihtyvää raivoa, sateen läiskimistä nupukiville. Kurkistelin salaa valaistuihin ikku- noihin, pistähdin eräitten porttien sisäpuolelle nähdäkseni taas jo ~~ennestään~~ tutun pihan.

Näitten iltaisten ja päivänvalossakin tehtyjen retkien avul- la tutustuin Vanhan Kaupungin joka taloon, pihaan, porttiin ja parvekkeeseen, jokaisen kadun kiviin. Nytkin vielä, melkein viidenkymmenen vuoden kuluttua, kun suljen silmäni - aina ei se- kään ole tarpeen, sillä näen yhtä hyvin samat näyt avoimin silmin - edessäni on aivan selvänä katukäytävä, reunuskivet, seinä tuossa vieressä, koivu vihertävää seinustaa vasten, koi- ranheisipuu kurkotellen keltaisen aidan yli. Paikotellen katu on hyvin kapea, paikoin se kiipeää mäkeä ylös, kun taas jotkut toiset kadut etenevät tasaisesti ja rauhallisesti, jokainen ra- kennus tervehtien kulkijaa.

Koulutie tai tiet! Mitä hyvänsä reittiä kuljinkaan, tunnen ne yhä kaikki tarkkaan. Uudenportinkadulla vilkaisin aina ensin kellotorniin: kymmentä vaille yksi! Siis viisi minuuttia ennen- kuin olisin Kauppatorilla, siitä kymmenen minuuttia Punaisen- lähteen torille ja taas viisi minuuttia koulun kulmalle - ehtisin portille juuri siksi kun kello soi. Jos oikein tiukalle otti, matkaan meni vain seitsemän- tai kahdeksantoista minuuttia, jos taas oli enemmän aikaa, voisin mennä toista tietä, esimer- kiksi Luostarinkatua ja Tuomiokirkon kohdalta poikki puiston -

Vaikka koulumatka joskus tuntuikin rangaistukselta, oli mielessä kuitenkin taka-alalla hyvänolon tunne: asuin Vanhassa Kaupungissa, joka oli Viipurin paras osa. Olin etuoikeutettu, ja säälin salaa niitä tovereitani jotka eivät Vanhaa Kaupunkia tunneneet kuten minä sen tunsin.

Täältä kaukaa olen katsellut Viipurin näkymiä. Ehkä juuri sen vuoksi että olen kaukana, näenkin sen mielestäni niin selvästi. Kaukana ollen on kenties myös helpompaa unohtaa, että Vanhaa Kaupunkia ei enää oikeastaan ole, ei ainakaan sellaisena kuin me silloiset nuoret sen muistamme. Siitä on tullut unikuva, mutta samalla todellisempi kuin todellisuus. Meidän Viipurissamme on ainainen ilta-auringon loiste.

Kuinka monet kerrat olenkaan kuullut entisten viipurilaisten kokoontuessaan ylistävän kaupunkinsa ihanuutta. Pysähdymmekö koskaan ajattelemaan millainen Viipuri ehkä olisi nyt, ellemme olisi sitä menettäneet? Ehkä siitä olisi tullut likainen, meluisa, pöyhkeilevän paisuva kuin niin monesta muusta nykyajan kaupungista ja siinä saattaisi olla samoja vikoja kuin missä tahansa paikassa: työttömyyttä, juoppoutta, huumausaineitten uhreja, liikennesuuhkia ja onnettomuuksia, halpoja huvituksia, vähän todellista kulttuuria.

Uskallanko sanoa sen? Että me viipurilaiset, traagisen menetyksemme vuoksi, olemme onnistuneet säilyttämään idyllimme. Me elämme kuten Sarkian runon "unen kaivossa". Sen pohjalta kuulemme elämän humun kuin veden läpi, mutta itse vaellamme unelmien Viipurin katuja ja niitten näkymät huojuvat ympärillämme kuin vesik^{kuusit}heinä ja niitten valot ja varjot vaihtuvat kuin unen harhakuvat.

Lancaster, tammikuu 1987.

Morning, grey beyond the curtains.
I lie alone on my cooling bed.
In my half-dream towers rising,
the clock still chiming towards the sea.
I walk again in the meak streets,
I hear the waltzes in the park.
The lion-castle on its island
looks forever toward the East.
Eternal spring, unending shimmer
upon the bay, along the quay.
Ships go on hooting, lindens rustling,
the flags fluttering in the breeze.

A giant hand ripped curtains open:
the ruins lie there grey and dead.
There are no flags,
there is no waltzing,
the ships lie rusting at the quay.
Silence came, deep and cruel,
roars around in my room.

K A A K O N K U L M A

Eija Kennerley
26 Chestnut Drive
Bare
Morecambe (Lancaster)
LA4 6HN

Sisällys.

Aluksi

Pamppala 1

Torkkelin puistossa 5

Puginin talo 7

Seuraelämää 13

Paulinin talo 18

Joulu 23

Kiellettyjä hedelmiä ja luvallisiakin 29

Linnassa 32

Kerettiläisiä 39

Kirjoja ja arkkitehtuuria 40

Lisää seuraelämää 43

Musiikkia 45

Kellot 50

Laivoja 52

Meiän koulu 57

Luterilaisia 63

Politiikan varjo 68

Marraskuu 71

Rajakaupunki 75

Monrepos 79 }
Valleilla 82

Lopuksi (89)

Pamppala.

Vuonna 1925 meidän perheemme muutti Viipuriin jo toista kertaa. Tosin minä en ensimmäisellä kerralla ollut vielä mukana, silloinhan oli ollut vasta tuo kaukainen ja ihmeellinen aika ennen sotia. Minä, hännänhuippu, ilmestyin perheeseen ensimmäisen maailmansodan jälkeen, kun asuimme Haapasaassa.

Kun olin kaksivuotias, muutimme Kotkaan, jossa olimme pari vuotta, mutta kun merikapteeni-isäni sai paikan Viipurista "maakrapuna", tavaramme lastattiin Kotkan satamassa valkeaan Södern-laivaan ja niin eräänä iltapäivänä höyrysimme merelle ja aamulla kaarsimme Viipurin satamaan, jossa isä oli odottamassa. Jos muistikuvani kertoo totuuden, oli varhaiskesä, päivä oli kirkas ja raikas, liput liehuivat tullikamarin katolla ja Pamppalan talorivin edessä. Pamppalan värikkään kivimuurin takana olevassa piharakennuksessa oli ensimmäinen Viipurin-kotimme.

Punamullalla maalatun puutalon takaikkunoista oli näköala yli pienen niityn, kohti Pamppalankadulla olevaa tiilirakennusta, jonka yläosassa oleva pyöröikkuna jostain syystä jäi mieleeni kauhistuttavana. Makuuhuoneitten ikkunat taas antoivat Pamppalaan päin, yli nupukivipihan. Ikkunat olivat korkealla maasta, sillä talo oli rakennettu noin kolmen metrin korkuisen kivijalan päälle ja lepäsi osittain ylempänä olevalla pengermällä. Pamppalan piha oli kuilussa, mutta talon oven edessä oli kaunis nurmikko ja sementtiportaot johtivat nurmitasanteelta alas. Ison Pamppalan kivirakennuksen läpi johti pimeä tunnelimainen porttikäytävä ja sen kadun puoleisesta päästä aukeni näköala Etelävallille ja merelle.

Isälleni sataman läheisyys oli tärkeä sillä se oli hänen työpaikkansa. Hänen vaellusvuotensa olivat vieneet hänet "kolme kertaa maapallon ympäri", kuten äitini puoliksi ylpeänä, puoliksi katkerana selitti. Nyt isä vaelsi pitkin satamalaituria, mennen saapuviin laivoihin heti tullimiesten jälkeen ja, kun laivat olivat lähtövalmiina, poistuen juuri ennen kuin tullitarkastus oli päättynyt. Hänen täytyi kävellä paljon, sillä satamalaituri oli silloin noin kilometrin pituinen ja myöhemmin venyi paljon pitemmäksi.

Oliko ensimmäinen näkymäni Viipurista tosiaankin liehuvia lippuja täynnä? Vai onko se vain myöhemmin muodostunut ihanteellinen kuvitelma, kun nyt tiedän, että viimeinenkin lippu oli laskettava alas, kun loppu tuli? Viipurin vuodet tuntuvat olleen täynnä juhlintaa ja lippujen liehuntaa : oli paraateja, uudenvuodenpäiviä, itsenäisyyspäiviä, juhannuksia, vappuja - ja aina liput paukkuivat tuulessa.

Niin paljon vuosia oli kolmen sisareni ja minun välillä, että ensimmäisen vuosikymmeneni ja vähän enemmänkin vietin kuin ainoa lapsi. "Isot työt" olivat koulussa ja työssä.

Pamppalassa oli viisivuotispäiväni. Vieraita tuli. Tuli Ekholmin täti valkeassa silkkisessä hartiahuvissaan, mustapukuisena, nuttura niskassa roikkuen, kaartuvat sieraimet väristen, kermakakua minulle kantaen. Kermakakusta tuli ensimmäinen suuri lankeemukseni "vatsan palvontaan", kuten äitini niin ~~amatullisen~~ amatullisen uhkaavasti syntiäni kuvaili. Siihen asti en ollut makeasta välittänyt, vaan imeskellyt nautiskellen suolasilakan "häntiä" ja juonut maitoa - mikä toiminta on myöhemmin saanut hammaslääkäriini lausumaan kiitoksen sanoja. Varhaisimpina vuosinani olin langennut toisenlaisen paheen pauloihin: painuin huomaamattomasti pöydän alle, laahaten mukanaani päivän lehden ja aloin pureskella sen vaaleita reunoja, litsuttaen mautonta paperimälliä suussani. Kermakakku, joka oli koristettu hillotuilla vaapukoilla, lopetti primitiiviset syömätapani ja teki minusta aivan tavallisen lapsen joka eli ainaisessa makean kaipuussa.

Ekholmin setä oli minusta tavattoman vanha. Olihan hänen viiksisissään harmautta ja iloisissa ruskeissa silmissään punerrusta joka sai ajattelemaan valvottuja öitä. Mutta hän iloitteli kanssani, nosti korkealle, kutsui pikkutyttököseen. Täti oli pidättyvämpi, ja vaikka toikin kakun, ei yleensä kiinnittänyt minuun erityistä huomiota. Olin vain hänen ja hänen miehensä ystävien pikku tytär. Vain eräänä kesänä, kun olimme heidän huvilallaan Hakaniemessä Viipurin lännen toisella puolella, kun olin haltioissani poiminut hänen istuttamansa kielot pihalta, Ekholmin täti katsoi minuun tarkemmin ja otti vastaan kimpun jonka äitini pani minut ojentamaan hänelle anteeksipyynnön ohella.

Pamppalasta tuli se historiallinen paikka, jossa opin lukemaan. Millä tavoin se oikeastaan tapahtui, on jäänyt hämäräksi. Tavata

en ainakaan osannut ennenkuin sain opetusta kansakoulussa. Opin lukemaan "suoraan". Minulle oli luettu ääneen Antti Rytkösen runomittaisia tarinoita ja minusta runo kuulostikin miellyttävämmältä kuin proosa. Muistan viettäneeni pitkiä tuokioita lattialle levitetyn "Karjalan" ääressä, kuljettaen sormeani pitkin mustia kirjaimia, vähitellen siirtyen paksuista ohuempiin. Mutta ensimmäinen kirjallinen tuote jonka pystyin lukemaan oli aivan toisenlainen ja se tapahtui äkkiä, kuin olisin saanut ilmestyksen.

Olin ollut sairaana ja eräänä iltapäivänä istuin vuoteessa toipilaana, edessäni sisarteni omistama "Tyttöjen kirja". Katselin sen kuvia, kuljettaen taas sormeani kuvien alla olevia runon säkeitä pitkin. "Oli ik-kun-an luona äiti - ja poika - v-uo-vuoteessaan - sa etkö jo nouse - Vilh - Vil - Wilhelm - pyhää saat-toa katsomaan?" Säkeitten yläpuolella, vasemmalla sivulla, oli kuva jossa ihmisjoukko vaelsi lippujen alla. Oikealla sivulla oli huntu- ja kruunupäinen nainen, jolla oli pyöreäposkinen, nukkemainen lapsi käsivarrellaan, silläkin kruunu päässä- "Ja Kev-laar - in pyhä äiti on tän-ään parh- hais-saan - niin paljon on tou-hua häällä, talo sair-ai-ta tulvillaan."

Minua ihmetytti miksi äidillä oli sairaita vierainaan ja vielä merkillisempää oli, että hänelle tuotiin vahasydämiä ja vahajalkoja. Entä miten oli Vilhelmin laita? " - mul on miel-es-sä kuol---lut-- Gr- Gr-Gret- chen (jota nimeä en tietenkään pystynyt todella ääntämään) - mun syömme-ni sairas on." Nuo säkeet liikuttivat viisivuoti-
aan mieltä joka itse oli juuri sieluraudesta toipunut.

Luin säkeitä ääneen, hartaasti, ihmetellen. Ne sointuivat kauniisti, ne kertoivat oudoista asioista, merkillisestä maailmasta jota en osannut kuvitella.

Ovi avautui ja äitini seiso siinä.

"Mitä! Tää tyttö lukee! Tulkaas katsomaan - kuulkaa, se lukee!"

Istuin siinä posket hehkuen, yöpaidassani, käteni alla eräs Euroopan kuuluisimmista runoista, ja tuijotin tietymättömiin, ja samalla olin nyt itsekkin ihastunut ja ihmeissäni uudesta taidostani.

Kaksikymmentäviisi vuotta myöhemmin, kun seisoin eräässä Hollannin katolisessa kirkossa ja katselin suurilla telineillä olevia hopeisia esineitä jotka esittivät käsiä, jalkoja, sydämiä, muistin tuon kaukaisen iltapäivän.

Etelävallikadulla vallia reunustavaa harmaata kiviaitaa rakennettiin silloin. Pamppalassa myös asuvan ystäväni Irjan kanssa leikimme graniittilohkareiden välissä, kun työmiehet kalkuttaen hakkasivat niitä. Kukapa äiti nykyään uskaltaisi antaa pikku tyttärensä mennä leikkimään sellaisessa paikassa? Me olimme kuitenkin turvassa, miehet tuskin vilkaisivat meihin. Mustainveljesten luostarikirkon sireeniaidasta riistimme varmaan sadoittain lehtisilmuja varhain keväällä ja "myimme" ne munina leikkikaupassamme, jonka tiskinä graniittinen suorakulmainen kivi toimi. Kerran uskaltauduimme vanhoille valleille asti. Ne olivat vielä silloin luonnonkukkien peittämät, Taidemuseon mukanaan tuoma kulttuurimaisema ei vielä ollut tuhonnut niitä. Siellä kieriskelimme alas vallien rinteitä kunnes kummankin päässä pyöri ja vatsassa oli ontto olo.

Torkkelin puistossa.

Kun olin vielä niin pieni, että kävelin käsi äidin, isän tai vanhempien siskojen kädessä, äidillääni oli tapana viedä minut Torkkelin puistoon siinä varmassa uskossa, että nauttisin siitä.

Puistossa ei ollut juuri ketään muita iltapäivän lämpiminä tunteina. Äiti vei minut Saksalaisen kirkon vierestä syvemmälle puiden alle. Hänestä puisto oli keidas, hän ihaili kaikkea siellä ja kehoitti minuakin katsomaan kukkien kauneutta, nurmen vihreyttä ja puiden lehvistöä.

Mutta se pieni tyttö, joka veteli jalkojaan hiekkaisella tiellä, ei välittänyt nurmesta, jolla ei saanut kävellä, kukista joita ei saanut poimia.

"Älä potki hiekkaa, kengät menee pilalle!"

Potkin vähän aikaa vielä kovemmin. Äitini ehdotti, että menimme aukiolle missä oli muita lapsia. Hän oli varannut minulle pienen ämpärin ja lapion mukaan.

Saavuimme Espilän vieressä olevan aukion laitaan. Sen keskellä oli puukehikko jonka sisällä oli hiekkaa ja lapsia. Äitini vei minut ensin penkille istumaan, katselemaan kauempaa mitä nuo toiset tekivät. Kun olin heilutellut jalkojani penkin reunalta vähän aikaa, päätin, että minun oli kuuma ja kumarruin riisumaan kenkiäni.

"Mitäs nyt? Älä ota kenkii pois."

"Miul on kuuma, mie otan sukatkii pois."

"Ei, ei, ei kukaan kävele kaupungis ilman sukkii ja kenkii. Katsos nyt, on noil lapsillakii sukat ja kengät."

Katsoin tiukasti ja totesin että niin oli.

"Mut kui mie voin mennä hiekal kengät jalas?"

"Kyl sie voit. Menes nyt leikkimään."

Äiti työnsi minua hiekkaläjää kohti. Mutta minä olin tottunut leikkimään yksin, tai vain yhden leikkitoverin kanssa. Nyt oli edessäni kirjava, kirkuva lauma tuntemattomia lapsia, joihin en luottanut. Eräs minua pienempi tyttö oli iskenyt silmänsä ämpäriini ja kun tulin lähemmäs, sieppasi sen itselleen. Minä kiskaisin sen takaisin, mistä tietenkin oli seurauksena läpätunkeva huuto, äidin ilmestyminen viereeni ja hänen moitteensa että olin itsekäs.

Mutta mikään ei saanut minua jäämään hiekalle. Inhosin toisia lapsia, joista monet nyt tuijottivat minua mitä tyhmimmällä tavalla.

Äidin oli vietävä minut takaisin kotiin. Hän ei ymmärtänyt miksi en pitänyt puistosta, ei ainakaan sanonut ymmärtävänsä.

Luulisin kuitenkin, että hän tajusi kuinka mielessäni olivat sileät, puhtaat kalliot ja viileä merivesi. Olimme jättäneet ne ja nyt sain tyytyä vain kuumaan hiekkaan.

Myöhemmin tietinkin hyväksyin puiston, kun pystyin itsenäisesti liikkumaan siellä. Puistosta kerättiin syksyisin värikkäitä lehtiä, siellä liukuiltiin alas Hirvimäkeä tuntikausia talvisin. Siellä kuunneltiin musiikkia lavalta, ja kaikkein viimeisin tapa nauttia puistosta oli viimeisten Viipurin-vuosien kevättiltojen hämärä, jolloin sieltä löytyi runsaasti piilopaikkoja suuteleville pareille.

Puginin talo.

Muutimme Pamppalasta Puginin taloon silloisen Keisarinkadun varrelle, noin vuoden kuluttua, luultavasti tilanpuutteen vuoksi. Puginin talossa huoneet olivat suuret ja niitä oli viisi, keittiöineen. Näköalaa meillä myös oli nyt, kauas yli Viipurin lahden. Alhaalla, neljän kerroksen syvyydessä, oli piha ja talon omistajan, rouva Puginin pieni aidattu puistikko, jonka orapihlaja-aidan lehdet olivat kesällä täynnä leppäkerttuja. Sinne pääsi vain omistajan luvalla, mutta leppäkerttujen elämää voi seurata kadun puolellakin. Keisarinkadun puolella oli myös pitkä puurakennus, "vanhauskoisten" kreikkalaiskatolisten kirkko.

Puginin talossa oli mahdollista viettää juhlallinen joulu ja uusivuosi sekä syntymä- ja nimipäiviä, sillä oli tilaa kutsua vieraita. Sali oli minusta tavattoman avara, sen ikkunat korkeat, sen vihreä kaakeliuuni komea. Unnavuonna tapahtui tinanvalanta uunin edessä. Pimeää salia valaisi vain uunissa palava tuli, tina sulii sihisten kauhassa ja valui pihalta uunin edessä olevaan vesiämpäriin. Salissa esitin omia tanssejani, joskus katsojille, joskus vain itselleni iloksi, ja lausuin osia yhä uudelleen lukemastani "Lintu Sinisestä", jota silloin esitettiin Viipurin Näyttämöllä, mutta jota en jostain syystä päässyt katsomaan.

Talossa asui kansainvälinen joukko. Meidän kerroksessamme oli ruotsia puhuva perhe. Lapset, Inga ja Margit, olivat ystäviäni, heidän kanssaan opin leikkimään "näyttelemistä". Heidän lastenkamariinsa oli täynnä ihmeitä, heillä oli jopa oma pieni valkea pöytänsä ja tuolinsa, suuri joukko erilaisia helmiä ja vaatteita, joista kädenkäänteessä tuli kuninkaitten viittoja ja prinsessojen pukuja. Kuvittelin puhuvani ruotsia, vaikka Margit kysyikin ihmeissään mitä oikeastaan sanoin. Ingan syntymäpäivänä, kun Ingan vieraat olivat pelkästään ruotsia puhuvia, olin ensi kertaa aivan vieraassa joukossa, jonka puhetta en ymmärtänyt. Kun tytöt vielä nauroivat erehtyessäni ottamaan kumileivoksen leivoslautaselta ja saadessani sen vingahtamaan kun painoin siihen lusikkani, päätin lähteä kotiin, itkevänä, äidin lohdutettavaksi.

Vielä meitäkin ylempänä, ullakkokerroksessa, asui venäläinen perhe: isä, äiti ja kaksi tytärtä. Perheen isällä oli aina jalassa saappaat, päässä harmaa hattureuhka ja hän kantoi meille kellarista puita pienestä maksusta. Äitini yritti monta kertaa keskustella

hänen kanssaan, mutta hänen suomenkieltään oli vaikea ymmärtää. Hän ei milloinkaan mennyt ulos vaimonsa ja tyttäriensä kanssa, vaan nämä kulkivat kolmisin, äiti keskellä, kädet muhveissa ja kellertävillä kasvoilla kärsivä ilme.

Kolmannessa kerroksessa asui saksalainen perhe ja ensimmäisessä rouva Pugin. Kun menin äidin mukana vuokraa maksamaan, rouva istui nojatuolissaan, suu hieman mutrussa, jalat jakkaralla. Hänen ylähuuleksaan oli aavistuksenomainen tummuus ja tukka oli vedetty tiukasti taakse ja huipentui pienoiseen pyöreään nutturaan. Hänellä kuten kaikilla talon venäläisillä naisilla oli pitkä hame ja tummansävyiset puserot ja hatut.

Talon vieressä oleva kirkko oli meille mysteeri. Sen seremoioista tiesimme vain sen, että kirkko oli täynnä suitsutuksen seasta hohtelevaa kultaa ja hopeaa ja että melankolinen laulu nousi ja laski, kaikuen ulos ovesta jota pidettiin auki koska koko seurakunta ei mahtunut sisään. Me kaikki - jopa joskus isänikin - nojasimme salin kahden ikkunan leveisiin ikkunalausoihin ja katsoimme kuinka seurakunnan jäsenet sisään mennessään kumartelivat ja heittelivät kättään otsaan, olkapäihin ja rintaan. "Se on ristinmerkki, ne tekee sen jumalankuvan edes - monet kerrat, yhä uuestaa..." Kultra ja hopea kimalteli, pappien kasukat heilahtelivat, "posmotus" nousi ja laski.

Kreikkalaiskatolisilla yleensä on joulu ja pääsiäinen samaan aikaan kuin muilla kristityillä, mutta "vanhauskoiset" noudattivat vanhaa ajanlaskua. Me saimme tietoomme milloin heillä oli pääsiäinen, ja varauduimme ikkunaan keskiyön messua seuraamaan. Minunkin annettiin nousta katsomaan.

Näimme pappien johtaman kulkueen tulevan ulos kirkosta. Suitsutusastia heilahteli kiivaasti, mutta kulkue vaelsi hartaan hitaasti, kääntyen vasemmalle, alas Keisarinkatua.

"Minnehän ne nyt menee?"

"Kai ne tulee kohta takasin, ootetaa."

Kulkue tuli takaisin, kierrettyään korttelin se ilmestyi näkyviin rouva Puginin puistikon takaa, oikealta.

"Kato, mitä ne kantaa?"

"Se on jumalankuva, kultanen jumalankuva!"

"Mistä ne sen on löytäny?"

"Jos ne hautas sen päiväl jonnekkii ja nyt ne on kaivanu sen ylös - niiku Jeesus nousi ylös."

Huone oli pimeä, alhaalla pihalla kynttilöiden lepattava valo sai kultaisen, suuren ikonin loistamaan. Salaperäisyys, vier vieras ja viehättävä, hohteli ja väreili kuin kaivon pohjassa.

Eräänä kesäpäivänä olin yksin pihalla ja ikävystyneenä istahdin etuoven portaalle. Siinä aikaellessani tuttu hahmo pyörssi pihaan: komea partaniekka, musta lierihattu päässä, harmaa pitkä viittamainen puku yllä, sen hihat leveät ja hulmuavat. Hän eteni kovaa vauhtia pitkin rouva Puginin puistikon laitaa ja ennenkuin kerkesin siirtyä, hän oli kohisten kohdalla, ojensi kätensä kohti oven ripaa - ja samalla hänen helmansa pyyhkäisi ylitseni, pieni kun olin. Huuh, huuh, ja hän oli jo hävinnyt portaakkoon, minuun vilkaisemattakaan.

Perheelle kelpasi nauru kun selitin kuinka olin joutunut "ryssänpapin helman alle", ja naurua riitti vielä kauan jälkeensä.

Puginin talossa asuessamme aloin koulunkäyntini. Mieleen on jäänyt eräs kouluunlähtö. Oli talviaamu, ruokahuoneen ikkunasta näkyi kirkkaan hailakka taivas ja sitä vasten savupiipuista pystysuoraan ylös nousevia vaaleita savupatsaita. Uunissa oli meilläkin tuli, pöydällä oli aamupuuroni, jonka syötyäni äiti alkoi vaatettaa minua. Vastustelin, sillä ihmeekseni minun oli vedettävä kolme sukkaparia jalkaan, villainen paita oli ollut jo kutittelemassa ihoa vuoteesta noususta lähtien. Villahousuja oli varmaan kaksi paria, ja paksun takkini kauluksen lisäksi äiti kietaisi karvaisen villaliinan ja päähäni painettiin samanlainen karvainen myssy. "Siel on kova pakkanen, täytyy panna paljon päälle."

Ja tosiaan, kun astuin ulos pakkaseen, oli kuin nenäni olisi työntynyt tulta, en voinut hengittää. Kauhistuini, en ollut niin kovassa pakkasessa ennen ollut. Se oli unohtumaton kokemukseni Viipurin mannerilmaston talvesta.

"Pane kaulaliina suun eteen! Hengitä siihen!" komensi äiti.

Käsi kädessä menimme portista ulos. Keisarinkatu oli valkeana nauhana edessä, sen keskellä rivi höyryäviä ruskeita pyöryköitä joitten ympärillä varpuset kiihkeinä tirskuivat.

Valkeaa, ruskeaa. Puiston puut huurteesta jäykkinä, savupiipuista kaikkialla kohoavat puhkuvat pilvet, narskuva lumi. Nenäni tottui vähitellen kylmään ja uskalsin pari kertaa nostaa sen ulos liinan sisältä.

Koulun pihalla ei näkynyt ketään, mutta äiti lähetti minut yksin sitä ylittämään. Kun tulin ovelle asti, se avautui näkymättömän voiman avulla. Sen sisäpuolella opettajani piteli ovea ja sanoi: "Tule tule kiireesti sisään, pannaan ovi kiinni ettei pakkanen pääse kouluun." Käytävässä vallitsi hirveä meteli ja ilma oli kostean lämmintä, täynnä märkien vaatteiden hajua. Välitunnitkin saimme olla sisällä, mikä epätavallinen tilanne sai meidät tietenkin villiintymään.

Kuten useimmat lapset, minäkin sairastin kaikki tavalliset lastentaudit kansakouluaikana. Ensin oli tulirokko. Opettajani, rouva Salervo, tuli katsomaan ja toi terveisiä luokkatovereilta. Ujona istuin salin ikkunalaudalla ja ihailin hänen poskiensa vaaleaa punerrusta ja sinisiä silmiä jotka siristelivät likinäköisinä. Hänen nenänsä, ehkä hieman liian terävä, oli muuten suora ja sopusuhtainen. Hän oli mielestäni hyvin kaunis. Hän oli sitä lajia joka pysyy samannäköisenä vanhuuteen asti. Paitsi tätä ja parin sisarteni koulutoverin vierailua, olin yksin päivisin ja ikävissäni. Olin toipilas, mutta en saanut vielä mennä kouluun.

Vietin paljon aikaa ikkunassa, katsellen kohti talvista Viipurin lahtea ja seuraten varisten liikehtimistä Mustainveljesten kirkon vieressä olevissa puissa ja Raatitornin katolla.

Eräänä harmaana päivänä ilmestyi alas pihalle liikettä. "Vanhauskoiset" näyttivät kokoontuvan, tavallistakin useammat olivat pukeutuneet mustiin. Joukko muodosti renkaan pihalle asetetun pitkulaisen laatikon ympärille, jonka sinne tuomista en ollut jostain syystä huomannut. Laatikko oli nupukivillä ja yksitellen miehet ja naiset polvistuivat ja suutelivat sitä. Niin, totta tosiaan, he suutelivat laatikkoa, sitä päätä joka oli hieman leveämpi kuin toinen. Kurkistelin ja totesin, että he kaikki suutelivat pientä neliskulmaista ikkunamaista aukkoa.

Mitä se tarkoitti? Laatikko oli harmaa, ihmiset mustissaan ja he käyttäytyivät kummallisesti, vieläkin kummallisemmin kuin pääsiäisenä.

Näytti siltä että kaikki olivat jo käyneet suutelemassa ikkunaa. Pappi ilmestyi esiin kirkosta valkeaan kaapuun puetuna ja paljain päin. Suitsutusastiaa kantava poika heilutti hopeista astiaa laatikkoa kohti, suitsutus pöllähteli kylmään ilmaan.

Nyt näin ikkunan kohdan selvästi, sillä kaikki seisoivat kauempana. Siristelin silmiäni - näinkö oikein? Pienen ikkunan takana oli kasvot, nuoren tytön tai naisen kasvot, kalpeat, tyynet, silmät kiinni.

Epävarmuus, tuntemattoman näyn aiheuttama tuskainen aavis-
telu saivat minut tuntemaan itseni hyljättyksi. "Äiti, äitii,
tuu pian - joku on laatikos!"

Äitini kiirehti saliin, huolissaan, sillä huutoni oli
varmaan kuulostanut järkyttyneeltä. Hän kuivaili käsiään esi-
liinaan ja nousi tuolille katsomaan ulos ikkunasta kanssani,
samalla hiukan toruen: "Mitä sie niin huuat, ihan pelästytät.
Mitä siel sit on?"

"Kato."

Äiti katsoi, oli hetken hiljaa. Sitten hän kapusi alas ja
kurkotti käsivartensa auttaakseen minut alas lattialle.

"Siel on hautajaiset. Niil on niin erilaiset tavat kun meil-
lä. Tules alas, mennään kyökkiin. Äiti on leiponu pullaa. Ne
vie sen laatikon pois kohta, et sie enää sen enempää nää."

Menin keittiöön ja suuni tukittiin lämpimällä pullalla. Har-
maa laatikko ja kalpeat kasvot häipyivät pois mielestäni jonnekin
taka-alalle. Myöhemmin kun asuimme jo toisessa talossa, istuin
taas kerran ikkunalaudalla ja katselin mitä pihalla tapahtui.
Vanhempani ja sisareni olivat myös pihalla, kuten koko talon
väki ja vieraitakin. Näin kuinka talosta, meidän alapuolellamme
olevasta asunnosta kannettiin valkeaa arkkua yli pihan kohti port-
tia. Olin nähnyt avonaisen arkun asunnossa, kavutessani portaita
ylös vähän aikaisemmin, ja nenässäni tuntui vieläkin omituinen
haju joka portaikossa oli sekoittunut arkun ympärillä olevien
kukkien tuoksuun. Äkkiä hämärä muistikuvat harmaasta laatikosta
ja suitsutuksesta kohosi mieleeni. Hyppäsin alas ikkunalaudalta,
en halunnut katsella. Vähän ajan kuluttua avain kiertyi lukossa
ja äitini tuli sisään, hengästyneenä ja pelästyneen näköisenä.
"Mitäs sie - putosit sie? Mie satuin katsomaa tänne ikkunaan..."
Hän tottesi, etten ollut pudonnut. Selitystä saamatta hän lähti
takaisin, hieman epävarmana voiko minut todella jättää yksin.
Samana vuonna, kesällä, isoäitini kuoli ja kolmannen kerran näin
hautajaiset, nyt osanottajana. Kun istuin moottoriveneessä, jos-
sa arkkua vietiin hautausmaalle, polveni kolahtivat valkeaa kul-
maa vasten joka kerran kun vene keinahti. Silloin tiesin jo aivan
konkreettisesti sellaisten laatikoitten ja seremonioitten merki-
tyksen.

Puginin talossa oli eräs hävettävä asia, josta ei puhuttu paitsi omien seinien sisäpuolella. Äiti erityisesti hermostui ja ryhtyi lopulta epätoivoisiin toimenpiteisiin. Talo oli täynnä torakoita. Ne marssivat sisään ikkunanraoista, saapuivat kuin ruskeatakkiset sotajoukot, rivissä, astellen pitkin ulkoseinää, ja sisään saapuessaan ne hajaantuivat keittiön eri puolille, sillä keittiö oli niiden varsinainen strateginen kohde. Harmista otsaansa rypistellen äitini avasi neliskulmaisen paketin, otti sieltä vanhalla ruokalusikalla vihreää jauhoa jota pani nurkkiin. Ja katso! pian makasivat ruskeat nahkatakkiset sotilaat selälleen, jalat ilmassa vielä sätkyen, "keisarinvihreää" nautittuaan. "No, siitä saitte!" äitini puhisi verenhimoisena. "Mut niit tulee aina uusi - kyl meidän täytyy muuttaa. Kun näe ryssät pitää torakoi pyhinä eikä tapa niit. En mie yksin jaksa. Sitäpaitsi, täs talos ei oo hissii ja portaat on nii korkeet. Puut täytyy kantaa, ostokset raahata neljän kerroksen verran..."

Isäni mielestä porrasaskelmat olivat myös korkeat. Ja niinpä muutimme, vaikka "isot tytöt" vastustivat.

Muuttopäivänä Aili-sisareni ja minä makasimme salin lattialla. Sali oli jo aivan tyhjä, korkkimatto jolle kesäaurinko heitti valoisia neliöitä, oli tavattoman laaja ja lämmin. Muuttomiehet tulivat ja menivät kantaen huonekaluja muista huoneista. Äiti ja isä olivat jo uudessa asunnossa, äiti määrällen minne mikäkin pöytä ja tuoli oli pantava.

Piirtelimme aurinkoneliöitten ääri viivoja sormillamme ja lauloimme niin kovaa kuin voimme: "Jos kaikki Suomen järvet viinaksi muuttuisi - ". "Vai nii - hahhah, tytöt laulaat iha oikeen! Sil-lail vaa!" miehet tyrskivät ohimennessään. Me lopetimme äkkiä. Minä en sietänyt että minulle naurettiin. Sitäpaitsi tiesimme että sellainen laulu oli luvaton, mistä sen sitten olimmekin oppineet. Jos äiti olisi ollut kuulomatkan päässä, emme ikinä olisi alkaneetkaan.

Sellaisia lauluja opin kyllä myöhemminkin. Kun Laura-sisareni liike piti pikkujouluun, he olivat harjoitelleet "varietee-esitystä varten aikamoisen pitkän laulutarinan, josta muistain ainakin yhden säkeen!" Ja Ramperi piti vaan lystiä, selvänä ei ollut päivääkään", jota lauloin hartaasti kunnes äitini kauhistuen kuuli ja lopetti sen. Noina aikoina saatettiin kyllä laulaa roskalauluja mutta oi kuinka viatonta elämämme siitä huolimatta oli.

Seuraelämää.

"Hei! Anna käsi ja hyppää!" Isä tarttui käteeni ja minä hyppäsin lätäkön yli - vain toinen kantapää kastui. Mutta minulla oli kumiset päällyskengät, jotka eivät päästäneet tien kuraa nahkakengille.

Me olimme, koko perhe, menossa "kylään" Hiekkaan. Olimme juuri astuneet ulos Haminanportin tunnelista valliseinämän toiselle puolen. Kiertelimme ja kaartelimme, etenimme hitaasti vallien välissä. Maisema oli kolikko, vailla elämää. Siellä täällä maa oli vähän kovempaa missä päivän vähäinen auringonpaiste ei ollut tehnyt tyhjäksi pakkasen työtä. Vallien jyrkät kiviseinät kohosivat kummallakin puolen.

"Olis pitäny sittenkii mennä Pennisillan yli."

"Se on kans ihan veen peitos, ei se olis ollu yhtää helpompaa. Joku meiän liikkeest tuli sitä tietä Hiekast eilen ja kerto," Laura selitti, silmät samalla maahan suunnattuina, sillä hänellä oli uudet kmiiltävät päällyskengät.

"No, kohta jää on paksuu, ehkä jo ens kuussa. Nythän on marraskuun loppu, pahin aika. Miekii saan sit vähä vapaata kun ei laivat pääse Viipuriin," isä toivoi hurskaasti.

"Onkohan ne Viiran sisaret siel - " Äitini äänessä oli odottava sävy.

"Kyl kai, tottakai "musterit" tulee kun on Viiran syntymäpäivä - on pöytä koreena."

"Onks se hyasintti tallel? Ei kai se palellu?"

Toini heilahdutti kapeaa pitkää pakettia kädessään: "Ehei, siin on paljo sanomalehtipaperii ympäril."

Lopulta saavuimme leveälle tielle joka erkani Monreposin tietä Hiekkaan päin, ja kohta näkyivät Hiekan puutalot. Pysähdyimme pitkän matalan rakennuksen ovella ja kopistelimme jalkojamme portaalla ennen sisäänmenoa.

Pyyleväenä hymyilevä Viira-täti oli ovella vastassa. "Siinäpäs te tulette! Tervetuloa! Tulkaa nyt pian sisään lämpimään!"

Viira-tädin pyöreään olemukseen sopi hänen tapansa puhua. Oli kuin vokaalit olisivat olleet pyöreitä helmiä, jotka kierivät hänen huuliensa välistä ja ässät sihahtelivat toisin kuin meidän. Hän ei puhunut "viipurilaist", vaan läntisempää suomea, johon silloin tällöin ruotsin sanat pujahtivat sekaan.

"Voi kiitos kiitos, eihän teidän nyt olis pitäny- oi jesses kun on kaunis hyasintti. Tack so mycky!"

Kesti vähän aikaa ennenkuin kaikki olivat kuoriutuneet päällysvaatteistaan ja -kengistään. Sitten ovi saliin avautui - leveä ovi suureen huoneeseen joka oli jo täynnä vieraita ja jonka perällä komea palmu levitteli vihreätä varjoaan.

"Jesses, har de verkligen kommit den där vägen runt'om vallarna?" Ä'de' inte kallt?" Kolme - minusta - vanhaa ja arvokasta tättiä istui omassa ryhmässään palmun alla. He saivat vastaukset suomeksi. Ihailin heidän pukujaan joitten etumustaa pitkät eriväriset helminauhat peittivät. Heidän puhettaan en ymmärtänyt kuin puolittain. "Moster Vally" oli komein, hänen rintansa näytti kannattelevan helminauhoja erittäin tehokkaasti. "Moster Fanny" oli vanhin, hento, miltei särkyvä. Keskimmäinen "moster", Frida oli mitättömämmän näköinen kuin toiset, mutta hänen tummanpunainen silkkipukunsa oli ehdottomasti hienoin.

Käsiä puristettiin, tervehdyksiä vaihdettiin. Niiailin kuten sisarenikin. Kesti aivan tavattoman kauan ennenkuin äiti ja isä asettuivat paikoilleen ja minä saatoin jäädä nojaamaan äitiin.

Talon tytär ilmestyi keittiöstä hymyilevänä, käsiään hieroen, olkapäät hiukan kohollaan.

"Onkos pöytä valmis sitten, Hellin? Se on? No niin, kaffelle nyt vaan sitten, olkaa hyvät, vassoguu."

Kuinka hitaita kaikki olivat! Kuvittelin pöydän odottavaa herkullisuutta. Siellä olisi kakkua ja pikkuleipää seitsemää sorttia. Mutta vieraat itsepintaisesti eivät olleet kuulevinaan Viira-tädin kehoituksia. Tiesin, että näin piti olla seuraelämän sääntöjen mukaan. Ei saanut näyttää liian innokkaalta, kahvi ja sen tykötarpeet olivat olevinaan sivuasiasia, pääasia oli seurustelu, tapaminen, uutisten kertominen.

"Tule nyt, Siviä, älä anna kaffen jäähtyä. Var så god nu!" Viira-täti yritti taas ja tällä kertaa otti äidin käsivarresta kiinni ja melkein nosti hänet ylös tuolilta, vetäen hänet mukanaan ruokahuoneeseen. Isäni otti kätensä taskuistaan ja suoristi solmioitaan, uskaltautuen ulos palmun toisen reunan alta, jossa oli keskustellut Toivo-sedän kanssa. Sekä setä että tätti tulivat mukaan kahvipöytään, ehkä jo kolmatta kertaa - mutta eihän uusia vieraita voinut panna pöytään yksin.

Koko seurue pysähtyi hetkeksi pöydän ääreen, seremonia jatkui. Äitini puristi kätensä yhteen ja huudahti: "No voi voi, kylläpäs sinä Viira olet leiponu ja laittanu! - vai Hellinkö se -?"

Tämä oli välttämätöntä, tämä kaiken vaivannäön tunnustaminen. Hitaasti, hitaasti istuttiin pöytään, Viira-täti näytti jokaiselle paikkansa, istuen itse kahvipannun viereen, Toivo-setä pöydän päähän, josta hänen silmälasinsa ja kalpeat tyynet kasvonsa kajastivat yli kaiken.

Huokasin helpottuneena ja asetuin tuolilleni. Koko seremonia, joka aina käytiinläpi vieraisilla, oli mahdollottoman ikävä. Pöydäsäkin piti aina varoa ettei vain näyttänyt ahneelta. Jos sellainen vaara uhkasi, Laura sisareni pian suhisi korvaani. Hän piti yleensä silmällä etten poikennut hyvien tapojen polulta.

Kahvikupit vaelsivat ensin tyhjinä kädestä käteen Viira-tädin kahvipannun luo ja taas takaisin, nekin ehdottomasti arvonn mukaisessa järjestyksessä - mikä merkitsi, että minun kupini oli jonon viimeinen. Oli myös tärkeää, että seuraavat kupilliset jaettiin samassa järjestyksessä. Kaksi kupillista oli milteipä välttämättömyys, kolme merkitsi vieraittän puolelta saatua suurta hyväksymistä, mutta neljä oli liikaa.

Pullaa oli syötävä ensin, ja olihan se hyvää tässä talossa. Mutta pöydän keskellä oli kaksi täytekakkua, kummastakin noin kolmannes oli jo lohkaistu pois ja mehukas sisus näkyi. Kun lopulta olimme täytekakussa asti, nautin hiljaisena joka suupalasta.

Kahvin jälkeen seurue siirtyi takaisin saliin. Seurasi pianon soittoa. Hellin oli hyvä pianisti. Lauluakin oli, Toivo-sedän toivomuksesta: "Pohjolain, Pohjolain, siel' on hauskaa vaeltain -" tai "Mun laakson liepehellä -" ja muita tuttuja lauluja. Kylmä ja sohjo unohtuivat, sisällä oli lämmin ja kynttilöitäkin oli jo muistuttamassa joulun tulosta.

Takaisin mennessä oli pimeää, mutta pakkanaan oli kiristynyt eikä maa ollut enää yhtä pehmeää. Vatsassa lämmitti kahvi ja täytekakut.

Tällaisia kahvikekkereitä oli varsinkin talvisin paljon, sekä kotona että kylässä, Joulukuun alusta helmikuun puoliväliin oli kotona syntymä- ja nimipäiviä niin paljon, että "pysyimme kussa" koko sen ajan ja huoneissa oli jatkuvasti hyasinttien ja tulppaanien tuoksua.

Ekholmeilla kävimme joka joulun tienoissa. Tädin nimipäivä oli jouluaattona, Eeva kun oli, mutta useimmiten sitä vietettiin jona-kin muuna joulunajan päivänä. He asuivat aivan vanhan kellotornin kyljessä, tiilisessä piharakennuksessa. Kun ylitimme torniin päin viettävän mukulakivisen pihan, teki aina mieleni hyväillä tornin alaosan kiviä ennen ovesta sisään astumistani, kuin paremmin tajutaakseni sen rosokivisen iän.

Ruokahuoneessa meitä odotti suuri kahvipöytä kukkine kuppeineen, joitten värit, valkea, musta ja vaapukanpunainen, aina toivat mieleeni ikimuistoksen viisivuotispäiväni. Kahvin jälkeen Ekholmeilla jakauduttiin rouvien ja herrojen puoliskoisiin. Naiset istuivat salissa, kädet sylissä ja jalat ristissä nilkkojen kohdalta. Siellä puhuttiin naisten aiheista ja joskus laulettiin. Herrojen puoli oli sedän työhuoneessa. Siellä ilma oli harmaana tupakan savusta, varsinkin sikarien, ja herrat seisoivat, puhuivat ja nauroivat melkoisen äänekkäästi. Siellä oli joskus läsnä jopa Saksan konsulikkin, aito saksalainen, mikä asia soi herrainhuoneelle viihättävän ulkomaisen värityksen. Myöhemmin Ibsenin draamoja lukiesani ja nauttiessani "herrojen huoneen" kohtauksista on taka-alalla aina ollut tuo lapsuudenaikainen muisto Ekholmien asunnosta.

Äitini pikkuserkku, Hugo Yrjölä, asui kaukana meiltä. Sinnekin mentiin usein. Siellä leikin, tosin hieman vastahakoisesti ja alentuvasti minua nuoremman Keijon kanssa, kun aikuiset kävivät loppumattomia, käsittämättömiä keskustelujaan olohuoneessa. Hugo Yrjölä oli myös kotoisin Haapasaaresta, jossa hänen komea, viiksiniekka isänsä oli luotsina ja hänen äitinsä, Josefina, käveli suuren keittiön palkeilla ja salin pitsiverhoisten ikkunoitten takana. Hugo oli pieni ja pyöreä, korkeaotsainen, jonka otsan takana asui se äly ja tarmo jotka veivät hänet lakiopintoihin, tuomarin titteliin ja lopulta Viipurin läänin lääninsihteeriksi. Hänen Inga-rouvansa hymykuopat ja kauniit hampaat herättivät ihailuani ja hienouden huippuna olivat mielestäni hänen killuvat helmikorvarenkaansa, harvinaiset silloisessa Viipurissa.

Oikea luminen talviaika oli varsin nautittava. Aamullakin, kouluun mennessä, puiston läpi silmät puoliummessa juosten, oli valoisampaa kuin syksyllä, sillä Viipurissa oli aina paljon lunta. Oli kyllä vaikeaa nousta vähän ennen seitsemää ja koettaa niellä äidin vaatima annos karpalovettä ja rieskaa, joksi hiiva-leipää meillä kutsuttiin. Uni painoi silmiä, kylmän matkan ajaksi

heräsin ja tömistelin jalkojani jäiseen maahan. Illat taas kuluvat sohvan nurkassa lukien.

Iltoja kannatti suunnitella etukäteen. Kirjoja oli varsinkin joulun jälkeen valinnan vara. Mutta äiti keskeytti usein lukemiseni: "Menes Lauri Pitkäsel ja osta vähä jauhoi ja hiivaa, pitäis leipoo taas."

"Mummum - saanks mie ostaa vähä taateli?"

"No, osta nyt viielkymmenel pennil."

Painuin ulos pihalle ja pienestä portistamme Uudenportinkadulle. Kahden kadunvälin päässä oli Lauri Pitkäsen luolamainen myymälä, jonka lattia oli kadun alapuolella ja jonne kiviportaot johtivat kadulta. Ainoa ikkuna ei suonut paljon valoa joten kaupassa vallitsi ainainen hämärä. Pieni yksinäinen sähkölamppu taisteli urheasti valon puolesta. Kello kilahti kun ovi avattiin, ihmeellien tuoksujen runsaus lehahti vastaan. Se oli kuivattujen ja tuoreitten hedelmien, "menttooli"-karamellien, perunan, kahvin ja paloöljyn yhdistelmä.

Omistaja liikuski tiskin takana lippalakkisena ja esiiniina yllään joka oli joskus ollut valkoinen. Hän katosi välillä takahuoneeseen, jos ostaja halusi jauhoja tai perunaa. Kauppiaan punaisen nenän päässä riippui usein kirkas pisara, juuri alaspäin kaartuvien viiksien yläpuolella.

Katselin syrjäsilvällä Lauri Pitkäsen nenää kun hän punnitsi jauhoja. En ollut koskaan nähnyt pisaran tipahtavan, mutta olihan se mahdollista - Käänsin väkisin silmäni kohti luolan ihanuuksia. Takatiskillä oli korkea neliskulmainen taatelivuori, johon Lauri Pitkäsen veitsi upposi ja muutamat taatelit irtosivat vyöryen paperille kuin isot ruskeat torakat.

Rouva-Lauri-Pitkänen oli myös pieni kuten miehensäkin, mutta pyöreämpi. Hänen rusinasilmänsä olivat ystävälliset, mutta niissä oli usein huolestunut ilme. Tukkaa peitti vakituisesti hienosilmäinen verkko. Hänen suomenkielelensä oli vahva venäläinen korostus. Milloin hän mahtoi tehdä kotiaskareet - siivoukset ja keittämiset ja vaatteiden pesut? Hän näytti olevan aina kaupassa.

Kannoin jauhot ja taatelit kotiin, mieli täynnä illan odotusta. Jospa lukisin uudestaan Hilda Huntuvuoren kirjan suomalaisista vuonnat tuhat? Tai Kyösti Vilkunaa? Tai jos sittenkin alkaisen Pikku Dorritin, ihanasti paksun kirjan, jossa oli vanhanaikaisia kuvia Lontoon köyhistä raukoista?

Paulinin talo.

Uusi asuntomme oli aivan satamaan vievien portaitten lähellä, tullikamarin edessä. "J.W.Paulin" oli maalattu korkein mustin kirjaimin talon seinään, näkyen kauas lahdelle. Sen niminen ahtaustiike oli isäni työnantaja. Asunto oli pienempi kuin Puginin talossa ja muutenkin epämukavampi. Näin jälkeempäin ajatellen tuntuu merkittävästi koko muutto. Pahinta oli kuitenkin se, että meidän portaaseemme päästiin vain pihan kautta. Ja tuo piha oli todellinen koetinkivi.

Kesällä, syksyllä ja taas keväällä pihalla oli satamatyöläisiä määrättyinä aikoina päivästä, ja erityisen tiheässä heitä oli palkanmaksupäivinä. Palkan maksoi sipsakka neiti, joka kiirehti kadun puolen konttorista palkkalistat ja rahalaatikko mukanaan ja hävisi pieneen kioskiin joka seisoj keskellä pihaa. Sieltä hän luukun kautta jakeli rahat.

Emme olleet koskaan aikaisemmin kokeneet oikean työväen olemassaoloa. Silloinhan vasta, kaksikymmenluvun loppupuolella, Suomen työväki alkoi esiintyä varsinaisena luokkana. Meille satamatyöläiset merkitsivät vastenmielistä hajua, juoppoutta, poliittistakin vaaraa, sillä heidän joukossaan oli "punaisia", vaikkei ehkä montaa, mutta kylliksi aiheuttamaan silloin tällöin rauhattomuutta.

Me varmaan puolestamme näytimme heistä ylpeiltä, "koppavilta." Minua ei ihmetyttänyt kun kerran kuulin erään heistä kutsuvan itseäni melkoisen halveksuvilla nimillä. Syy "koppavuuteemme" ei kuitenkaan ollut luokkatietoisuus, vaan itsesuojeluvaisto ja vastenmielisyys likaa ja rumuutta kohtaan.

Isäni suhtautuminen satamatyöläisiin näyttää näin kaukaa katsoen olleen hiukan yliolkaista, vaikka sekin oli itsetiedotonta. Hän oli aivan nuoresta pojasta alkaen kouluuttanut itseään kapteenin asemaa varten - ja kapteenihan on laivan kuningas jonka sana kaikki tottelevat. Tosin J.W.Paulinin palveluksessa isällänikin oli käskijänsä, mutta automaattisesti hänen käskyvallassaan olevat työn johtajat vastasivat perämiehiä ja miehistöä, kun taas satamatyöläiset olivat pelkkää massaa, välttämätöntä jotta laivat saataisiin täytetyiksi ja tyhjennetyiksi.

Ne olivat poliittisesti viattomia aikoja. Isä ja äiti olivat yksinkertaisista saaristolaiskodeista eikä saarissa ollut yhteiskunnallisia ennakoluuloja. Saarelaiset tiesivät hyvin, että he

kaikki olivat meren armoilla ja tasaveroisia sen edessä, olivat he sitten kalastajia, luotseja tai merikapteeneita.

Äitini koetti selvästi ohjata minua välttämään talossa asuvien muutamien työläislasten seuraa. Syynä oli yksinkertaisesti noitten lasten sanavarasto. Heidän ansiokseen minä puolestani lasken sen, että tutustuin ainakin jonkin verran elämän salaisiin ja salattuihin puoliin. En kuitenkaan itse milloinkaan käyttänyt noita sanoja, vaan tekopyhästi osoitin halveksivani niitä.

Sittenkin, vaikka asennoitumisemme Paulinin talossa ei ollut tietoista, minulle kävi selväksi siellä asuessamme, että oli olemassa eri ihmiskerrostumia tai ryhmiä jotka eivät halunneet olla tekemisissä toistensa kanssa.

Liikkeen omistaja oli kotoisin ruotsinkielisestä saaristosta, köyhistä oloista. Hän oli minusta tavattoman vanha, enkä pitänyt hänestä. Hän ei nimittäin suvainnut aina huomata niaustani tai murahti vain. Sen sijaan hänen konttorissaan oli kaksi ihailemaani herrasmiestä - isä oli tutustuttanut minut gentleman-sanaan -, saksalainen herra Thoms ja Suomen ruotsalainen herra Perander. Kun näin herra Thomsin knallin ja haistoin hänen sikarinsa tuoksun, hymy levisi pyöreille kasvoilleni ja niasin kauniisti ja herra Thoms nosti hattuaan erittäin kohteliaasti. Samaten, kun herra Peranderin viivotin-suora olemus lähestyi täsmällisin, mitatuin askelin, tunsin suurta kunnioitusta, sillä häntä ympäröi ylhäinen, minusta jalo ilmapiiri. Herra Perander katsoi syvillä silmillään minun silmiini ja kun hän nosti hattuaan hienoinen hymyn väre kareili hänen suupilissään. Ihailuni oli varmaan päivänselvänä luettavissa koko olemuksestani.

Todella - entisinä aikoina oli olemassa hienoja herroja, jotka nostivat hattuaan kymmenen-kaksitoistavuotiaalle tytöille!

Viipurin ruotsalaiset yleensä pitäytyivät erossa suomalaisista, vaikka poikkeuksiakin oli. Muista maista kotoisin olevat liittyivät mieluummin ruotsalaisiin, usein tietenkkin suomen kielen vaikeuden takia. Kouluaikana en tuntenut ainoatakaan ruotsalaisen koulun oppilasta. Kun heitä katselin, he näyttivät käyttäytyvän kuin ei ketään muita olisi ollut lähelläkään ja jatkoivat ruotsinkielisiä, aika äänekkäitä keskustelujaan. Tietääkseni ei kukaan tovereistani-kaan käynyt ruotsalaisen koulun juhlissa, eikä sieltä kukaan eksynyt meidän juhliimme. Tästä karsinoitumisesta huolimatta minussa ei ollut ollenkaan sitä 30-luvun suomalaisuuskiikkaa, joka Helsingissä huipentui yliopiston sulkemiseen, ei edes abiturientti-

aikana. Ruotsi oli minusta kauniisti sointuvaa kieltä, halusin oppia sitä puhtaasti älyllisistä ja esteettisistä syistä.

Kapteeni Paulinin vaimo oli luullakseni samalta seudulta syntyisin kuin miehensäkin. Rouva Paulin oli rikkaudesta huolimatta yhä sama yksinkertainen nainen. Hänen pukunsa olivat antiikkisia: pitkät hameet, tummat kankaat, puhvihihaiset silkipuserot, "rossi" leuan alla. Hän oli niin lihava, että näytti pyörivän eteenpäin. Luultavasti liikkumisvaikeuksien vuoksi hän aina meni ostoksille oman hevosen kärryissä. Hevonen oli ruskea Polle, jota minä usein kävin katsomassa pihan perällä olevassa tallissa ja seurasin jännittyneenä kuinka Pollelle pantiin uudet kengät jalkaan pihan toisella puolella olevan pajan edessä.

Näiden kahden vanhuksen kodissa oli outo asukas: pieni tyttö, joka taloon tullessaan osasi tuskin kävellä. Tytön nimi oli Pia. Hän oli sirojäseninen ja kalpeaihoinen ja hänen vuokseen rouva Paulin hankki taloon lapsenhoitajan.

Kun pikku Pia kasvoi noin viiden vuoden ikään, hän oli kovin yksinäinen. Rouva Paulin pyysi äidiltäni, että minä saisin tulla "Pian kanssa leikkimään."

Menin rikkaan miehen asuntoon keittiön kautta, ylös jyrkkiä kiviportaita. Keittiön viereisessä ruokasalissa jonka seinät olivat paneloidut ja jonka keskellä seisoj jyrävä pöytä, tapasin rouva Paulinin istumassa rehevänä.

"Jassoo, siinähan sinä olet - Eijahan sinun mimi on? On hauska että tulit. Pia on niin yksin, ei ole kettä - sopiva - leikkiä veri. Minä olen liia vanha ja niin on nannykin!" Rouva Paulin naureskeli ja hänen kolminkertainen leukansa tärisi. "Nan, näyttää Eijalle missä lastenkammar on." Ja niin seurasin lastenhoitajaa Piän valtakuntaan.

En ollut ollenkaan ihastunut tehtävästäni. Pia oli vauva, en hän minä osannut hänen kanssaan leikkiä. Mutta, oi ihmeitten ihme, mitä Piällä oli! Oli valkeat lasten huonekalut, nukkeja, puuhevonen, jopa keinukin kiinnitettynä oven kehykseen. En voinut vastustaa rikkauden viettelystä. Myöhemmin minulla oli joskus tilaisuus pujahtaa saliinkin, jossa iso lattiasta kattoon ulottuva kulta-kehyksinen peili ja sen kultainen pöytä olivat ensimmäinen aavistukseni rococon viehättävyydestä. Salissa oli myös ikkunan syvennykseen asetettu valkea marmorinen nainen, jonka alastomia olkapäitä hyväilin sormillani.

Pia oli hemmoteltu ja jo siinä iässä tietoinen omaisuudestaan. Äiti osasi ohjata häntä hyvin; kun hän joskus tuli meille vuorostaan äitini sääli pientä rikasta tyttöä jolla ei ollut oikeaa äitiä. Ei kulunut kauankaan ennenkuin Piakin kutsui häntä äidiksi.

Kun nuori kapteeni Borg vaimoineen saapui Paulinin liikkeeseen ja asettui asumaan meidän yläpuolellemme, kuulimme ruotsia joka päivä. Sigrid Borg halusi oppia suomea, ja oppikin käytännön metodin mukaan. Ensin sisareni ja äitikin vastasivat hänelle suomeksi, sitten hän vähitellen siirtyi suomeen. Naurua oli paljon, sillä Sigrid oli "iloinen ihminen", ja jos hän teki virheitä, hän nauroi itse makeimmin. Kun heille ilmestyi poikalapsi, minä opin ruotsin lisäksi elämän ihmeitä.

Kapteeni Borg oli komea nuori mies, hänen kävelytapansa kertoi jatkuvasti siitä kuinka epävarmaksi laivan kannen asento saattoi tulla. Hänen keinuva käyntinsä ja notkeat polvien heitot olivat selvästi merimiehen elämän tulosta. Kumma kyllä, isäni ei milloinkaan kävellyt siten. Luulen, että hän aina oli pyrkinyt jäljittelemään englantilaisen gentlemannin liikkumistapaa: suoraselkäistä, notkeaa mutta ei huojuvaa. Kapteeni Borgin ruotsin kielisten kirosanonjen varasto oli hyvä. Minusta "förbannade luckan" tai "djävulens svårt" tuntuivat aivan viehättäviltä, kun taas suomalaiset kiroukset, joita aina kuulimme työmiesten keskitse kulkiessamme, olivat karkeita. Isäni tuntui olevan samaa mieltä: hän kirosi vain ruotsiksi.

Luostarinkadun - Keisarinkatu muutti nimensä samoihin aikoihin kuin me muutimme taloa - ja Uudenportinkadun kulmassa oli maitokauppa kellarikerroksessa. Noin kuusi porrasta johti kadulta kivilattiaiseen hämärähkөөn kauppaan. Siellä paloi sähkövalo aamusta iltaan, joka arkipäivä, lokukuusta maaliskuuhun, ja siellä liikuskeli kaksi ylt' yltään valkoista, pyöreää hahmoa.

Rouva Tolonen oli noin 65-vuotias, punaposkinen, sinisilmäinen ja naurava karjalainen. Hänen tyttärensä Tytti, jonka oikea nimi muistaakseni oli Lydia, oli varmaan lähellä neljääkymmentä. Kummankin päätä peitti tiukkaan solmittu valkea huivi ja kylminä päivinä he mittasivat maitoa käsissään sormikkaat joista sormet oli katkaistu.

Menin tavallisesti kaksin maitokannuin varustettuna: "Kolme litraa kylmää ja kaks lämmint maitoo." Rouva Tolonen tai Tytti vei vuoroin isomman ja pienemmän kannun tiskin taa, jossa kapeakaulaiset suuret maito-tonkat seisoivat kuin haarniskaan pukeutuneet sotilaat. Ihailin heidän taitoaan mitata kermaa pienellä desilitran ja vielä pienemällä puolen desilitran mitalla. Kerma valui pehmeästi suoraan tuomaani

astiaan ja mielessäni väikkyi jo kahvipöydän nautinnollinen lähitulevaisuus.

Tolokset eivät olleet pelkkiä maitokaupan omistajia. Heillä oli ollut isä Tolosen eläessä huonekaluliike ja he olivat asuneet isossa harmaassa puutalossa Mustainveljestenkadun kulmassa. Kun he muuttivat meidän talomme ensimmäiseen kerrokseen, meidät kutsuttiin kylään.

Meidän silmämme revähtivät kun näimme kahvipöydän. Leivonnaisia, hedelmiä, kermaa, hopeaiset suuret kerma- ja sokeriastiat ja kaiken kruununa miltei puolen metrin korkuinen, loistava hopeinen kahvikannu. Sivupöydät notkuivat hedelmien, pähkinöiden, makeisten ja suklaan painon alla. Perheen tyttäret, Saara ja Tytti olivat mustassa silkissä ja heidän ranteitaan koristivat paksut kultaiset renkaat. Tämä oli rikkautta, maidon pinnalla kelluvaa paksua kermaa.

Olin syönyt itseni kylläiseksi ja uniseksi, kun kapusimme portaita kotiin. Pähkinät aiheuttivat aivojeni tylsistymisen paisuessaan vatsassani, mutta silti pystyin vielä lukemaan "Pikku Dorritia", joka eli suurissa vaikeuksissa.

Joulu.

Äitini ja minä kapusimme ylös Vahtitorninkatua, hengästyen, sillä oli kova pakkanen, ja hiljensimme vauhtia hetken ajan kun tulimme mäen päälle. Tuore lumi peitti kadut ja sen alla väijyvät liukkaat jäät. Pidin käsiäni muhvin sisällä tiukasti ja vedin leukani kauluksen suojaan. Äiti oli pyöreä kuin pallo topatun takkinsa sisällä.

Ohi teatterin pilarien, vielä muutama askel - ja raatihuoneen kulman takaa ilmestyi esiin kuusimetsä, aikaisin aamulla aivan Ryssänkirkon sipulitornien alle äkkiä kasvanut. Se oli oikea raikas ja tuoksuva kuusikko, jossa oli puita kääpiömäisestä lapsosesta naavaisiin, tummiin vanhuksiin asti.

Mutta jokainen puu oli juureton, itse asiassa jo kuollut, tuomittu viettämään vielä pari viikkoa eräänlaista kuolleistalousseeseen elämää, valossa ja lämmössä, jouluriemussa. Sitten se heitettäisiin ulos, neulaset varisten, tai hakattaisiin kappaleiksi ja poltettaisiin.

Siinä niitä oli, joulukuusia, jokaiseen mahdolliseen huoneeseen ja juhlaan. Jotkut seisoivat myyjän kokoon nakitteleman ristimäisen jalan varassa, jotkut makasivat toisten, isompientkin alla, oksat vaarassa taittua, joitakin taas myyjät pitivät pystyssä toisella kädellä kun toisella viittilöivät ostajille. Ostajat kävelivät myyjän luota toisen luo, tarkastelivat puita, nyökkäilivät tai puistelivat päätään. Joulukuusen osto ei ollut mkään vähäpätöinen asia.

Olin päättänyt pitää varani ettei äiti saisi tilaisuutta ostaa kovin pientä kuusta. Hän valitti joka joulu, ettei meillä ollut tilaa suurelle kuuselle ja katseli himokkaasti kurjia, kapeita näreitä jotka hyvin mahtuisivat nurkkaan. Minä taas taistelin saman taistelun joka joulu: halusin kuusen johon mahtuisi ainakin kaksikymmentäviisi kynttilää ja jonka oksat olisivat kyllin paksut kannattelemaan punaisia jouluomenoita. Ja alaoksien piti olla kyllin laajat että niitten alla voisi viettää lukuhetkiä.

Äiti kulki edestakaisin ja kierteli kuusia silmät sirrillään, suu tiukkana. Hän pysähtyi katsomaan tummaa kuusta jota nuorehko myyjä piteli pystyssä samalla hakaten yhteen huopikasjalkojaan ja maata tömistellen, karvareuhkan korvaläpät heilahdellen. Hänen hengityksensä pomahdelti hattaroina sinne tänne niinkuin kaikkien muittenkin. Oli kuin torilla olisi heiluteltu suitsutusta joka

sen hän oli oppinut vuosien aikana. Loppujen lopuksi, joulukuun joulukuun, ja isä nautti siitä yhtä paljon kuin muutkin. Aili-sisareni, joulukuun yliopistosta, oli perheen varsinainen leipuri, ja oli touhunnut monena päivänä. Minä olin juoksutyttö, ostin rohdoskaupasta Mustainveljestenkadulta agar-agar marmeladia varten ja hirvensarvisuolaa pikkuleipiin. Joulukuun lauluja laulaen vispasimme munaa ja sokeria ja levitimme rullatorttutaikinaa paistopelleille. "Riemuitse mielen, kiittäös kielen -- "

Aaton iltapäivällä kapteeni Borg vaimoineen tuli tuomaan minulle pienen lahjan. Puhetta riitti, Viipurista ja sen joulukuun alusvalmisteluista, ihmisistä, säästä.

"Vad gör man här vanligtvis på julaftonen?" kysyi Sigrid vähän avuttomana. Hänen kotinsa oli kaukana lännessä - täällä kaakon kulmassa saattoi joulukuun olla aivan erilainen kuin mihin hän oli tottunut. Hän istui jäykkäselkäisellä tuolilla, voimakkaat kädet helmassa, ruumis turvonneena ja nenä hieman terävämpanä kuin aikaisemmin.

"Noo, kaikki vaan on kotona aattona ja lahjat annetaan ja syödään ja luetaan. Eihän me muuta."

"Meidän pitäis tehdä jottaan muuta kerrankin - jottaan ihan erilaista. Joulukuun on aina niin - materialistinen. Myö voitais mennä kirkkoon illal." Toini-sisarellani oli joskus syvähenkisen elämän kaipuun puuskia.

"Sie voit mennä, en mie, se on nii kaukan. Mie tahon olla lämpimäs joulukuun," Laura taas arvosti elämän aineellista mukavuutta.

"Kyl mie tiiän - mut onhan täs kirkko ihan lähel - myö voitais mennä yömessuun katolisee kirkkoo - "

Toini vilkaisi äitiin, epävarmana, sillä ehdotus tuntui äkkiä hänestä itsestäänkin hieman uskalletulta.

"Mitä? Katolisee, roomalaiskatolisee - "Laura nyrpisti nenäänsä.

"Lilli sano et siel on nii kaunist joulukuun."

"Kaunist ja kaunist! Hah, sitä se vaa onkii."

"Tytöt, älkää nyt riidelkö. Mut - Lillihän on kreikkalaiskatolinen, miten kās - " Äitini oli hämmentynyt. Tuollaiset syrjähyvät suoralta polulta tuntuivat seikkailunhalulta ja osoittivat luonteen horjuvaisuutta.

"Nii nii, onha hää, mut ei hänest se kettää loukkaa jos käykii joskus toisuskosten kirkos."

"Hum - mitäs isä sanoo?"

"Mennään vaan. Ei minustkaan sen pitäis ketään loukata - jos nyt kerran menee messuun."

"Va' ä' de? En katolsk kyrka?" Sigridin kulmakarvat olivat kohonneet. Hänen uudet naapurinsa tuntuivat olevan hyvin vapaa- mielisiä.

"Niin, se on ihan lähellä, ylös mäkee ja siitä Vesipiortin- kadulle." Isäni kuulosti niin viilleältä että Sigridin kulmakarvat palasivat paikalleen. Tietenkin, ehkä täällä rajan lähellä ih- miset olivat vähän erilaisia.

"Juu juu, mennää, mennää!" huusin minä ja hypin innoissani. Minulla oli muistikuva eräästä päivästä jolloin samainen Lilli, Toinin hyvä ystävä ja koulutoveri, oli vienyt Toinin ja minut hiljaiseen kirkkoon ja me olimme seisoneet siellä puolipimeässä ja kuiskailleet. Se oli ollut jännittävää.

"No, mihin aika me lähte sitte täältä?" kysyi kapteeni Borg. Hän oli kuunnellut keskustelua sanomatta mitään, istunut vain polvi toisen päällä ja poltellut piippuaan. Hänen siniset silmän- sä hymyilivät suopeasti minulle kun kihersin ja kiemurtelin äitini kainalossa.

Borgit menivät asuntoonsa ja me aloitimme aattoillan vieton. Keittiön suuren pöydän yläpuolella keinui tuoksuva havuseppele josta punaiset paperinauhat riippuivat kohti kinkkua ja piirakoita.

"Kui työ voitte syyä tuot haisevaa kalaa!" minä manguin ja pitelin nenääni.

"Tyhmä tyttö- lipeäkala on hyvää, kun vaan kerran maistaisit."

Äiti^{muus} asettui pöydän ääreen jakelemaan kalaa. Ruokarukousta ei sanottu, ei edes jouluna, mutta tiesin, että minun odotettiin sanovan "kiitos Jumalalle" aterian jälkeen.

"Kyl mie tiiän milt se maistuu. Se on kun märkää sanomalehti- paperii."

"No, siehä sen tiiät, kun pikkusena söit kaikist sanomalehist reunat pois," nauroi Laura.

Muistissani nousi esiin kuva ja maku: minkälaista oli ollut istua pöydän alla ja pureskella lehtien reunoja. Niin, tosiaan, lipeäkala oli samanlaista. Mutt en enää olisi syönyt paperiakaan, miksi sitten lipeäkalaa.

"Jos sinä Eija olisit ollu nälissäs niinkun nää toiset sodan aikana - "

Äidillä oli taas opettavainen äänensävy. Sodan aikana! Aina siitä vain puhuttiin.

Isäni ei sanonut mitään. Hänellä oli lipeäkalaa lautasellaan, piilossa valkokastikkeen alla. Minusta näytti että sitä oli vain minimaalisen vähän.

Käänsin katseeni muitten lautasille ja muistuttelin mielessäni sisarteni oikkuja.

"Miksei Toini syö sipulii tai Laura puuroo?"

Laura irvisti minulle. "Puuro lihottaa. Siun on parast nyt syyä vaa, joulupukki taitaa just ajaa ohi --- Kuuletteks työ kulkusten kilinää?" Laura kohotti päätään, kuunnellen, haarukka pystyssä. "Sil on vihree valo hännän päässä - " Hymykuopat värähtelivät hänen poskissaan.

"Älä pelottele lasta. Ei joulupukil mitään häntää ole!"

"On, äiti, on sil! Mie oon nähny - kerran - just kun se käänty yhen kulman ympär!"

"Missä? Tään Uuenportinkaun kulman?" Toini yhtyi leikkiin.

Pureskelin kinkkua hiljaisena. Vaikka aivan hyvin tiesin että Laura vain kiusasi, hienoinen epäilyksen värinä kävi lävitseni kuin sähköiskuina. Ajattelin Luostarinkatua - juuri ikkunan alla - mitä se oli? Reki ja kulkuset?

Mutta joulupukki ei näyttäytynyt, oli hänellä sitten häntä tai ei. Hän vain soitti rajusti ovikelloa ja heitti lahjat eteiseen. Hyvä oli ettei tullut sisään - muistin sen liikkumattoman pukin naamarin jonka olin kerran nähnyt kansakoulun johtajattaren tuolilla ennen joulujuhlaa - se oli kai silloin kun lausuin sen runon.

Joulu, joulu, huoneet paperia täynnä, lahjoja pöydillä, tuoleilla, lattialla. Kynttilät lämmittivät huonetta aivan liikaa, hyasintit ja tulppaanit tuoksuivat voimakkaasti lämmössä. Samaten meidän lähettämämme kukat tuoksuivat toisissa kodeissa. Hiljaisuus vallitsi, tornikello löi kymmenen lyäntiä, joista viimeinen oli soinniton. Me katselimme lahjojamme, luimme, joimme toiset kupit kahvia joulutorttujen kera. Ryömin vähäksi aikaa kuusen alle. Siellä oli metsä, tuoksuva ja hämärä. Satumetsä. "Ja ritari ratsasti yhä eteenpäin läpi pimeän metsän, mutta ei löytänyt tietä takaisin kotiin - "

Uudenportinkadulla ei liikkunut ketään muita kun me ja Borgit kapusimme mäkeä ylös. Siellä täällä oli valaistu ikkuna ja kynttilöitä paloi huoneissa. Kun käännyimme Vesiportinkadulle, joitakin tummia

hahmoja oli vielä menossa kirkkoon. Sen edessä oleva koivu kallistui Wahlin talon päädyistä kirkkoon päin, sen herkäät oksat lumen painosta nuokkuen.

Valoa, lämpöä, kynttilänliekkien lepatusta, valkeaa ja kultaa. Alttarin yläpuolella sininen kupooli jolle oli maalattu enkelien päitä. Laulua, outoa hyminää. Ilmassa omituinen tuoksu. Aistit eivät ottaneet kaikkea heti vastaan, vain vähitellen yksityiskohdat selkenivät.

Alttarilla pappi kääntyi sinne tänne, joskus seurakuntaa kohti, takaisin taas, sitten astui askelen sivulle ja kädet kohotettuina luki ja hymisi. Joskus seurakunta vastasi. Sitten, äkkiä, kaikki polvistuivat paitsi meidän joukkomme. Seisoin hämilläni, toivoen että ihmiset nousisivat - oli niin outoa seisoa ja katsella noita kumarruksiin painuvia hartioita ja selkiä. Oli niin hiljaistakin. Yht'äkkiä kello kilahti, kirkkaasti, terävästi, kerran, kaksi, kolme kertaa - ja kolmannella kerralla kaikki nostivat pänsä mutta jäivät polvistuvaan asentoon.

Tämä oli uutta, seikkailua, niin salaperäistä. Miksi polvistuminen, miksi kello, miksi tuo outo kieli?

Aivan kaukana, lapsuuden hämärässä, oli kuva jostain tällaisesta. Oli kuin se ei sittenkään olisi ollut uutta, vaan olin joskus nähnyt ja kuullut tällaista. En osannut selittää miksi sellaiselta tuntui.

Matka takaisin ei kestänyt kauan. Mäki oli liukas ja miehet autoivat Sigridiä kummaltakin puolen, hänenhän oli oltava varovainen tulevan pikkuvauvan vuoksi. Olin väsynyt ja uninen. Kirkas näky oli jäänyt taakse ja hävisi ikäänkuin pitkää mustaa käytävää yhä kauemmas. Sinne se jäi, pieneksi pisteeksi aivan, mutta yhä kuin jalokiviä säihkyen.

Kotona kuusi seisoi odottaen meitä ja tulppaanit ja hyasintit tuoksuivat aivan tainnuttavan voimakkaasti. Koristeet kimaltelivat ja liikahtelivat kun ovi avattiin ja suljettiin.

Joulu - joulu - keskiyön messu.

Kiellettyjä hedelmiä ja luvallisiakin.

Jostakin syystä äitini oli matkustanut Turkuun sisarensa luo muutamaksi päiväksi. Hänen poissaolonsa sellaisenaan oli outoa, mutta vielä oudommaksi elämä muodostui ainakin yhdeksi illaksi.

Isäni oli "Karjalasta" lukenut että balilainen tanssijatar, jonka nimi ihme kyllä oli Raija Rintala, esiintyi ravintola Lehtovaarassa. Isäni kaukokaipuu ja ehkä huvittelunhalukin heräsi. Niinpä meitä oli seurue: Kapteeni ja rouva Borg, sisareni Toini, isä ja minä, istumassa Lehtovaaran pöydässä. Pöydästäme oli esteetön näköala siihen osaan lattiaa jolla tanssijatar esiintyi.

Olin aivan ihastuksissani. En ollut ennen astunut sisään mihinkään ravintolaan ja katselin ympärilleni suurin silmin. Isäni oli kuin oikeassa elementissään - siltä minusta ainakin näytti. Hänen kasvoillaan oli tyytyväinen hymy ja hän tilasi tottuneesti meille aterian jälkeen kahvia ja - likööriä. Minulle ei tietenkään annettu sitä, mutta sekin oli jo jotain että sain istua samassa pöydässä missä sitä tarjoiltiin.

Tiesin, ettei äitini olisi millään tullut mukaamme vaikka olisi ollut kotona. Hän oli puritaani, jolle balilainen tanssijatar olisi edustanut vierasta viettelystä ja alkua kaikkeen pahaan. Liköörin ilmestyminen olisi vahvistanut häntä uskossaan. Niin, olisimmeko mekään lähteneet kiusausten polulle, jos hän olisi ollut kotona?

Äitini paheksui sitä että isä joskus toi laivoista pullon sherryä tai rommia, ja tuijotti pulloa ja sen tuojaa niin merkittävästi, että pullon olisi luullut putoavan isäni kädestä ennenkuin se oli turvassa hyllyllä. Oli päiviä, jolloin isäni ennen ateriaa avasi kaapin ja kaatoi itselleen lasiin pikkuruikkusen, kulauttaen juoman nopeasti alas kuin varmistaakseen ettei sen tielle asetettaisi mitään esteitä. Jos äitini oli todistamassa tätä kaappijuoppoutta ja kommentoi, isä vakuutti, että pieni naukkulisiä ruokahalua.

Lehtovaarassa isä oli vapautunut ja iloinen, nosti lasia rennoin rantein. Nyt ymmärrän täysin miksi niin oli. Isäni ei koskaan juonut alkoholia muuten kuin "ruokaryypiksi" tai seurallisenä juomana. Äitini asettamat rajoitukset olivat varmaan joskus hyvin piinallisia.

Tanssijatar oli hämmästyttävän nuori, ehkä vain noin kolmentoista vuoden ikäinen. Ennakkomainonnan mukaan hän oli puoliksi

suomalainen, vaikka hänen kasvonsa olivatkin tyypillisen aasialaiset. En osannut silloin arvostella enkä osaisi vieläkään, miten korrektia hänen balilainen tanssinsa oli. Hän hurmasi minut eksoottisuudellaan, käsiensä ja jalkojensa jäykällä liikkeillä, pukujensa ja korujensa loistolla. Päätin harjoitella balilaista tanssia niin pian kuin saisin tilaisuuden, mikä merkitsi sitä että olisin yksin kotona ja löytäisin sopivia huiveja, hameita ja helminauhoja jotta pääsisin oikeaan tunnelmaan.

Olimme varmaan sulkemisaikaan asti ravintolassa, koska muistan olleeni kovin uninen, silmiäni kirveli tupakan savusta ja punertavasta valaistuksesta.

Kerroimmeko äidille myöhemmin miten olimme nauttineet kiellettyjä hedelmiä? Siitä ei minulla ole muistikuvaa - joten lienee oletettava että emme kertoneet.

Iltaisin Lehtovaaran ohi kulkiessa sieltä kuului musiikkia. Olin ylpeä kun tiesin minkälaisesta sisällä oli ja kuvailin Lehtovaara-iltani Sirkka-Liisalle jonka kanssa vaelsin ravintolan ohitse kouluun.

Viipurin kaduille kuului musiikkia monestakin ravintolasta. Pyöreän Tornin ikkunat olivat usein auki ja sieltä virtasi säveliä ja silloin tällöin vilahti tarjoilijattarien tyylytellyn keskiaikaisia pukuja.

Espilä oli hienouden huippu, jonne en ikävä kyllä päässyt ennenkuin "lakkiaisiin". Se oli auki talvellakin, mutta sisältä ei silloin kuulunut mitään. Kesällä sensijaan Espilän edessä olevalta lavalta kaikui vuoroin sotilassoittokunnan puhaltelu ja kesäorkesterin jousien valssit ja kehtolaulut.

Hotelli Andrea Piispan- ja Linnankadun kulmassa myös lähetti musikaalisia sanomiaan ilmoihin. Nuo kaikki olivat hienoja paikkoja eikä minun kaltaisellani tavallisella koululaisella ollut niihin mitään asiaa. Sensijaan varsinkin Laura-sisareni pääsi tutustumaan niiden salaisuuksiin ja tuli kotiin sellaisista tilaisuuksista "suu messingillä."

Mutta olihan Pursiainen, Karjaportti ja Rönblom. Viimeksi mainittu oli noista kolmesta viehättävin, minusta. Siellä oli musta-valkoinen ruutulattia, pieniä valkoisia pöytiä ja tuoleja, vaikka vain muutama. Ja siellä oli aivan tainnuttavan houkutteleva tuoksu: sokerin, vaniljan ja kerman sekoitus. Siellä myytiin Rönblomin aleksantereita vihreine ja vaaleanpunaisine kuorrutuksineen. Olen vuosien kuluttua itse leiponut melkein samanlaisia leivonnaisia,

mutta ei mikään sittenkään vedä vertoja Rönblomin tuotteille.

Pursiaisen mansikkaleivokset ja Karjaportin tsinuskit ja bebet! Kun olin mitä englanniksi kutsutaan "in my young teens", siis 11-13 vuotias, Laura sisareni käytti hyväkseen heikkouttani ja lähetti minut hankkimaan leivokset hänen kekkereihinsä. Lähdin vastustelematta, lempeänä kuin lammas, ja kävelin vaikka rankkasateessa ostamaan kuusi, seitsemän, joskus kymmenenkin leivosta ja lisäksi itselleni pari kappaletta. Vatsanpalvontani oli todella synnillistä.

Torilla oli kokoelma erilaisia rinkelimalleja, jotka riipuiivat sepeleinä kojujen kulmista tai naruilta jotka oli jännitetty pituussuuntaan telttakankaan alle. Siellä oli vaaleanpunaisia rinkeleitä. Varmaan sain niitä joskus maistaa, mutta nähtävästi olin pettynyt, sillä vältin niitä aina jälkeinpäin. Toripäivät toivat värikästä vaihtelua koulumatkaan jonka useimmiten tein kauppatorin reittiä pitkin.

On ehkä outoa että näin suuri osa lapsuuden muistoistani on materialistista lajia, mutta nähtävästi olin materialistinen. Kaikki nämä edellämainitut herkut ja paikat joista niitä voi hankkia, olivat suurimpia kiusauksiani. Sitä olivat myös jotkut aivan tavalliset kaupat, kuten esimerkiksi se maitokauppa joka ilmestyi aivan koulumme naapuriin, ehkä kun olin kuudennella. En ollut yksin halun pauloissa, meitä oli useita jotka kaikki odotimme välituntia vain pakkautuaksemme maitokauppaan ja mutustaaksemme pehmeitä sokerisia leivonnaisia. Kulutimme tähän kokonaista kaksikymmentäviisi penniä, ja jos olimme erityisen rennolla tuulella, jopa viisikymmentä. Tällainen mässäily kiinnitti rehtorimme huomiota ja hän piti rukousten jälkeen saarnan tuhlauksesta ja ylen- syönnin seurauksista. Saarnalla ei ollut pienintäkään vaikutusta langenneitten omaantuntoon. Me kuuluimme ikuiseen teini-ikäisten nälkäiseen joukkoon.

Linnassa.

Ystäväni Sirkka-Liisa oli onnistunut valitsemaan loistavan syntymäpäivän: toukokuun kuudennentoista. Se oli eräs Viipurin juhlapäivistä, päivä jolloin oli suuri paraati ja kaikki mahdolliset liput liehuivat.

Toinen onnistunut valinta oli hänen kotinsa sijainti: se oli Viipurin linnan porttirakennuksessa, luultavasti 1600-luvulta peräisin olevien paksujen muurien sisäpuolella.

Valleilla pelattiin "viimeistä paria" tukat ja hameet hulten. Tavallisesti juhlan huipuksi - ellei Sirkka-Liisan äidin tarjoamia herkkuja pidä sellaisena - kiipesimme linnan torniin.

Useimmiten sää oli ihana. Viipurin kevät oli kuiva ja raikas - ainakin nyt siltä tuntuu. Tuuli puhalsi lahdelta, laineet kimalisivat, ilmassa oli hieman Linnansillan sivussa lepäävien valkeitten laivojen savua ja sillan tervan tuoksua.

Eräänä vuonna, ehkä olimme kaikki silloin noin 10-vuotiaita, huohotimme linnan pihan kaartuvaa kivipolkua ylös sisäpihalle ja katosimme sen nurkassa olevaan pimeään Pyhän Olavin tornin ovi-
aukkoon.

Juuri oven sisäpuolella oli pieni muurisyvennys ja sen lattias-
assa ehkä noin puolen neliömetrin suuruinen musta aukko. Sitä ei yleensä peitetty, en tiedä miksi. Sirkka-Liisan isä näytti meille kerran kuinka vaarallinen aukko oli, hän pudotti sinne palavan paperin ja me kurkottelimme nähdäksemme kuinka kauan se paloi. Kukaan ei tuntunut tietävän miksi aukko oli siinä, mutta minun mielikuvitukseni tietysti näki pohjalla vuosisatojen valkai-
semia luita.

Tuona muistettavana syntymäpäivänä kapusimme me, noin kaksi-
toista tyttöä, kolisten tornin metalliportaita aivan huippuun asti. Kun tulimme kiertoportaitten kohdalle jotka veivät ulos tornia kiertävälle parvekkeelle, Hilikka, kalpea ja pikkuruinen, suurisilmäinen, kääntyi äkkiä kaikkien puoleen ja sanoi hieman hengästyneenä: "Hei - kävellääs tornin ympär! Tuost noin." Hän osoitti sormellaan seinän ulkonemaa, joka kauan sitten oli ollut tornin ylin kohta. Se ulottui aivan tornin ympäri ja siihen tu-
keutuivat rautaiset kupua kannattavat parrut. Mitään kaidetta ei ollut.

Me toiset olimme pysähtyneet ja katselimme toisiamme. Mitte-
limme ehdotetun polun leveyttä. Se oli ehkä puolitoista metriä. Hetken väittelimme - minun mielessäni välähti: mitä äiti sanoisi?

Mutta Hilikka oli jo alkanut kierroksen. Emme tahtoneet olla sen huonompia.

En muista selvästi minkälaisin tuntein kävelin nuo ehkä viisi minuuttia kestävät askeleet. Vasemmalla oli syvyys, noin kuudenkymmenen metrin syvyydessä oli tornin lattia. Tiesin, että jotkut olivat pauskautuneet sitä vasten tästä hypättyään. Kuljetin kättäni pitkin toisella puolen olevaa kiviseinää. Jossain kaukana alhaalla hämötti vaaleita kasvoja: toiset torniin kiipeävät olivat kauhistuneina pysähtyneet katsomaan meitä. He olivat tietenkin aikuisia.

"Hahhah, hurraa!" huusi Hilikka joka ensimmäisenä saapui takaisin kierreportaitten kohdalle. "Hurraa-hurraa, myö tehti se!" me kaikki huusimme ja syöksyimme ylös portaita ulos parvekkeelle, jossa sydän yhä tykyttäen aloimme puhallella kaiteella käveleviä kova-kuoriaisia alas. "Kato, tuo mokoma levitti siipesä heti!" "Hyi kyl ne on inhottavii." Välillä vaivuimme katselemaan maisemaa ja osoittelemaan yksityiskohtia. Satamalaituri kaartui näkymättömiin, Torkkeli Knuutinpoika seisoi museon edessä kuin tyijykynä, proomut seurasivat hiljaa puhkuvaa hinaajaa kohti Saimaata. Vesi kimmelsi, tuuli humisi, yläpuolellamme oleva Suomen lippu paukkui.

En milloinkaan kertonut kotona mitä olimme tehneet. Muistan vain että olimme kuin hieman humaltuneita, huusimme kovaa alas kompuroidessamme ja rauhoituimme vasta Sirkka-Liisan äidin pöydän antimien ääressä.

Minuun linnalla oli aivan erityinen vaikutus. Siihen keskittyivät kaikki historiaa koskevat kuvitelmani. Joskus menin liian pitkälle, esimerkiksi kun selittelin Sirkka-Liisalle kuinka linnan- neidot istuivat tornin ikkunasyvennyksissä ommellen. Sirkka-Liisa puhalsi kuvitelmani raunioiksi, kun sanoi ettei torniin saanut tulla ompelemaan, se oli vain sotilaallisia tarkoituksia varten ja ikkunat olivat tähystysaukkoja.

Me näimme rauhallisen, aurinkoisen maiseman tornin huipusta. Sodan ensimmäisenä päivänä Toini-sisareni seisoi siellä katsele- massa tulipaloja. Linnan mureiden suojassa sekä Laura että Toini kuuntelivat kuinka tykit alkoivat ampua kaupunkiin kun loppu oli lähellä.

Kerettiläisiä.

Kun olin ^{oppikoulun} toisella luokalla, tutustuin Anitaan. Hän oli jäänyt luokalle ; muistin hänet edelliseltä vuodelta, sillä hän herätti huomiota juostessaan välitunneilla pitkin jaloin, tukka hulmuten.

Nyt hän oli luokallamme ja eräänä päivänä tuli luokseni sanomaan että asui aivan lähellä minua. Aloimme tietenkin tehdä koulumatkat yhdessä, sillä tosiaankin asuimme aivan vastapäätä toisiimme, Anita suuressa kivitalossa Luostarinkadun alkupäässä ja minä Paulinin talon uudessa harmaassa osassa. Hänen kauttaan jouduin maailmaan, jossa teatteri oli jokapäiväinen asia. Koska itse olin esiintynyt lausujana ja kuvittelin omaavani näyttelijän lahjoja, tämä uusi ystävä oli erinomaisen tervetullut. Nyt, sensijaan että kuvittelin yksinäni minulla oli toinen yhtä mieletön seurana.

Anitan isä oli näyttelijä - mikä ihastuttava asia! Tosin en ollut oikein varma miten Runar Idefelt minuun suhtautui, sillä hän ei juuri kiinnittänyt minuun huomiota jos sattui olemaan kotona kun vierailin. Anita ja minä elimme omaa eristettyä elämäämme. Jos hänen vanhempansa olivat kotona, olimme keittiön takaisessa Anitan huoneessa, jossa kuvittelimme kuulevamme salaperäisiä vakoojien nakutuksia alakerrasta tai näkevämme kamalia vastapäisen talon ikkunoissa. Jos taas olimme kahden asunnossa, tanssimme mustalaisalansseja suuressa olohuoneessa ja lauloimme omalaatuista "mustalaislaulua": "Inggang gessa jala jala jessa, veishangoo, veishangoo, ii jala jaa..." Iltaisin kuuntelimme musiikkia kaukaa Euroopasta radion välityksellä. Meillä kummallakin oli palava halu matkustaa, minä enimmäkseen uneksin Italiasta ja Espanjasta, Anita taas palmupuista. Kehuin Anitaalle että isäni suvussa on espanjalaista verta ja sain hänet katsomaan minua vinosti ja nauramaan epäluuloisesti.

Ennen kouluun lähtöä "vinkkasimme" toisillemme ikkunasta yli kadun, vietimme pitkiä minuutteja nojailten aitoja vasten jossain Pellervonkadun päässä ja aurinkoisina kevätpäivinä laskien aidoissa lämmittelevien karpästen lukumäärää. Iltaisinkin kävelimme joskus ja minä näyttelin toverilleni Vanhaa Kaupunkia, sillä se oli vielä hänelle outo, olihan hän aikaisemmin asunut aivan toiselle puolen kaupunkia, Kannaksen kadulla.

Eräänä syysiltana käännyimme Linnankadulta Vesiportinkadulle, ja kun olimme edenneet muutaman askeleen, pälkähti päähäni erinomainen idea. "Hei kuule, täs on roomalaiskatolinen kirkko, men-

nää sinne, sen ovi on aina auki. Ethän sie oo ollu siel sisäl?"

"Ei, en mie oo ollu. Mitäs myö sinne - ?"

"Se on nii kaunis - ja jännittävä. Siel on ikunen lamppu alttarin edes ja - tuu ny."

Olin jo portailla ja vedin painavaa ovea auki.

Kirkossa seisoiimme parvekkeen alla, tohtimatta mennä sen kauemmas. Siinä oli melkein pimeää, mutta alttari hohteli auringonlaskun jälkeisessä valossa joka virtasi vasemmalla olevista korkeista ikkunoista. Kuiskailimme, Anita kyseli ja minä vastasin.

"Mikä tää haju on?"

"Se on suitsutust, sitä käytetään messus."

"Kato noit patsait - tuo on kaunis, tuo jollon valkee puku ja sininen levee vyö."

"Ne on pyhimyksenkuvii ja tuo on Neitsyt Maaria. Mie en tiiä mitä nuo muut on. Eiks tuo katto ookkii kauniin värinen?"

Vaikenimme. Ei kuulunut yhtään mitään. Hiljaisuus alkoi soida korvissani. Katselin kohti alttarin vieressä vilkkuvaa punaista lamppua ja annoin hiljaisuuden hymistä. Minulle kaikki oli jo näöltään tuttua, vaikka sen sisäinen merkitys oli yhä jäänyt mysteeriksi.

Äkkiä Anita henkäisi: "Hei, mie meen ulos." Ja hän kääntyi ja hävisi ovesta ennenkuin hämmästyneenä ehdin edes kysyä miksi. Seurasin häntä, seisottuani ensin yksin hiljaisuudessa muutaman sekunnin ajan, ja löysin hänet oven edestä, piirtelemästä kengän kärjellä kuvioita hiekkaan.

"Mitä sie niin äkkiä läksit?"

"Mie - en mie tiiä. Minust siel oli nii - oli niinku joku olis vetäny minnuu..."

"Vetäny? Minne?" Katsoin ihmeissäni ystävääni jonka kasvoilla oli vauhkoutunut ilme. "Minust siel on ihanaa, nii hiljast."

"Oli niinku minnuu olis veetty sinne sissää... Minnuu alko iha niiku pelottaa - en mie tiiä mikä."

En kysellyt enempää. Jatkoimme kävelyämme alas Vesiportinkatua ja käännyimme Karjaportinkadulta Piispankadulle. Hotelli Andrean matalalla olevan ikkunan verhossa oli kahden ihmisen, naisen ja miehen silhuetti. He pitivät toisiaan kädestä ja kumartuivat toisiaan kohti. Avoin ikkuna lähetti vienoa musiikkia kadulle. Kävelimme ohitse kommentoimatta, sillä tuollainen ei meitä toistaiseksi kiinnostanut. Sen sijaan minä luennoin vasemmalla olevasta Agricolan kirkosta, puhuimme mustista ja harmaista veljistä, joilla oli ennen

ollut luostarinsa Viipurissa. Anita kuunteli, teki pari kysymystä. Erosimme pian.

Vesiportinkadun pienestä kirkosta tuli meille huomattavan tärkeä. Sen ympärille voi punoa tarinoita, vaikke ne olikin pidettävä salassa muilta sillä katolisuus oli silloin enimpien viipurilaisten mielestä outoa ja siksi paheksuttavaa.

Aloimme vieraillla kirkossa yhä useammin, sekä sen tyhjänä ollessa että messun aikana. Messu alkoi kello kymmeneltä, pujahdin ulos kun äiti oli uppoutunut sunnuntain ruuanlaittoon ja pujahdin takaisin taas kun ruoka oli jo pöydällä. Kirkossa katselimme seurakuntalaisia, joitten joukossa oli monia kansallisuursia. Keksimme heille nimiä, loimme heille luonteita. Heistä tuli romanssin henkilöitä. Katolinen pappi oli noina vuosina Pater Schwing, pitkä, komea, laihakko mies, jonka tukka alkoi harmaantua. Kun sivuutimme hänet kadulla, hän jäi romanssin päähenkilöksi siksi päiväksi.

"Hää on askeetti, erakko. Hää assuu yksin, hänen ei piä jutella kenenkää kans. Syököhää hää ollenkaa mittää?" Minä käänsin päätäni ja silmilläni seurasin etenevää tummaa hahmoa.

"Hää on ylevä, köyhä, auttaa köyhii - nii ettei kukkaa tiiä," lisäsi Anita.

Annoimme kirkolle uuden nimen, jota voisimme käyttää muidenkin kuullen, mutta joka salaisi muilta sen identtisyyden. "Verna Rosan luostari" tuntuu nyt jälkeenpäin ainakin olleen omituinen valinta, sen olisi luullut herättävän erityistä uteliaisuutta. Sellaisena se eli meidän mielikuvituksessamme, vaikka sen oikea nimi olikin Pyhän Hyacinthuksen kirkko.

Vaivuimme yhä syvemmälle katolisuuden iheiluun ja tutkimiseen. Luimme artikkeleita, minä kuljetin kirjastosta historiallisia romaaneja, joitten juonet sitten selvitin Anitalle yksityiskohdaisesti, halusi hän sitten kuunnella tai ei.

Kaupungissa oli paljon erikoislaatuisia ja huomiota herättäviä asukkaita. He olivat onnellisen tietämättömiä siitä mitä osia esittivät meidän tarinoissamme. Teimme muistiinpanoja milloin olimme heitä nähneet ja missä, arvailimme mistä he olivat kotoisin ja miksi he pukeutuivat juuri noin tai miksi he olivat surullisen näköisiä.

Oliko se pieni, keski-ikänen sivuuttanut nainen jonka usein näimme Linnankadulla, todellakin Anna Vyubova, viimeisen Venäjän keisarinna hovinainen? Hänellä oli kesällä musta-valkoviiruinen

aivan vartaloa myötäilevä lyhyt takki, pitkähkö musta hame ja päässä ihmeellinen, suuri hattu taftirusukkeineen. Tavallisesti hänellä oli myös silkkinen musta päivänvarjo hansikoidussa kädessään.

Entä tuo Viipurin tuttu Ata, Jeesus-kasvoinen, pitkätukkainen? Hänen pukunsa oli karkeaa verkaa, housut prässäämättömät, paidan-kaulus avoinna. Hän suuntasi sinisten silmiensä katseen kauas, aina Linnankadun mäen tuolle puolen. Parran seasta häämöittivät punaiset huulet.

Kaikkein jännittävin minusta oli eräs surullinen nuori nainen, aina mustiin puettu, suun ympärillä kärsimyksen juonteet. Minusta hän oli espanjalainen, tumma kun oli ja käveli ylpeästi, selkä suorana. Eräänä päivänä näin hänet nuoren miehen seurassa. Mies oli pitkä, mutta hänellä oli pieni pää ja pienet kasvot, naisen kasvot olivat huomattavasti suuremmat. Näin heidät yhdessä yhä useammin ja kerta kerralta he näyttivät olevan yhä kiinnostuneempia toisistaan. Pian he kävelivät "käsikynkkää", kasvot käännettyinä toisiinsa. Nainen alkoi näyttää iloisemmalta, kunnes oli kuin eivät hänen jalkansa olisi koskettaneet maata ollenkaan. En enää tohtinut katsoa heitä suoraan, vaan kuljin ohi pää painuksissa. Heistä säteili voimakas yhteenkuuluvaisuuden tuntu, eivätkä he nähneet enää muuta maailmaa. Tunsin olevani tunkeilija. Sitäpaitsi oli hiukan hävettävää nähdä heidän osoittavan tunteitaan niin julkisesti, eihän se silloin ollut tavallista. Eräänä päivänä kuulin heidän puhuvan saksaa, mikä ei kylläkään merkinnyt että he olivat saksalaisia, sillä monet baltian maista kotoisin olevat emigrantit puhuivat sitä.

Anita ja minä pidimme kaikki nämä henkilöt omana salaisuutenamme. Ehkä se oli arkuutta, emme tahtoneet tulla naurunalaisiksi. Pesäpallo ja muut pelit eivät meitä kiinnostaneet.

Nautimme uskonnollisista harrastuksistaamme myös historian tuntien aikana. "Rieska" kuvaili Lutherin taistelua paavin valtaa vastaan ja näytti suppeita mutta täriseyttäviä välähdyksiä inkvisitiosta. Minä, joka istuin luokan etuosassa, käänsin päätäni kunnes tavoitin Anitan takariviltä viiruina nauravat silmät. Jälkeenpäin kiirehdimme entistä innokkaammin messuun ja toistelimme mahtavasti: "Tässä seison enkä muuta voi," nauraa kikattaen sen päälle.

Kesällä olimme erossa kuukauden verran, mutta loman jälkeen samat harrastukset jatkuivat. Sitten tapahtui äkillinen muutos. Eräänä päivänä lähtiessämme koulumatkalle, toin hänelle nähtäväksi Suomen Kuvalehden numeron, jossa oli artikkeli ja kuvia Helsingissä toimivasta katolisesta koulusta jossa nunnat opettivat. Edes minul-

le mitään sanomatta, puhumattakaan vanhemmista, Anita kirjoitti kouluun ja pyysi saada tulla oppilaaksi. Myrsky puhkesi hänen kotonaan kun tämä tuli ilmi ja hänen vanhempansa päättivät lähettää hänet sinne. Anita uskoi minulle salaisuuden Repolan pallokentän laidassa, poissa muitten kuuluvilta. Hämmästyin ja järkytyin, sillä tajusin heti mitä hänen lähtönsä merkitsisi. Kaikesta huolimatta nauroimme ja kikatomme ja juoksimme takaisin kouluun kellon soitua, kuin ei kohtalo olisikaan tarttunut meihin erottaakseen.

Ei aikaakaan ja hän oli mennyt. Koulussa ja varsinkin luokassamme hänen lähtönsä herätti suurta huomiota, mutta pian se unohtui. Minä en unohtanut, vaan kirjoitin hänelle jatkuvasti ja luin hänen vastauksiaan himokkaasti.

Oli toinenkin joka ei unohtanut. Ennen joulua, kielioppitunnin jälkeen, "Rieska" kutsui minut luokseen kateederin viereen.

"Sinä kai tiedät tuleeko Anita jouluksi kotiin."

"Kyl hää tullee."

"Minä olen ajatellut paljon häntä ja kuinka hän lähti sinne katoliseen kouluun. Miten on, voisitko sinä puhua hänen kanssaan ja pyytää ettei hän vain kääntyisi katolisuuteen? Tehän olette vielä ystäviä, vai miten?"

Seisoin hänen vieressään, aivan lähellä, näin kuinka hänen silmänsä hiukan pullistuivat lasien takana. Olin hämmästyneenä, en tiennyt mitä sanoa. Hän puhui hiljaisella äänellä, sillä kaikki eivät olleet vielä menneet ulos luokasta.

En muista mitä sanoin, luultavasti lupasin "puhua" hänelle.

Kun kävelimme lumisilla kaduilla joulun maissa, kysyin Anitalta: "Minkälaisista koulusta on?"

"Siel on oikeen jännää. Myö peuhataa paljo. Nunnat on vihasii tietyst, mut kyl ne muuten on mukavii. Myö käyää messus kaks kertaa joka sunnuntai ja ripil kerran viikos."

"Käytät sie kans ripil?"

"Juu-u, kaik käyvät."

Sulattelin vähän aikaa tätä kiihoittavaa asiaa. Sitten kerroin mitä "Rieska" oli sanonut, lisäten: "En mie oikeen tykkää et se on häne asians."

"Mitä, vai Rieska -"

"Mitä se hänel kuuluu vaik siust tuliskii katoline."

"Ei tosiaa."

Nauroin hyvilläni. "Rieska ei tiiä et miehä se olin joka vein siut ens kertaa Verna-Rosan luostariin!"

Anitankin silmäkulmat rypistyivät naurusta. "Voi Rieska parkaa. Se tietyst kuvittelee, et nunnat vie miut väkisin jonnekkii märkää sellii ja pakottaa miut kääntymää. Muistat sie: tässä seison enkä muuta voi..."

Kihersimme, mutta minua kaiveli oudosti. Pidin Rieskasta, mutta hän oli yllättänyt minut.

"Kyl mie tykkään Rieskast - mut ei hää ymmärrä, tietystkää", oli filosofisen alakuloinen toteamukseni. Minua hävetti "Rieskan" puolesta, sillä hän oli osoittautunut yhtä fanaattiseksi kuin ne katoliset joista hän oli varoittavasti meille kertonut.

Ei "Rieska" yksin noin ajatellut, vaan niin ajattelivat muutkin isänmaalliset protestanttiset suomalaiset.

Kävelimme hitaasti Kauppatorin yli lumiseen puistoon, kädet muhveihin työnnettyinä, nenät kostuen lumihiutaleitten putoillessa niille. Ryssänkirkon kellot alkoivat räikkyä ja minä kysyin: "Mitä sie ajattelet pyhimyksist?"

Vuosien vierieissä Anitasta tulikin nunna, vaikka ei minäkään märän sellin vaikutuksesta. Sisar Benedictana hän lähti kauas palmupuiden maahan, Brasiliaan. Me olimme kirjeenvaihdossa koko ajan, paitsi aivan sodan lopulla oli katko. Löysin hänet kuitenkin raunioituneesta Kölnistä Punaisen Ristin tiedustelukaavakkeen avulla. Olemme tavanneet monet kerrat vuoden 1967 jälkeen sekä Suomessa että Roomassa ja Lontoossa, ja hän kirjoitti elämäkertansa tässä samassa huoneessa Englannin länsirannikolla missä minä nyt kirjoitan tätä. Hän ei enää juokse tukka hulmuten eikä tanssi mustalaistansseja, mutta henkisesti hän on yhtä vireä ja väsymätön kuin noina päivinä jolloin aloitimme uskonnolliset tutkimuksemme.

Kirjoja ja arkkitehtuuria.

Punaisenlähteentorin laidassa oli Viipurin vanha kirjasto, matala kivirakennus, jonka sisäänkäynti oli harmaa ja ikävä ja jonka kirjastohuoneella oli oma omituinen hajunsa, sen aikuisissa kirjastoissa tavallinen. Hajua voisi kutsua lääketieteelliseksi, sillä se oli formaliinin ja muitten antiseptisten aineitten sekoitus, joka kirjastossa yhtyi vanhan paperin, nahan ja märkien vaatteiden hajuun. Kirjojen tiedettiin levittävän tauteja, siksi lainaajia pyydettiin tiedoittamaan oliko heidän lainaamansa kirja ollut ehkä sairaan henkilön käsissä. Seurauksena oli, että kirja virallisesti desinfioitiin.

Kun ensi kertaa kävin kirjastossa, ^{Helsingin} yliopistossa suomea opiskeleva sisareni Aili tuli auktoriteettina mukaani ohjatakseen minua kirjan valitsemisessa ja kirjastossa käyttäytymisessä. Silloin ei kukaan vielä saanut itse mennä hyllyjä penkomaan, vaan piti tietää minkä kirjan halusi, ja tiskin takana oleva kirjastoneiti haki sen vanhanaikaisesta, pimeästä hyllysokkelosta. Järjestelmä muuttui jo vanhassa kirjastorakennuksessa ja lukijat saivat itse hakea kirjansa. Ajatella, kaikki nuo kirjat olivat minun ulottuvillani ja saatavissani, luettavissani!

Ensi kerralla lainasin jonkin ⁿⁱⁱⁿ sanotun "tyttöjen kirjan" ja sellaisia luinkin jatkuvasti kauan aikaa: Mary Marckia ja Anni Swania ja Tuomi Elmgren-Heinosta sekä käännöksiä, kuten Louisa M^o Alcotin sarjaa. Luin samat kirjat moneen kertaan ja pahana tapanani oli kertoa ystävillemi niiden juonet. Aloin kuvitella omaa elämäni niiden mukaiseksi, ja varsinkin ulkonäköni alkoi minua huolestuttaa. Miksi en ollut tumman Iris-rukan tai norjalaisten vaaleitten kaksoskaunottarien kaltainen?

Kun uusi kirjastotalo valmistui, olin jo alkanut lukea muutakin kirjallisuutta. Aloin ahmia Dickensia ja islantilaisia romaaneja, norjalaisista varsinkin Lieä ja ruotsalaisista Lagerlöfiä. Jälkimmäistä pystyin lukemaan ruotsiksi, sillä hänen kielenensä oli suhteellisen helppoa.

Omituista oli, että melkein joka kerta kun kuljin pitkin hyllyrivejä, erään kirjan nimi sattui silmiini: Emily Brontén "Humiseva Harju." Aina kuitenkin sivuutin sen, vain ohimennen tuumiskelin että nimi tuntui houkuttelevalta. Miksi en koskaan lainannut sitä? Nyt olen lukenut sen ainakin kaksi kertaa alkukielellä ja harhaillut samoilla kukkuloilla kuin sen kirjoittajakin, mutta en vielääkään oikein hyväksy sitä. Se tuntuu yltyö-

Aallon kirjasto

romanttiselta. Toinen ~~englantilainen - anteeksi!~~ skotlantilainen kirjailija, jota aloin välttää, oli Walter Scott. Kahlasin läpi "Lammermoorin morsiamen", mutta siihen sitten pysähdyinkin. Sen sijaan luin Kingsleyn "Hypatian" hyvin kiinnostuneena. Paksut kirjat nimittäin miellyttivät minua enemmän kuin ohuet, kestoarvoa niillä ainakin oli.

Noina ~~kaukaisina romanttisina~~ aikoina, jolloin televisiosta ei vielä edes uneksittu, oli mahdollista viettää aikaa kirjojen parissa. Mikä olikaan nautinnollisempaa kuin avata paksu, pieni-pränttinen opus kun ulkona satoi tai tuli lunta tai pakkanen paukkui. Edessäni oli suklaalevy tai taateleita tai muuta herkku-suiden muonaa. Tunnelman kohottamiseksi poltin kynttilöitä, vaikka äitini varoitteli silmien pilaamisesta. Rauhan ja turvallisuuden tunne vain lisääntyi, jos luin Lontoon kurjalistosta, Breitenfeldtin taistelusta tai Niilo Bonpoika Sturen seikkailuista. Historialliset romaanit kuten Starbäckin ja Blinkin valtavat sarjat, tanskalaiset Valdemar-kirjat ja muut sellaiset olivat perheemme vakituista lukemista. Kun sisareni olivat vielä viidentoista ja kahdenkymmenen välillä, he lukivat ääneen toisilleen ja minä värisin kauhun ja nautinnon välimailloilla kun he näyttivät minulle eräitä "kamalia" kuvia kuten esimerkiksi Starbäckin roiston, kirjuri Martin varastamassa jotain asiakirjaa. "Kato, kuu paistaa tuol ikkunan takan..." kuiskasi Laura ja tarkkaili reaktiotani. Ehkä siksi, että asuimme Vanhassa ~~K~~ kaupungissa me kaikki olimme innostuneita historiasta. Se tuntui henkivän ympärillä, vanhojen kivirakennusten vaiheilla ja paksujen, tuulessa kitisevien puiden varjossa.

Kirjastossa käynti sellaisenaan oli viehättävä ohjelmanumero. Menin mielelläni yksin, sillä silloin voin tehdä mitä halusin ja viettää aikaa kirjastossa niin kauan kuin mieli teki, useimmiten sulkemisaikaan asti.

Uuden kirjastotalon portaikossa oli avaruutta. Portaat veivät ylös kirjojen taivaaseen. Hyllyt kiersivät lainausosastoa, lattia oli parkettia, katto aaltoili ja imi kaikki äänet itseensä. Alakerran lukusali taas oli täynnä sekä suomalaisia että vieras-kielisiä lehtiä. Siellä aloin käydä lukemassa Veckojournalenia ja Allt för Allaa sekä saksalaisia kuvalehtiä, jotka eivät vielä olleet väkivaltaa ja pornoa täynnä. Silloin me vielä luimme prinsseistä ja prinsessoista kauniita tarinoita, joissa ei käsitelty avioeroja. Astrid ja Leopold olivat kuin suoraan sadusta,

en väsynyt katselemasta heidän kuviaan. Kuolema tuli pian noiden kahden väliin, mutta isänmaan petturuus, kuten sitä sodanjälkeisissä pohdinnoissa kutsuttiin, ei vielä sumentanut Leopoldin uljasta hahmoa.

Eurooppa kutsui minua kirjaston lukusalissa. Kaipasin sitä päivää jolloin kuulisin Euroopan kohisevan ympärilläni.

Alvar Aallon kirjastotalosta tuli kuuluisa, mutta sen ensi ilmestyminen puistoon aiheutti shokin meille viipurilaisille. Sisältä se oli kaunis, siitä olimme yhtä mieltä. Mutta ulkoa? Se oli auttamattomasti kuin suuri valkea laatikko. Totuimme siihen sentään varsin pian. Kolmikymmenluvulla ~~me~~ saimme paljonkin samantapaisia shokkeja. Viehättävä pieni matala Kulmahalli katosi Punaisenlähteentorin kulmasta ja sen tilalle nousi toinen pakki-laatikko - tai oikeastaan kuin kaksi kenkälaatikkoa joitten välissä oli matalampi osa - olihan alakerrassa Hamusen kenkäkauppa. Vanhan kirjastotalon läheisyyteen rakennettiin monikerroksinen PYPin talo. Pahin virhe - eivät kaikki uudet talot sentään virheitä olleet - oli valkean asuinkasarmien rakentaminen Vesiportinkadun ja Karjaportinkadun kulmaan, vanhojen talojen keskelle, missä ennen oli seissyt, epävarman näköisenä tosin, vino ja matala, mutta esteettisesti erittäin hyväksyttävä paja.

Minkälaiseksi Viipuri olisikaan muuttunut, jos olisimme saaneet pitää sen? Olen Englannissa nähnyt, mitä karmeita rumiluksia saattaa nousta vanhojen vaikkakin vaatimattomien rakennusten tilalle, ja kuinka rauhalliset katunäkymät muuttuvat kaupallisiksi, kuolleiksi.

Lisää seuraelämää.

Viipurissa oli valinnanvaraa huvituksien suhteen. Oli kaksi teatteria, konsertteja, elokuvateattereita, kahviloita. Näissä kaikissa vanhemmat sisareni liikkuivat vapaasti, mutta minulle heidän elämänsä jäi kaukaiseksi aina 13-14 vuotiaaseen asti, jolloin sain lopultakin tulla mukaan kävelyretkille aikuisten kanssa tai istua kuuntelemassa vieraitten keskustelua, kun heitä oli meillä käymässä. Kun olin 15-16 vuotias, sain jopa ottaa osaa kortinpeluuseen äitini seisoessa "tyttöjen kammarin" ovelta ja koettaessa pitää paheksuvan ilmeen kasvoillaan huolimatta naurusta, joka kaikui huoneessa.

Viipurin Näyttämön katsomo oli pieni mutta puhdas, elegantti ja kodikas. Siellä näin monet sekä klassilliset että modernit näytelmät. Kumma kyllä, ensimmäinen näytelmäni oli nimeltään "Maantiede ja rakkaus", kun olin ehkä seitsemänvuotias. En muista siitä mitään paitsi Sven Hildénin komean hahmon ja suuren kartan joka oli näyttämön oikeassa laidassa. Luulin pitkät ajat, että se oli hiukan "tuhma" näytelmä, kunnes sain selville, että se oli eräs Björnsonin varhaisimpia, eikä siis millään voinut olla "tuhma."

Viipurissa mentiin teatteriin paitsi aidosta kulttuurin kaipausta, myös vapautumaan arjesta. Sinne "pukeuduttiin" ja se oli ehdottomasti osa nautinnosta.

Siellä opittiin myös muodissa olevat iskelmät - niin, iskelmät todella!

"Ich küsst genau so gut wie Tangolita..."

"Dein ist mein ganzes Herz..."

"Siskosein, veljyein, kallein oot aartehein..."

ja niin edespäin. Siellä vaivuttiin hurmioon kun Lucia Nifontova tuli tanssimaan Joutsenlammessa.

Vanhempien sisarteni seuraelämään kuuluivat Lotat ja Voimisteluseura. Heidän kauttaan kerran se joukko ystäviäni, joka oli harjoitellut tanssimaan oikean menuetin, kutsuttiin esittämään se Voimisteluseuran joulujuhlissa. Beethovenin Menuetin tahdissa tanssimme peruukit päässä, vaaleat satiini- ja satiinipuvut yllä. Minun kavaljeerini oli Liisa, jolle kirjailtu silkkitakki sopi kuin valettu ja jonka poskessa olevat luonnolliset luomet olivat aivan kauneuspilkkujen näköisiä.

Äitini ainoa harrastus, sekin varsin vastahakoinen, oli Merimieslähetyksen ompeluseura. Ekholmin täti oli hänet sinne vetänyt. Alkuperäinen tarkoitus oli todella ommella merimiehille paitoja ja kutoa sukkaa, mutta sellainen työ vähitellen hävisi näyttämöltä ja sen sijaan kullakin jäsenellä vuorollaan oli loistavat kahvikekkerit. Äitini oli aina hieman tuohtunut niinä päivinä kun seura kokoontui meillä, sillä illan valmistelut olivat raskaat. Kakkuja ja pikkuleipiä ainakin kahta lajia piti olla, samoin joitakin hedelmiä.

Olin mielelläni mukana seuran illoissa, kenties juuri kestityksen vuoksi, ~~olinhan yhä katumaton "vatsanpalvoja"~~. Aluksi seura kokoontui Merimieslähetyksen talossa Keisarinkadulla, ja merimiespastori Heinonen rouvineen olivat sen johtohenkilöitä. Suuressa salissa rouvat istuivat kädet sylissä ja kuuntelivat pastori Heinosen puhetta merimiesten elämän vaikeuksista. Joskus oli ohjelmaakin, kerran suuri ihastukseni Reino Kosonen soitti viulua ja hymyili hurmaavasti. Hän oli minua ehkä vuoden pari vanhempi ja olin rakastunut häneen pitkän aikaa, vaikka rakkauttani ei suinkaan ruokittu rakastetun läheisyydellä. Tuon ainoan kerran minua onnisti: olisin voinut koskettaa häntä. En tietenkään sitä tehnyt.

Ekholmin tädillä oli lukkarinrakkautta virsiin, varsinkin sellaisiin joissa laulettiin merestä ja sen vaaroistaⁿ tai äidinrakkaudesta. Hänen vanhin poikansa oli merellä, ja virret saivat hänet kyynelehtimään. Kärsin minäkin kuunnellesani, en esteettisesti, vaan sen surun ja huolen vuoksi mitä nuo virret tihkuivat. Taistelin kyyneleitä vastaan enkä millään halunnut ottaa nenäliinaa esiin kuten Ekholmin täti teki. "Oi muistatko vielä sen virren jota äitini lauleli kun yö liki ikkunan lii-ik-kui, se virsi se viihdytti niin - " En tiedä vielääkään tehokkaampaa kyynellähdettä (eli "tear-jerker" kuten sitä englanniksi sanotaan).

Musiikkia.

Historian tunti oli lopussa, kello soisi pian. "Petteri" sulki kirjansa - kansissa oli suuri rasvaläiskä siinä kohdassa mistä hän piteli sitä. Hän katsoi yli luokan, käänneillen päätään ja pyöritellen silmiään. Kaikkialla näkyi kohollaan olevia pulpetin kansia, päitä puoliksi niitten suojassa. Puheensorina ja hillitty nauru täytti huoneen.

Minä nojasin päätäni kannen sisäpuolta vasten ja kuiskailin äänekkäästi Tertun kanssa.

"Petteri" pisti kätensä takin sisään rintataskuun, yskähтели muutaman kerran ja hymyili vinosti, pyöreä nenänpää samalla ikäänkuin kääntyen vastakkaiseen suuntaan. Lopulta hän korotti äänensä.

"Jaa - sitten olisi vähän muuta - historian maailman ulkopuolelta - hm hum. Minulle on annettu nippu lippuja Viipurin Musiikinystävien orkesterin kansankonserttiin, sunnuntaina. Konsertti on Keskuskansakoulun juhlasalissa ja - grh - alkaa puoli kolmelta. Ohjelma - hum grh - ohjelma on - huh- oikein hyvä. Kuka haluaisi mennä konserttiin?"

Hän punniitsi vaaleanpunaista lippupinoa kädessään.

Kuulin takaani kuiskauksen: "Puppe! Tuu miun kans!" Chajen tummat kiharat liehuivat kun hän heilutti kättään ilmassa merkiksi "Petterille". Minäkin kohotin käteni - olisi mukavaa mennä Chajen kanssa. Monet muutkin halusivat nyt lähteä ja pian luokan edessä oli jono odottamassa lippuja. "Petteri" jakeli niitä, ~~kannoin~~ kasvoilla ilme joka selvästi merkitsi: no, kokeilkaapa nyt. Hän itse oli musikaalinen ja kuului Lauluveikkoihin, kaupungin mainioon mieskuoroon.

Sunnuntaina kello 2.15 me, ehkä kahdeksan tai yhdeksän tyttöä ja poikaa, istuimme Keskuskansakoulun salin kovilla penkeillä. Katselin ympärilleni ja mielessä vilisi kuvia siitä ajasta kun olin ollut oppilaana koulussa. Salin valkeita ja harmahtavia seiniä vasten oli voimistelutelineitä ja kiipeilyköydet oli kiinnitetty nipuiksi salin takaosaan. Olin juossut ja voimistellut tässä salissa monet kerrat, hampaat irvissä yrittänyt kiivetä köysiä pitkin kattoon, tanssinut keijukaisena ensimmäisessä joulujuhlassani ja tonttuna toisessa ja kahtena vuonna lausunut runon tuolta lavalta. Huolimatta koulun arkielämän todistuskappaleista, sali oli eräs kaupungin kulttuurielämän

polttopisteistä, ainoa konserttisali. Sen akustiikassa ei tietääkseni ollut mitään vikaa. Korkeat ikkunat ja lavan kummankin puolen olevat komeat ovet pilastereineen soivat salille juhlavuutta.

Ehkä olin kahdeksanvuotias kun lausuin sen ensimmäisen joulurunon. Koulun johtajatar oli samalla minun luokkani opettaja, ja hän se oli valinnut minut tähän tärkeään tehtävään. Mahtoiko minulla olla kovin ja selkein ääni? En usko että esitykseni sujui hänen toivomustensa mukaan, huolimatta harjoittelusta, sillä hän otti minut vastaan lavalta otsa rypyssä. Ehkä häntä vain painostivat joulujuhlan järjestelyhuolet. Minulla oli punainen samettileninki ja olin siitä ylpeämpi kuin julkkiksena olosta.

harkittiin!
"Miun enol oli tääl konsertti viime vuonna. Ja mie oon usein ollu tääl pianistei kuuntelemas," Chaje kuiskaili. Hänen enonsa oli orkesterin johtaja, Simon Pergament-Parment, jonka kuvan olin nähnyt Karjalassa. Ihailin Chajea sivusta. Hän oli niin sievä tummine kiharoineen ja läpikuultavine ihoineen, orvokkisilmineen. Ei edes ruma puku jossa oli kirkuvat poikkiraidat voinut mitään hänen kauneudelleen.

"Puppe! kato, orkesterin ensviulu tullee - lopultkii. Ja nyt-" Chajen kädet alkoivat taputtaa innoissaan - "nyt tullee johtaja. Sie varmast piät täst -"

Ensimmäinen ohjelmanumero meni ohi korvieni, en saanut siitä mitään irti. Ainakaan se ei ärsyttänyt korvaa. Seuraavana oli Franckin d-molli sinfonia.

En tiennyt mitä odottaa, en ollut vielä koskaan kuullut sinfoniaa. Nyt musiikki oli kuin maisema joka vaihtui alinomaa. Hyväksyin sinfonian älyllisesti, samalla tunsin jännitystä. Seurasin sävelmien kulkua, yhtymistä, eroamista, järkytyin kun melodia kohosi mahtavaksi lauluksi, vaikka se taas särkyi palasiksi, mutta kun palaset jälleen yhtyivät, niitten yhtymistapa tuntui ainoalta oikealta.

Tuon ensimmäisen konsertin jälkeen me samat tytöt ja pojat ilmestyimme säännöllisesti saliin joka sunnuntai-iltapäivä. Jokaisella oli varmaan oma asenteensa ja syynsä tuloon. Jotkut tulivat oppiakseen, koska soittivat itse pianoa tai viulua, jotkut taas, kuten minä, juhliakseen, nautiskellakseen. Ehkä joku tuli koska kerran kuului asiaan käydä konserteissa.

Vähitellen suhtautumiseni musiikkiin muuttui tunteenomaiseksi, joskus en voinut estää kyneleitä nousemasta silmiini. Musiikki ei ollutkaan enää älyn leikkiä vaan ~~romanttisen~~ tunteen lähde.

Siitä tuli pakkomielle, elämän tärkein osa. Valkeassa salissa, musiikin pyörteissä olin kuin huumauksessa.

Joskus viereisen Tuomiokirkon kellot yhtyivät orkesteriin, ei sulautuen ja sointuen, vaan epäsointuna, vastakohtana. Sisällä salissa oli onni ja täyttymys, ulkona kellot julistivat kuolemaa: pam - pom, pam - pom. Päivät päättyvät, ilta tulee, aika kuluu, muistakaa, muistakaa.

Musiikin harrastukseni huipentui haluksi oppia itse musiiksoimaan. Onnellisen tietämättömänä odottavista vaikeuksista halusin erityisesti omistaa viulun, olinhan kuullut rakastamaani Reino Kososta ja katsellut orkesterin käyriä joka sunnuntai. Niinpä jouluna sain lahjapaketin, jonka muoto aiheutti isäni nauravan huomautuksen, että siinä tulee minulle kinkku. Papereista paljastui esiin halpa harjoitusinstrumentti, mutta minulle kallisarvoinen.

Opettajani oli Onni Suhonen, ankarana mutta tehokkaana pidetty. Olin ylpeä siitä että minulla oli sama opettaja kuin Pippa Heikalalla. Hänen esittämänsä Schubertin Ave Maria oli tunnettu Viipurissa.

Matka Musiikkiopistoon oli pitkä, mutta voin vaihdella sitä, kuten tein koulumatkoillakin, joskus kävellen suoraan Torkkelinkatua, joskus ensin Luostarinkatua, siitä Ryssänkirkon ohi puistoon, Tuomiokirkon ohi ja Punaisenlähteen torin yli.

Kun seisoin ensi kertaa Suhosen oven takana Musiikkiopiston eteisessä ja kuuntelin huoneesta tunkeutuvia säveliä, sydämeni pamppaili. Suhosen hoikka olemus, sileä musta tukka ja läpitunkeva ruskeasilmäinen katse ei ensin helpottanut tunteitani ollenkaan.

Hän pyysi saada katsoa viuluani, kokeili sen viritystä ja käänteli sen nappuloita. "Hum, kyl tää on melko hyvin viritetty." Hän antoi viulun minulle takaisin.

"No, mitäs työ nyt soittaisitte?"

Ooh. Olin melkein neljäntoista vuotias eikä kukaan ollut vielä teititellyt minua.

"Mie on soitellu laului."

"Minkälaisii laului? Antakaas nyt kuuluu, yks ainakii."

Niin nostin instrumentin leukani alle ja säröilevä "Mun laakson liepehellä" kaikui huoneessa. Suhonen tarkkaili asentoani, tapaa miten pidin viulua, sormiani ja oli tuiman näköinen.

Kun olin lopettanut, opettaja oli ilmeeton eikä sanonut muuta kuin: "Entäs sitte?"

"No, sit on yks kansanlaulu."

"Hum, mikäs se on?"

Aloitin taas. Miksi hän ei sanonut mitään? Hiljaisuus hiukan rohkaisi minua, ainakaan hän ei lähettänyt minua pois toivottomana tapauksena. Kun toinen satsi viulun röhinää oli loppunut, sanoin: "Mie tykkään täst laulust. Se on nii surullinen ja siin on surulliset sanatkii."

"Ai, tykkäätteks työ surullisist lauluist? Millaset sanat siin sit on?"

En tiennyt mitä sanoa. Tietenkin hän tunsu sanat, lauluhan oli niin tuttu kaikille. Kun Suhonen kuitenkin näytti odottavan, laususkelin ujosti: "En voi sua unhoittaa poies vaik' en ikänä sua saa. Sä sydämässäni olet ikuisessa muistossa."

"Hum, kauniit sanat. Surulliset, juu." Hän ryhdistäytyi. "Teil on kyl hyvä korva, mut se viritys tehhää vähä toisel lail - ja viuluu pittää pittää iha näin ylhääl - "

Opetus alkoi. Se oli tosi työtä, sen jälkeen olin aina väsynyt mutta onnellinen.

Opettaja parka. Ei edes Menuhin olisi saanut minusta viulutaiteilijaa. Onni Suhonen ei milloinkaan paljastanut mitä hän kärsi, vaan auliisti auttoi vasta-alkajaa. Itse asiassa olin alkanut opintoni aivan liian myöhään. "Kuus vuotta, se on paras ikä alkaa soittaa viuluu", oli hänen lakooninen arviointinsa, ehkä samalla vihje minulle joka olin enemmän kuin kaksi kertaa tuon ikäinen.

Nautin kaikesta kivusta huolimatta sekä tietäen että tiedottomasti noista tunneista. Jo hissistä tullessa, kun vetäisin Musiikkiopiston oven auki ja eri instrumenttien viritysäänät ja musiikki virtasivat vastaani, sisintäni vihlaasi miellyttävästi. Alistuin opettajan ankaruuteen - kuinka monta kertaa hän suoristikaan olkapäitani ja nosti kyynärpäätani! - kärsin väsymyksen ja sormieni päitten ärtymisen, käsivarsieni pakotuksen. Olin imarreltu kun opettajani keskusteli muustakin kuin minun oma-laatusesta musiikistani. Teatterin orkesteri, operetit, Mozart, Būdapest jossa hän oli opiskellut, Viipuri - niistä kaikista puhuimme sekä tunneilla että jos sattumalta muualla tapasimme. Kun näin hänet teatterin katsomosta pujottautumassa paikalleen

orkesteriin, viulu kainalossaan, vilkutin tuttavallisesti ja vajosin sitten hekumallisesti nauttimaan "Hymyn Maan" tai "Kreivitär Marizan" säveliä. "Siskosein, veljyein, kallein oot aartehein-"

Sirpo, Musiikkiopiston johtaja, oli toinen ihailuni kohde. Kun näin hänet tummat, hymyilevät kasvojensa koulumatkalla jossain Punaisenlähteen torin lähistössä ja niitata niksautin, hänen hattunsa kohosi korkealle ja hän hymyili kuin olisi tietänyt ja tuntenut heti kuka olin. Siten hän suhtautui kaikkiin opiston oppilaisiin.

Musiikkiopisto ylläpiti Viipurin musiikkielämää. Sen opettajat jakoivat oppilailleen vapaalippuja konsertteihin, useat heistä soittivat Musiikinystävain orkesterissa. Viipurissa, suhteellisen pienessä kaupungissa esiintyi kuuluisuuksia alinomaa: Shura Cherkasky, Bronislaw Huberman, Mischa Elman, suomalaisista Aulikki Rautavaara ja Anja Ignatius ja monet muut.

Viulutuntini antoivat minulle itseluottamusta eikä kukaan turmellut nautintoani kun kuuntelin viuluni sointia, säveliä jotka itse aikaansain.

Kuinka hyvä onkaan ettemme tiedä mitä tulevaisuus tuo mukanaan. Kun kävelin kohti opistoa viuluani kantaen, katse kohti keväisen korkeaa taivasta, tai kun seisoin Onni Suhosen huoneen ikkunassa ennen tunnin alkua häntä odottaen ja auringonlasku leimusi Salakka-
lahden puiston takana ja säveliä pursusi joka puolelta, olin varmaan onnellinen. Ja, kun opettajani tuli sisälle ja tunti alkoi, tiesin, että olin tavannut ihmisen joka, vaikka olikin minusta silloin jo melkoisen iäkäs - vähän yli kolmekymmentä - kuunteli minua ja puhui kanssani kuin vertainen.

Lopulta minun oli jätettävä taiteelliset haaveeni, sillä koulu ja varsinkin matematiikka alkoivat käydä yhä vaikeammiksi. Kun kerroin opettajalleni että minun oli toistaiseksi lopetettava opintoni, hän ymmärsi. Kuka tietää, ehkä hän oli jopa helpottunut. Aioin jatkaa viulunsoittoani koulun päättymisen jälkeen mutta siitä ei sitten tullut koskaan mitään.

Kellot.

Luostarinkatu oli pimeä ja hiljainen, lumihiihtaleet laskeutui-
vat kevyesti tanssien maahan. Oli niin syvä hiljaisuus, että
saattoi melkein kuulla kuinka ne putosivat katua jo peittävän
lumen pinnalle.

Kävelin katse maahan suunnattuna, kirjat kainalossa ja
olin tyytyväinen yksinäisyyteeni. Olin matkalla matematiikan
yksityistunnille, kurja matemaatikko kun olin. Alemmilla luokilla
oli ollut aivan helppoa, mutta viidenneltä luokalta lähtien
en enää pysynyt mukana. Nyt oli apu tarpeen.

Kadun kummankin puolet talot kyyristelivät ja katselivat
kulkuani. Poliisilaitos makasi kadunvieren kinoksen takana ja
vakoili. Kaasulaitos puhisi ja sihisi. Käännyin vasemmalle ja Raa-
tihuoneen tori avautui vaaleana neliönä, sen keskellä valoja
säihkyvä Ryssänkirkko. Sillä nimellähän sitä kutsuttiin, tarkoit-
tamatta sitä loukkaukseksi. Ryssänkirkko, ryssien jumalanpalve-
lus, ryssän kieli, ryssä kun ryssä. Se oli helpompi sanoa kuin
pitkä ve-nä-läi-nen- .

Kuljin pitkin Ryssänkirkkoa ympäröivää pensasaitaa ja tir-
kistelin sen läpi kirkon valaistuja ikkunoita. Ihmisiä meni yhä
sisään ja "posmotus" kantautui korviini.

POM POM POM POM! Syvä, kaikuva pompotus täytti äkkiä ilman.
Kieriskellen painavampien sointujen lomitse korkeampiääninen
kello yhtyi lauluun: pilipilipilipilipilipili - pilipilipam -
pilipom, pilipam, pilipilipilipili -

Nauroin ääneen. Iloiset, riemukkaat Ryssänkirkon kellot!
Kohotin kasvoni ja lumi laskeutui poskilleni. Kellojen orkesteri
pauhasi, sinkosi minut ylös, heitti alas, hiikeasti, touhukkaas-
ti, täynnä energiaa.

Nyt kaikki kellot olivat yhtyneet leikkiin. Äänten runsaus
ja sekasointu miltei koski korviin. Suurin kello - pom, pom,
pom, pom - oli nyt hukunut toisten riemun alle. Pienimmät
kellot nauraa kikattivat.

Kuinka maallisilta Ryssänkirkon kellot tuntuivatkaan toisten
kirkkojen kellojen rinnalla. Ajattelin noita muita. Tuomiokirkon
kellot saivat minut painostavaan vireeseen. "Verna Rosan" kello
oli yksinäinen, ^{niitä 5 kelloa} kontemplatiivinen luostarin kutsuva kello.
Saksalaisen kirkon kellot eivät olleet niin kuolemanvakavat kuin
Tuomiokirkon, vaikka nekin julistivat protestanttisen maailman

vakaata elämäntyyliä.

Muistin matkani tarkoituksen, olin viivytellyt liian kauan. Riistäydyin irti pauhinasta, juoksin Suomalaisen Lyseon kulman ympäri ja siitä Karjalankadun yli ja puiston halki. Kun tulin Punaisenlähteen torin laitaan, kellot olivat vaienneet ja hiljaisuus oli entistäkin syvempi.

Laivoja.

Sekä Puginin että Paulinin talon ikkunoista oli näköala lahdelle ja satamaan, isän työpaikkaan. Ei vain hän vaan myös äitini ja minä katselimme sinne monet kerrat päivässä, nostoen ikkunalaudalla olevan kiikarin silmillemme ^{jotta näkisin} nähdäksemme paremmin, mikä laiva oli tulossa tai lähdössä.

Satama merkitsi sidettä ulkomaihin, Eurooppaan, jopa Amerikkaan asti. Keväällä vesi kimalteli Uudenportinkadun päässä ja lokkien laklatus ja kirkuna kutsui merelle, pois kuumilta kaduilta. Uudenportinkadun talot nuokkuivat ja vanha kellotorni tuijotti kohti merta mustin silmin, joista ajan kuluminen näkyi kultaisina viiruinä.

Laivat tulivat ensin näkyviin Kuposensaaren takaa, ne piirsivät laajan kaaren, ikäänkuin etsien sopivaa maihinnousupaikkaa. Ja kun ne lähtivät, ne lähettivät äänekkään tervehdysten ja puhalsivat savua kuin ilmoittaakseen olevansa valmiit taistelemaan myrskyjä vastaan.

Opin tunnistamaan laivojen kansallisuudet niiden savupiippujen väreistä ja kuvioista jo ennenkuin lippu näkyi. Tuo oli tanskalainen Lauritsenin yhtiön laiva, tuo taas amerikkalainen jonka savupiipussa oli vihreä tähti. Tuolta touhusi saksalainen, sillä oli paksu musta ja vaaleanruskea savupiippu. Suomalaisilla laivoilla oli useimmiten kaksi valkeaa rengasta mustan piipun ympärillä, ja yhtiö oli ef-oo-aa- Emme milloinkaan sanoneet es hoo oo yy, Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiö, koska se oli vaikeampaa. Sitäpaitsi, ruotsinkielinähän ^{yhtiö} se kuitenkin oli. J.W.Paulinilla oli kaksi tai kolme laivaa, vanhoja, kapeita ja "kiikkeriä".

Meillä oli silloin tällöin henkilökohtaisia yhteyksiä laivoihin. Jos kapteenilla oli vaimonsa mukanaan tai joskus pari lastakin, heidät kutsuttiin kylään tai meidät laivaan. Ensimmäisen samppanjan siemaukseni join "Alexan" salongissa, jossa äitinikin suostui maistamaan pisaran.

Laivat, niiden tulot ja lähdöt, toivat mieleen ajatuksen: milloin minäkin pääsen lähtemään, kauas, kauas? Olin merenkävijöitten jälkeläinen, veri veti matkaan.

Ikkuna oli isälleni työväline. Hän oli sen ääressä aamulla heti noustuaan ja meni suoraan ikkunaan kun oli tullut sa-

tamasta, ja aina jos laiva oli tulossa. Vielä illan pimeässä hän kurkisteli lasin läpi, varjostaen kädellä ettei sähkövalo häiritsisi. Olihan mahdollista nähdä laivojen suunta niiden valojen avulla: punainen vasemmalla, vihreä oikealla puolen laivaa, komentosillalta katsoen.

Äitini ei luottanut mereen, siksi hän sitä vartioi. Hän oli ollut paljon merellä nuoruudessaan, purjehtinut isänsä kanssa Pietariin ja Tallinnaan. Vaikka hän pelkäsi merta, hän rakasti sen maisemaa. Vain sisareni olivat välinpitämättömiä laivojen ja näköalan suhteen. Heillä oli oma elämänsä kaupungissa.

Isälläni oli varma laivakansallisuuksien arvojärjestys: ensimmäisinä olivat englantilaiset ja skandina^aviset laivat. Amerikkalaiset olivat uudenaikaisen tekniikan huippuja. Mutta saksalaisia laivoja hän ei hyväksynyt, vaikka ne olivatkin teknillisesti korkeatasoisia. Hän sähähti: "Ei saksmani ole merimies, eikä sillä ole reilusta pelistä tietoo. Merirosvoi!"

En ymmärtänyt isää. Minusta juuri saksalaiset laivat olivat mainioita. Energiaa, siisteyttä, tehokkuutta! Ja se kieli mitä niissä puhuttiin - halusin milloin mahdollista harjoittaa saksaani. Sitäpaitsi, ne olivat kotoisin Lübeckistä, Hampurista, Bremenistä! Hansalaitoja! Englantilaiset laivat taas olivat mustia, vanhanaikaisia ja hataran näköisiä, kuin valmiita katkeamaan ja uppoamaan ensimmäisessä myrskyssä.

"Miks ne on merirosvoi?"

"Saksmani on pilannu minun elämän kerran, mie en enää sulata- " oli omituinen vastaus. Kuinka saksalaiset olisivat voineet isän elämää pilata? Saksalaisethan auttoivat Suomea vapaus-sodassa ja isä oli ollut hakemassa jääkäreitä jäänsärkijä Tarmolla. Hän oli tuonut jääkärit läpi kirskuvan jään, miehet jotka Saksa oli kouluttanut. Eikö meidän olisi pitänyt olla kiitollisia Saksalle?

Vasta paljon myöhemmin, kun sota muutti oman elämäni, ymmärsin isän asenteen. Sodan vuoksi, jonka Saksa oli aiheuttanut, isän oli jätettävä merimiehen vapaa elämä.

Eräänä päivänä juoksin kotiin lähättäen ja harppien kolme porrasta kerrallaan. Olin nälkäinen sillä olin viivytellyt matkalla koulusta, juteltuani Laurikaisen Irjan kanssa runollisista harrastuksistamme. Olimme kumpikin lausuneet omia runojamme toisillemme.

Äiti avasi oven. "Ai, mitäs kello on? Oijoi, mie olen myöhäs," hän huudahti ja kääntyi katsomaan kelloa. "Mie olen jutellu täs - tules katsomaa kuka tääl on."

Näin vilahduksen miehestä joka istui keittiön pöydän ääressä, kahvikuppi edessään ja tupakka sormien välissä. Huone oli täynnä savua. Kun panin takkiani naukaan, kuulin miehen äänen. Se oli syvä, miellyttävä ja aavistuksen verran tuttu.

"Onks se Eija? Mnää en ol nähny snuu monee vuotte, en sen jälkke kun snää oli noin korkke. Snää ole iso flikka nyt."

Turklaist! Lauri-serkku! Merimies, ihana mies!

Hänen naurunsa oli erikoislaatuinen. Hänen silmänsä katosivat naururyppyihin, ja nauru kuului jostain syvältä rinnasta mutta nenän kautta. Oli kuin höyryä olisi puhallettu piipusta voimakkaasti. Hänen suunsa oli samalla kiinni ja alahuuli työntyi ulospäin.

Tämä oli kaikkein vanhin serkkuni, merikapteeni, joka oli ollut merellä 16-vuotiaasta asti ja joka oli nähnyt koko maailman.

"No, opit snää Eija engelskaa koulus?"

"Juu, opin. Tää on ensimmäinen vuos kun meil on englantii."

"Fine! No, on se hyvä et snää opit jottaa kunnollist kielt. Ei oo sen hienompaa ja parempaa kielt kun englanti - paits suomi, tietty."

Äitini oli saanut pöydän katetuksi ja työnsi höyryävän puurolautasen nenäni alle. Aloin lusikoida sitä ja tarkkailin Lauria, joka jostain syystä ei saanut puuroa vaan perunamuusia ja sianlihakastiketta. Joskus hänen kasvoillaan oli enemmän joskus vähemmän naururyppyjä mutta koko ajan hän näytti olevan huvittunut kaikesta. Hänestä uhkui hyvinvointia, huumorintajua ja elämän nautintoa.

Isäni tuli kotiin ja nyökkäsi Laurille jonka hän oli jo tavannut laivassa. Lauri oli sillä kertaa laivan ensimmäinen perämies vaikka olikin jo kapteenin tutkintonsa suorittanut. Siis hän oli se henkilö kenen kanssa isäni oli hoitanut liiketoimet. He puhuivat laivasta, sen lastista ja matkasta jonka laiva oli juuri tehnyt Lontoosta. Nyt se lähtisi pian takaisin ja veisi "timperiä" Viipurista. "Pitprops" oli sana johon olintottunut jo kauan sitten.

"Mnää just kysy Eijalt onks koulus opetettu engelskaa," Lauri vaihtoi puheenaihetta.

(Lauri
Bnmika)

Isäni halusi näyttää taitoaan. "Oh yes, Eija will learn English all right. She seems to get on well with it. Would you like to have cheese after the meal, Lauri? After cheese comes nothing, as the Englishman says. But we can have coffee, yet."

Minun iltapäiväläksyni jäivät viimeistelemättä sillä en halunnut hukata minuuttiakaan jännittävästä seurasta. Kun lopulta hain kirjani lähteäkseni kouluun, panin samalla Laurin eteen muistokirjani, jollainen oli melkein joka tytöllä, siihen aikaan.

"Kirjottaisit sie jootaan tähän? Ja panisit nimen alle ja päivämäärän."

"Mitä? Mikä kirja se on? Mimmottii mnää sihe skriivaan sit?"

"Mitä vaa."

Lauri vilkaisi aikaisempia sivuja. "Runoi - hm."

Näin hänen täyttävän koko sivun. Mitähän se oli?

"All right, there you are! Osaaks snää lukee sen?"

Otin kirjan käteeni. "Sweet and low, sweet and low, wind of the western sea - "

"Kyl maar snää engelskaa pian opit. Snää osaat lukee sit hyvi." Laurin silmät hävisivät taas ryppyjen sekaan ja höyry pihisi hänen sieraimistaan.

"Tul snää kattomaa laivaa kun tulet koulust."

Katsoin isään, joka nyökkäsi. "Mennään siin viien mais. Laivan pitäis lähtee kuuelt, vai mitä?"

Hymyilin koko koulumatkan ajan, otin muistokirjan mukaani ja se kiersi tytöltä toiselle. Ei kellään muulla ollut englantilaista runoa kirjassaan.

Laiva ei ollut suuri, mutta Laurin hytti oli jännittävä pienine pöytineen ja pyöreine ikkunoineen. Sikarin tuoksua tuntui ilmassa.

Laiva hengitti rauhallisesti, se valmistautui lähtemään. Kävin vilkaisemassa konehuonettakin jossa pari miestä "rassaili" koneita likaisenharmailla trasselitukoilla. Kiipesin komentosillalle ja tutkin ohjauslaitteita. Vedin henkeä, väristen.

Lauri tuli saattamaan meitä "lankongin" yläpäähän. Heitin viimeisen silmäyksen kantta pitkin, kainalossani suuri paketti englantilaisia keksejä ja appelsiinimarmelaadia.

"Well, good bye. Tahroks snää Eija et mnää vie terveisii Lontoosee?"

"Tietyst. Hyvvää matkaa."

"Hahhah, I hope so. En mnää senttä pelkä tormiikkaa. Sweet

and low, you see! Jatka snää vaan Eija engelskaa."

Isä ja minä astelimme notkuvaa "lankonkia" alas laiturille ja katselimme kuinka Lauri juoksi notkeasti korkealle komentosillalle. Laiva alkoi hitaasti irtautua laiturista.

Kun olimme kotona, kiikaroin ikkunasta. Laiva eteni Viipurin lahdella, alkoi kaartaa Kuposensaaren taa. Kuvittelin Laurin seisovan komentosillalla, antaen lyhyitä, tarkkoja määräyksiä merimiehelle joka käänteli ohjauspyörää. Kello kilisi - eteenpäin! - ja kone alkoi hytisyttää laivaa säännöllisin iskuin, kunnes vähitellen hiljaisempi rytmi merkitsi että vaadittu nopeus ja selkeä reitti oli saavutettu. Vesi kohisi keulan kahden puolen ja laivan perällä vaalea kuplavirta jäi taakse. Ja lokit huusivat hyvästinsä.

Meiän koulu.

Meiän koulu oli Tipulan elikkä Tipolan vastapäätä ja jotkut irvihampaat kutsuivat sitä Pusulaksi. Nimi oli mahdoton, sillä ensinnäkin emme tuhlanneet aikaa toiseen sukupuoleen oman koulun katon alla - vaikka poikkeuksia oli - ja toiseksi, meiän koulus oli hyvin vähän poikia. Vanhassa Yhteiskoulussa oli samanlainen poikien kato. Oli sentään mukavaa kun edes muutama poika uskaltautui tyttöjen joukkoon, mutta totesimme sanoitta että he eivät olleet mitään filmisankareita.

"Uudessa" oli keskuslämmityspatterit sijoitettu jokaisen luokan vasempaan ulkokulmaan, lämpökaappiin. Kylminä päivinä monet painuivat sisään tultuaan hytisten seisomaan lämpökaapin oven ja patterien väliseen tilaan, jossa lämpö virtasi ruumiiseen vähitellen. Siinä seisoskellessa oli aikaa tarkastella metallisen oven sisäpinnalle raapustettuja nimiä ja jopa kirjoittaa omansakin siihen. Jotkut niistä olivat kovin vanhoja, kuten esimerkiksi Aili-sisareni nimi, kokonaista kymmenen vuotta aikaisemmin rekisteröity.

Kun sodan aikana, vuonna 1943 kävin koulussa - tyhjässä, hiljaisessa, Leninin kuvan koristamassa - löysin nimeni erään lämpökaapin ovesta. Kiipesin ylemmäs, aina kahdeksanteen luokkaan saakka, availin lämpökaappien ovia löytäen nimeni jokaisesta. Kuinka koristeellisesti sen kirjoitinkaan noina vuosina! Oli hellyttävää ja järkyttävää, että nimet olivat säilyneet läpi talvisodan, vieraan miehityksen ja uuden sodan. Miten lie nyt? Ovatko nimet yhä jäljellä, vai onko ovet maalattu tai ehkä pantu tilalle uudet?

Me kaikki olimme sitä mieltä, että koulumme oli Viipurin paras. Ensinnäkin, se oli paras koska me olimme sen oppilaita. Toiseksi: opettajat olivat paljon mielenkiintoisempia kuin muitten koulujen opettajat, ketä he sitten puolestaan mahtoivatkaan olla.

Koulu oli pieni, luokka vuotta kohti, ja edistymisen vuosien aikana näkyi aivan konkreettisesti kipuumisena korkeammalle, sillä vain ensimmäinen ja toinen luokka olivat alakerroksessa.

Suomen kielen tunnit olivat kaiken kasvatuksen ydin. Niiden aikana opittiin mitä merkitsi olla suomalainen. Opittiin rakastamaan maata ja kansaa runouden ja kirjallisuuden avulla. Kieliopin tunnit eivät opettaneet rakastamaan mitään, paitsi ehkä "Rieskan" järjestelmällisyyttä.

Sän
Fredrikson

Siiri Fredrikson eli "Rieska" opetti suomea vielä viidennellä luokalla ja historiaa viidenteen asti. Hän oli ankara, keski-ikäinen eikä mikään kaunotar. Hänen opetustapansa tuntui kuivalta, mutta jonkin ihmeen kautta hän onnistui elävöittämään historiaa ja kirjallisuutta ainakin minun kohdallani. Hänestä pidettiin huolimatta hänen kuivuudestaan eikä kukaan varmaankaan olisi osannut selittää miksi näin oli. Oliko salaisuus hänen kirkaassa ja selkeässä ajattelussaan ja yksiselitteisissä kysymyksissään? Hänen silmälasiansa välähdys oli tarpeeksi, ei hänen tarvinnut korottaa ääntään. Luokan järjestys ei milloinkaan tuottanut hänelle vaikeuksia, sillä "Rieska" ei ollut puolueellinen.

Isänmaa ja isänmaallisuus keskittyivät Runebergin "Vänrikkiin." Ajoittain, esimerkiksi Wilhelm von Schwerinin kohtaloon tutustuessani minun tuntehdikas mieleni järkyttyi. Samaten, kun Pilven veikon morsian etsi kaatunutta sulhoaan taistelutantereelta, olin ehdottomasti samaa mieltä Runebergin kanssa: oli oikein että tyttö halusi kuolla koska sulhanen osoittautui petturiksi.

Niin, silmäni olivat usein kyynelissä. Mutta jossakin syväällä alitajunnassa oli ainainen kaiverrus, nakertava kysymys: miksi meidän piti aina ajatella sotaa, sankaruutta ja pelkuruutta, köyhyyttä ja tuskaa? "Suomalainen talonpoika on nöyrä ja Jumalaa pelkääväinen, Saarijärven Paavo on hänen kuvansa."

Ei "Rieska" eivätkä muutkaan kuvitelleet että olisi mahdollista kääntyä pois Runebergistä. Meidän koululaisten odotettiin tuntehdvan samoin kuin Runeberg.

Opin salaa vihaamaan Runebergiä, joka sitten kosti ylioppilaskirjoitusten aineen avulla. Kirjoitin "Vänrikkiä" koskevasta aiheesta, "erinomaisella tyylillä", mutta tehden karkeitia asiavirheitä. "Petteri", myöhempien luokkien suomen opettaja, oli aivan kauhistunut. Hän soitti minulle kirjoitusten jälkeen: "Eija Laanti ei ole koskaan kirjoittanut näin huonoa ainetta. Mikä siihen mahtoi olla syynä?" En osannut hänelle sitä selittää.

"Petteri" ei ehkä pannut yhtä suurta painoa isänmaallisuudelle kuin "Rieska", mutta kun hänestä tuli opettajamme, olimme jo vanhempia ja "kehittyneempiä", siis kypsiä ottamaan kirjallisuuden vastaan muistakin syistä.

Olipa syynä sitten "Rieskan" tehostettu isänmaallisuus tai kaiken takana oleva "ryssän pelko" joka usein tuntui Viipurin ilmapiirissä, mitä ylemmäs nousin koulun järjestelmässä, sitä enemmän aloin ajatella tulevaisuutta ja sen kauheita mahdolle-

suuksia. Kolmekymmenluvun alussa Venäjältä kantautui huhuja kaikenlaisista kauhuteoista ja varsinkin inkeriläisten kärsimyksistä. Sisareni Aili oli yhä enemmän kiinnostunut heimokansojen kohtalosta ja toiset sisareni olivat ehdottomia maanpuolustajia. Viipuri kävi yhä rakkaammaksi, mutta samalla muistutti kohtalokkaasta historiastaan Vanhan Kaupungin joka kadulla.

"Rieskan" vastapainoksi voitaneen sanoa "Almarkia". Hänen ristimänimensä, Signe, oli yllättävän naisellinen sillä "Almark" oli meidän mielestämme "aina yhden miehen veroinen". Hänen kävelytapansa - jalkojen lujat läiskähdykset lattiaa vasten - hänen otsatukkansa, hänen alituinen tumma pukunsa valkoisine kauluksineen ja ennen kaikkea, se hienoinen tupakan tuoksu joka leijaili hänen ympärillään, kaikki oli jykevää, epänaïsellista.

"Keskisarake" oli "Almarkin" oma omituinen opetusväline ylemmillä luokilla. Se oli se piru jonka hän maalasi seinälle aina jos yritimme livahtaa ankaraa työtä pakoon. "Keskisarake" oli Saxénin tekstikirjaan kuuluvan sanaluettelon keskustaa kulkeva synonyymien ja idiomien luettelo. Sitä annettiin läksyksi pötköinä, ja kahdeksannella luokalla sitä kerrattiin ja testattiin. Useimmat inhosivat sitä, minä en.

"Almarkissa" oli seikkailun ja ulkomaanmatkojen tuntua, jopa eksentrikon piirteitä, mitä todisti esimerkiksi hänen itsensä luokallemme kuvailema polkupyörällä ajo, jalat ohjaustangon päällä, tuuli viuhuen korvissa. "Almark" oli reilu. Hänessä oli myös herkempi puoli, joka kerran johti hänet ja koko luokkamme hieman omituiseen toimintaan. Olin ehkä toisella luokalla, kun "Almark" kertoi meille kuinka hän aina kouluun tullessaan joutui kävelemään kaupan ohi missä myytiin pieniä eläimiä ja sen ikkunassa oli orava joka polki pientä pyörää aamusta iltaan. "Almark" sai luokkamme aivan itkun partaalle. Tuloksena oli rahan keräys ja retki kauppaan, jossa lunastimme oravan ja veimme sen Papulaan. Siellä päästimme oravan vapaaksi "pilipuun", näkötornin juurella. Katselimme kaikki herkistyneinä kuinka orava juoksi pitkin hankea kohti metsää. Kenenkään mieleen ei juolah-
tanut estää meitä vapauttamasta oravaa, jolla ei ollut talvi-
varastoja koottuna Papulaan. Retki oli ikimuistettava - mutta ainakin minun mieleeni se jäi varottavana esimerkkinä tunteen liiallisesta vallasta järjen ylitse.

Oli eräs opettaja, jolla en voisi kuvitellakaan olleen tällaisia tunteellisia hetkiä. "Suikkia" ei voinut myöskään sanoa reiluksi. Opettajana hän luultavasti oli "Rieskan" tasoa. Me seurasimme "Suikin" juhlallista kävelyä, liikkeitä ja pukeutumista kunnioituksen ja lievän pelon välisin tuntein. Hän oli pieni ja siro, hänen äänensä vaihteli terävästä ironiasta aina saarnaavaan katederi-puheeseen asti. Hänen pitkä esityksensä laiskuuden käärmeen kauhistuttavasta vallasta meidän ylitsemme oli värikyttävä, vaikka se veikin suuren osan tunnista. "Suikki" nauroi harvoin, ja voi sitä joka sai hänet nauramaan. Joskus oli kuin hän olisi opettanut jotakin näkymätöntä olentoa luokan perällä, mutta samalla hän näki kaikki ja kaiken. Saksaa hän opetti toiselta luokalta lähtien ja sai meidät harjoittamaan ääntämistämme erityisen hyvin. "Das Schiff schaukelte wie eine Nuss-Schale..." suhisimme puistossa. "Was ist das? Das ist eine Tafel!" lausuin minä kotona keittiössä ja paiskasin käteni pöytään. Uusi kieli viehätti - miksi? Luultavasti samasta syyistä kuin ruotsi viehätti. Minun kohdallani ei opettajalla ollut paljon osaa tässä suhteessa. Oli kyllä parempi olla "Suikin" silmissä "hyvä oppilas", sillä siten voi parhaiten välttää hänen ironiaansa, mutta toisaalta se ei minua pelottanut niin paljon, että siksi olisin ponnistellut.

Jos olin kärkipäässä ruotsissa ja saksassa, olin sen sijaan hännänhuippujen joukossa matematiikassa ja siis eräänä rehtorimme murheenlapsista. "Hermann" eli "Junnu" eli "Reksi" - rakkaalla lapsella on monta nimeä - pullisti poskia, haroi kaljuaan ja raapi korvansa taustaa, mutta minä vain en ymmärtänyt, en laskenut kotilaskuja, en ratkaissut probleemoja. En osannut. Jos yritin, jöduin sellaiseen sotkuun, että en millään pääsyt siitä ulos. "Pieni lapsikin ymmärtää", väitti "Reksi", mutta minä en ollut pieni lapsi. Viidenneltä luokalta eteenpäin olin tuomittu. Koulun loppuun asti pystyin elämään tunnustamatta itselleni matematiikan pelkoani, ja luultavasti hullun rohkeuteni ansiosta pääsin juuri ja juuri livahtamaan ylioppilaskirjoitusten probleemojen läpi. Sinä päivänä kun sain tietää läpäisseeni päätin jättää matematiikan pois mielestä. Tämä on onnistunut vain osittain, sillä näen yhä painajaisunia, joissa minun on ponnistettava kaikkeni matematiikan kokeita varten ja joissa totean yhä uudestaan, että muutamassa viikossa minun olisi aloitettava aivan alusta ja opittava koko kurssi,

tuli mitä tuli. Kauhun jäykistämänä ja hiki otsalla herään onnelliseen nykyisyyteen, jossa matematiikalla ei ole osaa.

Taaskaan opettajalla ei ollut mitään merkitystä suhteessani hänen aineeseensä. Rakastin "Reksiä", inhosin matematiikkaa. Vältin "Suikkia", innostuin saksan kielestä yhä enemmän. Tunsin sympatiaa "Almarkia" kohtaan ja nautin ruotsin soinnista, jjoa sen kieliopista. Luulin ihailevani "Rieskaa" yli kaiken ja olin "hyvä oppilas" - mutta luultavasti olisin ollut hyvä hänen ainees- saan joka tapauksessa. Ihailin "Petterin" älyä, kirjoitin älyt- tömän ylioppilasaineen. Kaikki oli varsin epäjohdonmukaista. Miten mahtoi olla toisten laita?

Alaluokilla "Kuppi" oli voimistelunopettajamme. Hymy nousee väkisinkin suupieleen, kun muistan kuinka hänen korkeat, nauhoi- tetut kenkäänsä seisoivat tukevina edessäni voimistelusalin lat- tialla, kun makasin vatsallani jotakin voimisteluliikettä varten. Hänen komea olemuksensa verhoutui hieman vanhahtaviin asuihin. Antiikkia? Mutta, olipa hän miten antiikkinen hyvänsä, "Kupilla" oli paha tapa pakottaa oppilaansa seisomaan päällään tai vetä- mään jalat pystyyn puolapuita vasten tai muuta sellaista raakaa. Hän ei pakottanut minua enää sen jälkeen kun putosin puolapuitten yläosasta alas istualleni lattialle.

Onnellisilla alaluokilla välitunnit olivat aina liian lyhyet, vaikka tietysti yhdestä välitunnista toiseen voi jatkaa samaa toimintaa. Kuten esimerkiksi sitä ensimmäisen vuotemme kuvaelma- sarjaa, jonka innoittajina olivat kreikkalaiset myytit. Sarja oli samalla tietokilpailu ja osanottajat oli jaettu kahteen osaan jotka vuorottelivat näyttelijöinä ja katsojina, kysymysten aset- tajina ja arvaajina. Ei sillä ollut väliä kenen alkuperäinen keksijän kiipinä oli ollut, pääasia oli että kuvaelmien suunnitte- lu ja toteutus olivat kyllin mielenkiintoisia.

Meitä oli joskus kymmenkunta, joskus enemmän, kaikki tyt- töjä tietenkin, pojat eivät olisi alentuneet näyttelemään.

Olin sidottuna mastoon, tosin näkymättömään. Ylläni oleva paksu takki oli nähtävä kreikkalaisena vaippana. Käteni oli sidottu yhteen selkäni taakse, ympärilläni istuivat soutajat tuput korvissa, tuijottaen eteensä vetelivät näkymättömiä airoja. He soutivat kiivaasti, kuin hiki päässä, Irjan ja Marjan maates- sa maassa parin metrin päässä kurkotellen käsivarsiaan anovas- ti meitä kohti. Katsojat keskittyivät, siristelivät silmiään

ja onnistuivat kehittämään illuusion, jonka tuloksena oli huuto: "Odysseus ja seireenit!" Kuvaelma hajosi, uudet esittäjät panivat päänsä yhteen ja sopottelivat vähän aikaa. Nyt pienin heistä laskeutui pitkälleen ja suurin - voi kauhistusta! otti kiinni hänen nilkoistaan ja riiputti raukkaa ylösalaisiin. "Liian helppo, liian helppo! Theseus tulen päällä tietysti! Vaikka kantapäistä sitä olis pitänyt roikottaa!" Katsojat nauroivat äänekkäästi ja kello soi. "Hei, ens välitunnin meidän pittää keksii jottaan hurjan vaikeeta - Agamemnonin murha!" "Se on kans liian helppo. Miust meidän pitäis esittää Orestes ja Ifigeneia."

En koskaan saanut tietää näkivätkö opettajat tätä näytelmäsarjaa opettajainhuoneen ikkunasta. Esitysten olisi luullut imartelevan ainakin "Rieskaa", joka oli ollut oppaamme klassillisessa maailmassa.

Luterilaisia.

Rippikoulu oli jokaisen käytävä. "Eihän myö muuten päästä naimisiin," nauroi joku viisastelija.

Opettajamme rippikoulussa oli pastori Santavuori, tuo kaikkien viipurilaisten tuntema jylhä hahmo. Kun kerran viikossa varsinaisten koulutuntien jälkeen marssimme seurakuntasalin takana olevaan huoneeseen, hän seisoi siellä valmiina odottamassa. Kolistellen, rykien ja koululaukkujamme siirrellen asetuiimme tuoleille ja suuntasimme katseemme kohti johtolausetta joka koristi etuseinää: "Muista Luojaasi nuoruudessasi, ennenkuin hopealanka katkeaa ja kultainen astia särkyy."

Mitä muistan noista rippikoulutunneista? Muistan pastori Santavuoren vaaleansiniset, läpätunkevat silmät, hänen pitkän, terävän nenänsä, korkean kaljunsä, mustan papillisen takin, jonka napit olivat koristeelliset. Hänen liperinsä heiluilivat kun hän puhui meille ja keinui jalkapohjillaan ees ja taas.

Tunnit olivat kuin mitkä hyvänsä koulutunnit. Luulen olleeni melkoisen "hyvä" oppilas, mikä merkitsee että osasin vastata kysymyksiin selkeästi ja useimmiten oikein. En kuitenkaan ymmärtänyt paljoakaan mistä oli kysymys. Pastori Santavuori ei pystynyt liikuttamaan nukkuvaa sieluani. Päinvastoin, kerran hän aiheutti reaktion jota voin kutsua hämmennyksen sekaiseksi halveksumiseksi.

Nähtävästi me todella olimme vielä lapsia, kehittymättömiä ja yksinkertaisia, joille oli parasta puhua yksinkertaisesti. Miksi hän muuten olisi verrannut Jumalaa meidän maalliseen isäämme, joka "tuo appelsiineja kotiin tuomisina. Ja mitä te teette, mitä sanotte, miten osoitatte hänelle kiitollisuutta? Ei, te ette ole kiitollisia, te otatte vastaan, mutta ette ole kiitollisia!" Tunsin oloni hyvin epämurkavaksi ja samalla minua nauratti. Ajatus, että isäni toisi tuliaisiksi appelsiineja, ei ollut outo. Toihan hän kaikenlaista laivoista. Ei hän mitään erityisiä kiitollisuuden osoituksia odottanut. Olin myös häpeissäni, en itseni takia, vaan koko tilanteen. Pastori Santavuori keinui yhä eteen ja taakse, kääntäen päätään ensin yhteen sitten toiseen suuntaan, katsoen pitkin rivejämme, kasvoillaan tuikea ilme.

Oliko luterilaisuus todella näin naivia?

Itse ripillepääsy Tuomiokirkossa oli kuten muutkin sellaiset tilaisuudet: tytöt valkeissaan, pojat mustissaan. Ennen kirkkoon menoa oli vähän tirsakuntaa siellä täällä ja varoituksia ettei viiniä saa ottaa kuin siemauksen. Juhlavaa oli, mutta harrasta ei.

Siinä penkissä istuessani katselin alttaritaulua kuten niin monet kerrat ennenkin, sillä taulu oli suuri ja veti katseen puoleensa. Vaikka olikin Halosen maalaama, se ei ollut suurta taidetta, vaan kiiltokuva: Kristuksen ruumis oli sileä ja koskematon, ei voinut kuvitella että tuo ruumis olisi kärsinyt minkäänlaisia tuskia. Ristin juurella olevien naisten ilmeet olivat tyynet, heidän katseensa viileät ja kauas tähtäävät. Ristiltäottajat, kaksi nuorehkoa miestä, olivat kuin urheilijoita, joitten yläruumis oli auringossa ruskettunut. Ei verta, ei kyyneliä, ei tuskia. Taulu tuntui kuvaavan jokapäiväistä askareta joka oli suoritettava, olipa se sitten mieleen tai ei. Ja kuitenkin oli kysymyksessä niin suruntäyteinen ja toivoton tapahtuma kuin Ristiltäotto.

Tällainen muistikuva Tuomiokirkon alttaritaulusta saattaa ~~tuntua oudolta~~ haavoittaa monia. Se on kuitenkin ymmärrettävä aivan henkilökohtaisena muistona ja sellaisena se kuuluu yhtenä renkaana siihen ketjuun, joka vähitellen johti tämän kirjoittajan täydelliseen vieraantumiseen/ luterilaisuudesta. Tuomiokirkko- sanan ensimmäinen osa oli minusta kuvaava: tuomio, kuolema, katoavaisuus.

Ja todella, kuten me kaikki tiedämme, katoavaisuus oli Tuomiokirkon osa.

Oli eräs sunnuntai ja hiljaisuus vallitsi kotona. Istuin olohuoneessa lukien, isä oli makuullaan keittiön sohvalla, kirja käsissä, Laura ja Toini omassa huoneessaan, samassa työssä. Äiti oli mennyt kirkkoon, jätettyään ohjeet ruuanvalmistuksen suhteen. Uunissa käräsi paisti, perunat olivat jo tulella. Venyttelin ja päätin mennä keittiöön nuuhkaisemaan ruuan tuoksua, sillä aloin olla nälkäinen. Vilkaisin mitä kirjaa isä luki. "Dombey ja Poika"! Itsellenihän olin sen tuonut, mutta kuten tavallista, isä luki kaiken mitä sai haalituksi. Hän tuntui olevan syventynyt Dickensiin kun ei kääntänyt katsettaan - oli kai rakastamassaan Lontoossa.

Äitini oli ainoa joka ei aina istunut "Henä kirjassa" - hänen oma sanontansa - kuten me muut. Oliko se pakoa todellisuudesta vai todellista tiedonhalua, kenties jopa taidenautintoa?

Toini tuli keittiöön ja availi kaappeja. "Missähän sokeri on? Mie en löydä sitä mistään ja sitä tarvis luumukiisseliin vähä lissä. Milloin äiti oikeen tullee? Kelloha on jo melkein yks."

Avain kiertyi lukossa ja siinä äiti olikin. Mutta hän ei näyttänyt olevan kiireissään vaan otti takin pois päältään hitaasti, sitten hatun, kampasi, silitti tukkaansa. Kun hän tuli sisään keittiöön, hänen kasvoillaan oli outo, kuin poissaoleva ilme.

"Hei äiti, mie en löyä sokerii!"

"Ai, sen pitäis olla tääl - " ja hän avasi kaapin oven ja etsiskeli. Seurasin hänen liikkeitään, ne olivat kummallisen hajanaisia, kuin automaattisia. Eikö hän ollut terve? Hänellähän oli taipumusta saada pyörtymiskohtauksia.

"Ei tääl näy olevan - ehkä se on vahingos menny kylmään kaappiin - " Hän siirtyi etsimään ulkoseinän kaapista.

"Eihä kukkaa nyt olis sitä sinne pannu, sehä kävis kos-teeks." Toini oli vähän malttamaton, kirja odotti.

"Äiti, mikä äidin on?" kysyin äkkiä. Pelko oli alkanut ryömiä mieleeni kuin mato.

Äiti kääntyi meihin päin. Hänen silmänsä olivat yhä kuin pois katsovat ja hän oli kalpeampi kuin tavallisesti. Hän istahti lähimmälle tuolille, nojaten kyynärpäätään pöytään.

"Oh, ei se mitään - en mie tiiä - kirkos oli - "

"Mitä? Hei, sano nyt äkkiä! Mitä kirkos oli?" Sydämeni oli alkanut läpättää. Äiti ei ollut ollut tällainen ennen.

"Nii, siel oli yks mies - kirkos."

Nyt isä alkoi hermostua ja pani kirjansa pois vatsan päälle. "Mitäs kummaa... Mitä sie tarkoitat? Mikä mies?"

"Kirkos oli yks mies - istu vähän matkaa taaempänä - se nousi ylös penkil kesken kaiken - just saarnan aikana - ja huusi niin kovaa et kaikki kuuli, että ' kymmenen vuuen pääst ei täl paikal oo kirkkoo, ei oo kivee kiven päällä. Tää kirkko häviää maan päältä ja Jumala antaa sen tapahtuu. Katukaa ja kääntykää - ei kymment vuotta mee ennenkun se tapahtuu."

Äiti ikäänkuin lateli kertomuksensa ja lopetti äkkiä.

"Mie kuulin sen ihan selväst. Se mies vietii ulos."

Keittiössä oli hetken hiljaista, vain perunat porisivat. Toini ja minä seisoiimme paikallamme, isä tuijotti äitiin makuultaan. Vesihanasta tippui vettä, isän kirja putosi lattialle pamahtaen.

"Se mies on ennustanu ennenkin, mikäs sen nimi nyt onkaan? Monet sano niin kun tultii ulos kirkost."

"Hassua! Älä nyt sellasii usko. Kui hää nyt vois - ennustaa, tietää? Ei kukaan tiiä mitä muutaman vuuen päästä tapahtuu - ei ees muutaman viikon tai päivän päästä." Isä nousi ylös, tuotu-neena.

Toini kääntyi isään päin. "Mie kyl tiiän miten se vois ta-pahtuu. Ja mie tiiän kuinka helppoo se olis."

"Ei, ei, ei! Älkää! Mie en taho kuulla!" huusin minä painaen kädet korvilleni.

"Eihän sellaista nyt - niin suur kirkko! Unohtaa se nyt." Ja äiti nousi jatkaakseen sokeripussin etsimistä.

Toini hävisi keittiöstä jättäen äidin lopettamaan ruuan-laiton. Minä seisoin vähän aikaa maahan juuttuneena, tuijottaen ulos ikkunasta mutta näkemättä mitään. Sitten minäkin menin oman kirjani ääreen. Mutta en lukenut. Kuuntelin. Tyttöjen huoneessa oli hiljaista. Laura ei ollut kuullut mitään keskustelusta ja näytti siltä ettei Toini aikonut kertoa siitä hänelle. Yritin lukea, mutta kauheat unimaiset kuvat häälyivät sivuilla. Ei, ei, ei! toistelin itsekseni.

Vuoden 1938 myöhäisyyksyllä oli vaikeaa keskittyä koulutyö-hön. Ajatukset harhailivat siinä mitä radiosta kuului.

Eräänä iltana kuuluisan Münchenin sopimuksen aikoihin istuin läksyjeni ääressä. Pöytä oli täynnä kirjoja ja vihkoja. Toini oli juuri mennyt ohitseni "tyttöjen kammariin". Korvani suunta-sivat aistivoimansa sinne, sillä siellä oli kumman hiljaista. Kohotin katseeni kohti kellotornia, joka häämötti hämärtyvässä illassa.

Korvani herkistyivät. Toini oli juuri avannut niin sanotun terveysikkunan vetämällä sen narusta, mutta en kuullut hänen palaavan ikkunan luota. Yht'äkkiä nousin ja menin huoneen ovelle. Toini seisoi ikkunassa, käsi kohotettuna ja terveysikkunan naru yhä kädessään. Hänen kasvonsa olivat jännittyneet ja hän kuunteli intensiivisesti.

"Mitä sie teet?"

Toini hätkähti, tarttui naruun tiukemmin ja veti ikkunan kiinni. "En mittää. Älä sie - mee pois." Hänen kasvoillaa n oli merkillisen murheellinen hymy.

"Hm." Käännyin takaisin, istahdin taas pöydän ääreen. Mie-lessäni toistui yhä uudestaan: onko tosiaan niin? Hän kuunteli - hälyytyssireeniä? Onko tosiaan niin?

Tuo hetki unohtui pitkäksi ajaksi. Vasta paljon myöhemmin ymmärsin, että Toinille oli selvitetty poliittinen tilanne Lot-tien kursseilla. Hän oli sanonut kotona että oli sitoutunut jättämään kaiken heti kun kutsu tulisi. Kun 30. päivänä marras-kuuta kolmekymmentäyhdeksän näin hänen lähtevän harmaissaan ja sanoimme hyvästit ovella, tuo hetki toistui mielessäni.

Politiikan varjo.

Luokanvalvojamme, nuori, vaalea, hoikka nainen, jonka sievä pää keikkui pitkän ja notkean kaulan varassa, piti meille varoit-tavan puheen kun kokoonnui ensi kertaa seitsemänteen luokkaan: "Tämä vuosi tulee olemaan vaikea, joillekin se voi osoittautua liian vaikeaksi. Mutta jos työskentelette systemaattisesti ja ahkerasti, teidän on mahdollista päästä läpi ja jatkaa ylioppilas-kirjoituksiin asti." Hänen katseensa liukui yli valtaisen, neli-kymmenpäisen luokan. Emme osanneet suhtautua häneen vakavasti, hän oli niin nuori, hän oli "Kaija."

Olimme jättäneet kesälaitumet taaksemme emmekä oikein vielä sopeutuneet kouluun. Tyttöillä oli kesäleninkinsä yllään, lyhyet hihat ja avarat kaula-aukot näyttelivät rusketuksen tasaisuutta. Pojilla oli paidankaulus avoinna, jotkut olivat jopa käärineet hihansa ylös. Tiesimme ettei "Kaija" hyväksynyt sellaista asun vapautta, kuten oli käynyt ilmi erään konventin illanvietossa edel-lisenä talvena, kun pojat olivat heittäneet takkinsa pois ja ryh-tyneet voimistelemaan salin telineillä. "Kaija" oli punastunut kaulaansa myöten ja luennoinut heille kuinka oli käyttäytyttävä "kun naisia oli läsnä."

Me olimme enemmän kiinnostuneita toisistamme taas, kolmen kuukauden eron jälkeen. Luokassa oli uusiakin oppilaita. Me ty-töt katselimme erittäin tarkasti kahta uutta poikaa. Minä olin yhtä kiinnostunut kuin muutkin, varsinkin seinän vieressä istu-vasta. Hänellä oli älykkäät kasvot, hyvin ruskeat. Rusketuksen keskellä syvänsiniset silmät ja valkeat hampaat olivat vaikutta-vat. Hieman kihartuva tukka oli suorastaan hellyttävä, mutta ikävä kyllä, nenä oli päästään hieman pysty. Oli ilmeistä, että hän oli vanhempi kuin kukaan meistä.

Toinen uusi poika oli lyhyempi, mutta sitä tukevampi. Musta tukka, mustat kulmakarvat, mustat silmät ja - leukaa ja poskia peitti tumma varjo. Olin nähnyt hänet usein luistinradalla, jossa hän teki hurjan, aivan rosvomaisen vaikutuksen heilutellessaan hockey-keppiään ja huutaessaan karmeasti. Hänen nimensä oli Emmanuel. Se tietysti heti lyhennettiin Manuksi.

"Kaija" yritti urheasti saada huomionsa kiintymään puoleensa, mutta kilpailu oli kova. Hänen velvollisuutensa luokanvalvojana oli pumpata meihin intoa ja ahkeruutta. Me ymmärsimme hänen oi-keastaan pitävän luokastamme, ja siitä syystä ehkä ponnistimme

osoittaaksemme edes hiukan mielenkiintoa siihen ääneen ja liikehdintään jonka tajusimme olevan hänestä lähtöisin.

Aku oli sinisilmäisen pojan nimi. Ensin sillekin nimelle hiukan tirsкуttiin. Mutta pian nimi unohtui ja sen omistaja hurmasi tytön toisensa jälkeen. Olinpa minäkin eräs niistä, joihin hän vähän aikaa kohdisti huomionsa ja saattoi kotiin kysyen portilla saiko suudella. Kun vastasin kieltävästi, hän ihmeekseni nyökkäsi ja sanoi: "Nii mie aattelinkii et sie sanoisit." Olin aivan selvästi lapsen asteella hänen mielestään.

Aku oli muutenkin mielenkiintoinen, ei vain Don Juanina. Hän oli ensimmäinen - ja viimeinen - meidän koulussamme, jolla oli poliittisia mielipiteitä ja joka "tunnusti väriä." Tämä kävi ilmi dramaattisesti sinä päivänä jolloin hän saapui kouluun sininen paita ja musta solmio yllään.

"Aku on sinipaita!" kuiske kuului. Tytöt eivät tienneet mitä ajatella. Minä puolestani olin hämärästi tietoinen, että "sinipaidat" olivat poliittinen puolue, aika sotilaaillinen ja jyrkkä.

Akun paita järkytti mieliä aamurukouksissa. "Kaijan" posket ja kaula olivat punaiset ja hänen päänsä keikkui entistäänkin ylpeämmin, kun hän seisoi luokkamme vieressä rukousten aikana.

Ensimmäinen tunti olikin "Kaijan", maantietoa. Hän ei kommentoinut paidan johdosta, mutta seuraavan, trigonometrian tunnin alussa "Reksi", kun oli kirjoittanut nimensä rekisteriin, katsoi Akuun ja sanoi tyyneesti: "Olisitko sinä hyvä ja tulisit opettajainhuoneeseen tunnin lopussa."

Aku nousi, nyökkäsi, istui taas, ja tunti alkoi, jatkuen kitkattomasti kellon sointiin asti. Luokka tiesi, että Aku menisi siis "puhutteluun."

Katselimme kuinka Aku tunnin loputtua meni pää pystyssä opettajainhuoneeseen, niska jäykkänä. Kukaan ei saanut jäädä sisälle välitunnin ajaksi, mutta me odotimme jännittyneinä ulkona ja pohdimme mitä "Reksi" sanoisi. Juuri ennen välitunnin loppumista Akun nähtiin tulevan portaita alas pihalle, pää pystyssä ja alahuuli töröissä. Me ympäröimme hänet ja kysymyksiä sateli: "Mitä Reksi sano?"

"Hah, vanha kääkkä. Mie en saa tulla kouluun sinises paias."

"Oo... Mitä hää oikeestaa sano, kerro iha tarkkaa."

"Et hää ei hyväksy koululaisten politiikkaa. Ei sellast saa olla hänen koulussaa. Ei myö muka ymmärretä sellasii asioi ja mistä oikeestaa on kysymys. Se pelkää!"

"Mitä se pelkäis?"

"No, tietyst että ihmiset ruppee puhumaa ja juoruammaa häne koulustaa. Hah, puolue on liian vahva hänel. Mie oon ylpee täst paiast ja kravatist!"

"Mitä sie meinaat tehdä sit? Aiot sie pittää tuot paitaa?"

"Hyh!" Akun lakooninen vastaus hukkui koulun kellon kilinä. Kaikkien oli mentävä sisään.

Rakastin "Reksiä" hellästi ja ajattelin ettei hän puhuisi noin ellei tosiaan tarkoittaisi mitä sanoi. Mutta miksi hän oli ii koo ällää vastaan?

Akulla ei ollut sinistä paitaansa yllään seuraavana päivänä eikä sen jälkeenkään. Vain hänen solmionsa oli silloin tällöin epäilyttävän tumma. Hänen tiedettiin kuitenkin esiintyvän sinipaitana muualla.

Manu asui Vanhassa Kaupungissa ja me kaksi usein kävelimme Torkkelia pitkin yhdessä, eroten Mustainveljesten ja Karjaportin katujen kulmassa.

Me olimme varmaan aika oudon näköinen pari: minä olin kymmenisen senttiä Manua pitempi, mutta kapeampi. Manu käveli oimuisesti, heittäen toista jalkaansa, suu mutussa ja musta silmät tiukasti eteen katsoen. Hän herätti huomiota tummuudellaan ja rämeällä äänellään.

Joku tovereistani oli kuullut sivusta Manun ja Akun keskusteleavan asioista, joista me tytöt tuskin tiesimme, ja jos tiesimmekin, emme uskaltaneet mainita. Pelkkä ajatuskin sai poskemme kuumenemaan. He olivat käyttäneet karkeaa kieltä ja puhuneet jostakin tarjoilijattaresta. Kumpikin varoi käyttämästä sellaista kieltä meidän seurassamme. Aku oli suorastaan ritarillinen, Manu taas jokapäiväisen jäyhä.

Kotona sisareni naureskelivat minun "poikaystäväni", mutta minä en reagoinut ollenkaan. Sana oli Manun kysymyksessä ollen aivan absurdi. Naurahdin vain.

"Mitä työ oikeen puhutte kun kävelette Torkkelii?" sisareni utelivat. Hymyilin vaisusti: "Kaikenlaist, iha tavallisiin asioi." Mikä oli totta. Oikeastaan keskustelu Manun kanssa oli aika ikävystyttävää.

Marraskuu.

Oli viimeisen lukuvuoden syksy, uuden aikuiskauden vuosi. Olimme koko koulun keskipisteenä, me neljätoista kahdeksannen luokan oppilasta. Olimme varmaan usein keskustelunaiheena opettajainhuoneessa. Siellä huolehdittiin menestyksestä ja pohdittiin kohtaloamme tulevissa ylioppilaskirjoituksissa. Ne olivat aina mielessä, opettajat eivät antaneet meidän unohtaa tuota valtavaa päämäärää. "Almark" peloitteli meitä "kuuden pisteen virheillä", ja "Kaija" arvaili mitä kysymyksiä rea^alikokeen maantiedon osalta tulisi olemaan. Tiesimme että alempien luokkien silmät olivat meihin suunnattuina - kunnioittavinako vai kateellisina?

Me tunsimme myös erästä toisesta syystä olevamme koulun kermaa. Keväällä niin monta oli jäänyt seitsemännelle luokalle. Vain me, kuusi poikaa ja kahdeksan tyttöä, jatkoimme kahdeksanteen. Välitunneilla muodostimme oman ryhmämme, kirjat auki seisoimme pihalla ja epätoivoisesti koetimme näyttää ahkeruuttamme, joka kuitenkin oli enemmän tunnonvaivojen aiheuttamaa kuin todellista opinhalua. Emme enää esittäneet kuvaelmia, emme juosseet pihalla, tuskin enää edes menimme syömään munkkeja maitokauppaan. Olimme aikuisia, olimme rauhoittuneet ja pyrimme päämäärään.

En itse ollut hermostunut "kirjoitusten" takia, luultavasti luotin onneeni. Koetin unohtaa karmean totuuden että matematiikka saattoi johtaa minut turmioon. "Reksi" repi olemattomia hiuksiaan vuokseni, mutta ei mahtanut mitään.

Liisa ja Terttu jakoivat kanssani yksityistuntien tuskat. Yhdessä vaelsimme herra Vuokon ~~jeli "Vuokon"~~ luo Vallirinteelle, muistaakseni kaksi kertaa viikossa.

"Vuokko" oli lyhyehkö, pyöreähkö, väritön, varmaan erittäin tehokas virkamies ja hyvä matemaatikko, joka hankki hiukan lisätuloja meidän tyhmyytemme avulla.

Vallirinteen kadun kummankin puolen oli ehkä jo 20-luvun lopulla rakennettu hirsitaloja. Niistä useimmat olivat vielä laudoittamattomia ja maalaamattomia vuonna kolmekymmentäkahdeksan. Lyhin matka sinne oli Patterinmäen yli vieviä polkuja pitkin. Minä tulin pitkin Luostarinkatua ja tapasin toiset Patterinmäen alla, kaupungin puolella ja yhdessä kapusimme ylös ja alas. Vaikka matka Vallirinteelle kesti yli puoli tuntia, se oli kuitenkin eräänlaista vaihtelua.

Marraskuun lopulla illat olivat ~~säkipimeät~~^{säkipimeät}, mutta oli vielä suhteellisen lämmintä ja lumesta ~~ei~~^{ei} ollut tietoa. Eräänä tuulisena iltana kova tuulenpuuska tarttui minuun kun astuin ulos portista ja käännyin Luostarinkadulle. Se tanssitti minua koko kadun pituudelta, paukutti ovia ja portteja, ulvoi Mustainveljesten kirkon ympärillä, puhalsi pitkin rannasta nousevia katuja. Nautin tuulesta, nauroin itsekseni kun se kieputti minua tai pani vastaan etten vain pääsisi päämäärääni. Unohdin minne olin menossa, olin täynnä animaalista riemua.

Luostarinkadun päässä käännyin oikealle, kohti pimeyttä joka peitti Patterinmäen rinteet. En oikeastaan nähnyt polkua, tunnustellen aloin kavuta ylös yksinani, sillä toisia tyttöjä ei näkynyt. Jalkani olivat tottuneet löytämään polun painaumat.

Rinteellä oli hiljaisempaa, tuuli ei sopinut sinne. Kuulin kuinka se ulvoi mäen päällä kasvavissa puissa ja pensaissa. Yhä naureskellen ja nautiskellen etenin rinnettä ylös, joskus melkein ryömien kun polku jyrkkeni. Kainalossani oleva kirja aiheutti hankaluuksia, se kun oli putoamaisillaan vähä väliä.

Pian olisin mäen päällä. Muutama askel vielä, ja läähättäen saavutin korkeimman kohdan.

Tuuli hyökkäsi kimppuuni, ravisteli minua. Voin tuskin hengittää. Käännyin hiukan pois päin, vetäkseni henkeä -

Mitä se oli? Maa järkkäsi jalkojeni alla, tuli leimahti, valtava jyrinä täytti avaruuden. Käännyin takaisin tuuleen, vaikka kirkkaat välähdykset sokaisivat silmäni. Taivas oli täynnä räjähtelevää, punertavaa valoa. Taas jyrähti.

Kauhustani huolimatta ymmärsin että oli ukkonen, eikä se ollut aivan pääni päällä, sillä jyrähdykset seurasivat salamia pari kolme sekuntia myöhemmin.

Taistelini pysyökseni pystyssä, käsi pidellen hattua ja toinen puristaen "Al~~39~~bran pitkää kurssia". Olin pelon lamauttama, sydämeni tuntui pysähtyneen. En ollut koskaan ennen pelännyt ukkos-ta mutta siinä Patterinmäellä seisossani pelkäsin. Olin aina ollut ylpeä rohkeudestani, ukkonen ei ollut merkinnyt mitään. Jopa metsässäkin olin juossut ukkosella eikä vaara ollut juolahtanut mieleeni. Mutta syvimmältään en pelännyt salamia, en jyrinää. Pelkäsin jotain paljon pahempaa, suurempaa vaaraa.

En tiedä kuinka kauan pysyin paikallani ja tuijotin kohti merta mistäpäin jyrinä tuli. Kun salamet välähtelivät, saatoin nähdä laivat ja nostokurjet satamassa, ja saaret lahden toisella puolen.

"Mut - nythän on marraskuu, eihän marraskuussa voi olla ukkosta - "toistelin itsekseni, ehkä ääneenkin. Sään epänormaalisuus lisäsi kauhuani.

Vaistoni vastasi kysymykseen miksi pelkäsin. Vastaus oli epäselvä, mutta kyllin varma.

Kun lopulta aloin etsiä polun jatkoa jotta pääsisin alas Vallirinteelle, jalkani tuntuivat painavilta ja minun oli varjostettava silmiäni että näkisin paremmin salamien valossa mitä maassa oli. Salamamat auttoivat, mutta niiden välillä oli entistä pimeämpää.

"Vuokko" avasi oven, kuten tavallista.

"Anteeks, mie olen vähä myöhäs vissiin."

"Ei se mitään. Toiset tulivat juuri minuutti sitten. Ukkonen - hm. Omituista, marraskuussa;" mutisi hän ja oli kuin olisi pohtinut tätä erikoisuutta kuin matemaattista probleemaa. Hän avasi huoneen oven, jonka takana Terttu ja Liisa jo istuivat, päät kumartuen pöydällä olevien kirjojen ja papereitten puoleen.

Minäkin istuuduin ja panin kirjani pöydälle. Löysin vihkoni sen sisästä ja kynän taskustani. Koetin ymmärtää mitä opettaja selitti. Äkkiä ukkonen jyrähti taas, niin voimakkaasti että talo täräisi ja salaman valossa näin vastapäisen talon jokaisen yksityiskohdan. Opettajamme sanat hukkuivat jyrinänsä ja hänen oli toistettava ne. Ei hän eivätkä tytöt sanoneet mitään vaikka melu oli kova. Opettaja ei yleensä tuhlannut sanoja, tytöt taas nähtävästi eivät pelänneet.

Tuijotin kirjan sivun kreikkalaisia symboleja, mutta ne eivät merkinneet mitään. Sen sijaan näin tulta, liekkejä. Katselin pois kääntymättä suoraan tuleen joka tuhosi talon jossa istuimme ja koko vastapäisen rivin taloja - tulta oli kaikkialla. En muodostanut ajatuksia näistä näyistä, mutta tiesin mitä ne puolestaan merkitsivät. "Tällaiselta tämä katu näyttää - sitten kun -"

Kun tunti loppui ja lähdimme ulos, ukkonen jyrähti vielä kaukana ja oli alkanut sataa suuria pisaroita. Terttu ja Liisa puhuivat helpottuneina kun tunti oli ohitse. Minä en osannut sanoa mitään, eivätkä toiset näyttäneet huomaavan sitä. Kapusimme mäelle ja huipulla katsoin kohti merta. Siellä vallitsi pimeys. Salamamat välähtelivät nyt kaukana lounaan taivaalla.

"Se tuli kaakosta - miten se nyt olikaan - 'punainen on kaakon kulma, verta, tulta ennustaa' --"

"Huh, sataa. Ei kannata mennä Torkkelil," Terttu sanoi.

"Hei! Näkemiin huommen aamul! Sie oot hiljanen, Eija, nukut sie?"

"Aah, mie vaa aattelin---"

"Ei siun kannata aatella Torkkelil mennoo, ei se Karikaa siel oo tällasel ilmal."

"Kari? Enhä mie hänt---"

"Vai et, vai et. No terve vaa!"

"Mie meen suoraa kottii ja luen NotreDamen kellonsoittajaa."

"Mee sie vaa Pariisii, hei!"

Terttu ja Liisa kääntyivät Pellervonkatua kohti, huojuttaen yläruumistaan puolelta toiselle, heitellen jalkojaan ja laulaen: "Hei hou, hei hou, hei hou ho ho ho hou -" Seitsemän kääpiötä, mukamas. He eivät ainakaan olleet tietoisia siitä mikä meitä kaikkia odotti.

Rajakaupunki.

Koulumatkalla näkyi uudemmassakin osassa kaupunkia rakennuksia jotka oli rakennettu vartavasten rajakaupungin asemaa silmäläpitiäen, mutta jo kauan sitten, "Venäjänvallan aikana." Oli kasarmeja, aivan keskellä kaupunkia. Raatihuoneen torilta Karjalankadulle oli pelkkää sen ajan muistoa: kasarmit yhdellä puolen, Ryssänkirkko ja korkeat, alunperin venäläiset koulurakennukset toisella puolen. Kasarmin punatiilisen seinämän ikkunoista kaikui torven toivotusta kun sotapojat harjoittelivat marssejaan, joskus kuului pihalta komentosanoja ja saappaitten tahdikasta rytinää ja näkyi pölypilviä kun heitä marssitettiin edestakaisin hiekkaisella pihamaalla. Usein näkyi kaduille marssivia komppanioita, laulaen, käsivarsiaan heiluttaen. "Kaunis Karjalaa, iisiemme maa, työhönjaloontaisteluun sun poikajoukkossaa---" Sotamiehet jättivät jälkeensä leijumaan hajun joka minulle merkitsi samaa kuin eläimelle vaaran haistaminen. Satuin kerran sanomaan kotona: "Hyi kun ne soltut haisi pahalt kun ne marssi," ja Laura sisareni suutahti: "Ne on suomalaisii sotilait, ne puolustaa maata. Kuisie ilkeet sannoo et ne - haisee!" Hänen protestinsa ei auttanut. Minä vierastin sotilasjoukkoja, inhosin yksityisiä sotilaita. Kukaan tuntemani mies tai poika ei sattunut olemaan sotaväessä - silloin vielä.

Huolimatta tuosta vastenmielisyydestä menin sentään aina katselemaan paraateja. Ratsuväki sai minut ihastumaan, mutta luultavasti ihastuksen kohteena olivat ennemmin hevoset kuin ratsastajat.

Itse en halunnut marssia. Olin liittynyt partioon kun toverinikin liittyyivät. Kuuluimme kaikki "Nalle-vartioon", ja pidimme kokouksia Kimmon kellarissa. Leikimme ja opettelimme tekemään solmuja ja kuuntelimme vartiomme johtajan opettavaisia puhepätkiä. Ensin uutuus viehätti, sitten alkoi pitkästyttää, ja kun otin osaa erääseen paraatiin, tuli loppu. Olin niin kyllästynyt ja tuskaantunut että se hämmästytti itseänikin. Ensin oli odotettava, en muista miksi, sitten marssittava. Sotilaallisuus, käsivarsien heilutus, partiotervehdys! Koko touhu oli naurettavaa. Ja niin seisoin eräänä päivänä kunnon johtajamme Elli Karvisen edessä, selittäen kangerrellen että koulutyö ja alkamani viulutunnit veivät niin paljon aikaa, etten millään voinut enää ottaa osaa partiolaisten kokouksiin tai retkiin, en mihinkään.

Elli Karvinen "ymmärsi", ja vapautuneena hypin alas portaita hänen asunnostaan.

Viipurin sotilaallinen vuosi jakautui kahteen pääosaan, jakajina itsenäisyyspäivä ja huhti-toukokuun vaihteessa oleva Viipurin valloituksen muistojuhla, ja kahden viikon kuluttua vapaussodan päättymispäivä, 16 toukokuuta.

Noina kolmena päivänä oli aina suuri paraati, kaupat ja koulut olivat suljetut ja viipurilaiset reunustivat pääkatujen varsia joita pitkin armeija marssi. Laura ja Toini olivat aktiivisesti mukana myyden paperikukkia invalidien hyväksi tai hoidtaen muonitusta. Äitini ja minä, itsenäisyyspäivänä jopa isänikin, olimme katsojien joukossa. Isän musta kriminnahkahattu kokosi kuten muittenkin miesten päähineet kun lippu "marssi" ohitse, oli sitten miten kova pakkanen hyvänsä. Viipurissahan talvi alkoi jo joulukuun alussa ja lunta saattoi jo kuudentena päivänä olla niin paljon että marssijat kulkivat lumivallien välissä. Paraatia vastaanottava kenraali seisoi käsi turkishattunsa reunassa väsymättä ja voimatta nenäänsä niistä, vaikka monena vuonna itsenäisyyspäivän lumisade oli haudata hänet seurueineen Agri-colan patsaan juurelle.

Kevätparaateissa tykistön rattaat pitivät kovaa melua ja sotilaitten saappaat tömistivät paljasta katua. Ratsuväen hevoset tanssivat Kolmikymmenvuotisen sodan marssin tahdissa komeasti: " - se kalpamme kostavan Reinille toi ja Tonavasta keisarin maljan se joi--" Tämä oli paraatin huipentuma, se mitä ratsuväen jälkeen tuli, oli merkityksetöntä, minusta.

Itsenäisyyspäivän iltana oli seremoniaa päävartion edessä Pohjoisvallilla. Siellä oli vartion vaihto, jonkun kaupungin herran, tavallisesti Tuurnan puhe, Lauluveikkojen laulua ja yhteislaulua. Kaiken lopuksi ilotulitus.

Vuoden 1938 itsenäisyyspäivänä Toini ja minä lhdimme katsomaan seremoniaa. Kävelimme Linnankatua alas, ikkunoissa paloi-
vat kynttilät. Kun tulimme kadun alapäähän, linnan hahmo kohosi pimeydestä, loistaen sen ikkunoilla palavien kynttilöiden ja valonheittäjien valossa, jotka risteilivät taivaalla.

Sellaisina iltoina kaduilla kävellessä oli helppoa kuvitella millainen Viipuri oli ennen ollut, kun Dorothea Jaenitsch istui Kynttilän valossa ommellen ja Philip Weckroth seisoi puoli-pimeässä katsellen ikkunastaan mitä hänen talonsa edessa tapahtui.

Aarno
Tuurne
(kaup-johdaja)

Kansaa oli mustanaan, mutta kaikki hiljentyivät kun puhe alkoi ja sen jälkeinen laulu kaikui juhlavana. "Jumala onni linnamme" on minusta aina ollut enteellinen. Sitä laulettaessa tulevat ilman muuta mieleen sodan ja rauhan vaihtoehdot. Silloin, ja varsinkin talvisodan kuukausina se tuntui olevan ennenkaikkea Suomelle tarkoitettu virsi.

Siitä viimeisestä rauhanajan itsenäisyyspäivästä on jäänyt mieleeni linnan kuva ja valtava Suomen lippu sen tornissa. Valonheittäjät keskittyivät lippuun kun seremonia oli päättynyt ja se näytti kasvavan. Se kasvoi yli koko kaupungin.

Me kaksi vaelsimme takaisin kotiin sanaakaan vaihtamatta.

Joulu saapui, jälleen täynnänsä vieraita, vierailuja, kukkia, kuusen tuoksua, lahjoja.

Eräänä joulun iltana istuin yksin pimeässä olohuoneessa, sytytellen ja sammutellen kynttilöitä, katsellen kuinka kynttilän savu oheni ohenimistaan ja lopulta hävisi täysin. Se oli - ja on vieläkin - mielestäni eräs kauneimmista ilmiöistä. Vielä leikin samaten, pidättäen henkeä antaakseni savukiemuran "elää" mahdollisimman kauan. Suuresta keittiöstämme kuului puhetta, naurua ja radion musiikkia. Lauran vieraat olivat asettuneet sinne. Ulkona lumi kimalteli pakkasessa. Keittiöstä kuuluvat äänet saivat ympärilläni ja ulkona vallitsevan hiljaisuuden syvenemään.

Melodia virtasi radiosta, Sibeliuksen Elegia. Kuinka pohjattoman murheellinen, kuinka tumma ja toivoton se olikaan. Melodian mukana huone jossa istuin tuntui muuttuvan salaperäiseksi. Takanani olevan "tyttöjen kamarin" oviaukon pimeys tiheni ja kävi uhkaavaksi.

Äkkiä muistui mieleeni edellisen yön uni - vai oliko se ollut unta?

Olin katsellut ikkunaa kohti, samasta paikasta missä nyt istuin. Kellotornin taustalla taivas oli punertava ja katsellesani se alkoi hehkua. Unessa tiesin, että se heijasti kaikkialla kaupungissa riehuvia tulipaloja. Ja sitten näin tornin hitaasti alkavan kaatua taloamme kohti. Näin kuinka se vähitellen hajosi, kuinka punainen katto putosi ja kivet sinkoilivat sinne tänne. Vaikka näin unta, olin samalla täysin valveilla ja tietoinen että kätsoin tulevaisuuteen. Sydämeni pamppaili, luulin tukehtuvani.

Nyt siinä pöydän ääressä istuessani tunsin vaaran uhkaavan takaapäin, se puhalsi ylitseni. Taivaalla leiskuvat liekit ja takana puhaltava viima - ei ollut toivoa, ei apua.

Painauduin pöytää vasten ja itkin katkerasti. Ulkona kaupunki odotti hiljaisena lopullista pimeyttä. Lumen alla kumarassa kyyhöttävät talot, mukulakiviset pihat ja kadut - kaikki hävisi.

Sävelmä kohosi intensiiviseksi valitukseksi, se täytti jokaisen soluni. Sitten se vähitellen haihtui kuin kynttilän savu.

Nojasin kauan pöytää vasten, pystymättä palaamaan todellisuuteen. Mutta todellisuus oli parempi kuin pelkoni oli sanonut. Kynttilät paloivat yhä, toiset juttelivat yhä keittiössämme, joulukuusi kimalteli nurkassa. Hyasinttien ja tulppaanien tuoksu sekaantui kuusen tuoksuun.

Koetin muistutella itselleni näitä tosiasioita, koetin taas alkaa nauttia niistä. Mutta en voinut istua enää yksin. Sammutin kynttilät ja pyyhittyäni kyyneleeni menin toisten luo, valoon ja lämpöön.

Monrepos.

Nyt tuntuu vaikealta uskoa, että kolmikymmenluvulla ainakin Viipurissa nuori tyttö voi kävellä yksin, jopa illallakin. Kävellä vain, harhailla, vailla päämäärää, vain katsellakseen näköaloja, rakennuksia, nauttiakseen tuulesta ja sateesta tai auringonpaisteesta. Ja vieläkin merkillisempää on, että nuori tyttö voi lähteä yksin yli Linnansillan aina Monreposin^{sin} asti tai Papulaan tai Huusniemeen. Jälkimmäisiin en minä puoleistani muista usein menneeni, sillä niihin päästäkseen oli ensin mentävä uudemman kaupungin osien läpi, ja ne osat eivät minua niin kiinnostaneet. Mutta tie Monreposin^{sin} oli toista. Ensin Vanhan Kaupungin laitaa Linnansillalle, sen yli - kesällä laivat, liput, veden liplatus, talvella valkea tyyneys jäällä ja linnan valleilla - sitten yli Haminan torin, läpi kahden jännittävän, valkean portin, jotka veivät vallien toiselle puolelle, sitten hieman ikävämpää Monreposin^{sin} tietä kunnes mäntymetsä alkoi. Siitä alkoi Luonto. Männynjuuria oli tie täynnä, täytyi katsoa ettei kaatunut niihin nenälleen. Ja sitten tuli Monreposin^{sin} portti, merkillinen puinen rakennelma, josta mentyä oli pitkä puistotie.

Kesällä vuonna 1980 lainasin Lancasterin yliopiston kirjastosta pienen kirjan johon oli koottu otteita viime vuosisadalla ilmestyneistä paikallisista sanomalehdistä. Kävin läpi Lancasterin sadanviidenkymmenen vuoden takaisia tapahtumia, kun silmäni sautuivat seuraavaan: "Joulukuun 30 päivänä, 1816: Hänen Keisarillinen Korkeutensa, Venäjän Suuriruhtinas ja hänen seurueensa, johon kuului mm. Paro~~n~~ni Nicholay --- saapui Kuninkaan Vaakunan Majataloon ja lyhyen levon jälkeen jatkoi kiertomatkaansa Liverpooliin ja Manchesteriin."

Paro~~n~~ni Nicholay! Heti näin sisäisin silmin Monreposinⁱⁿ matalan kartanorakennuksen, tuulessa huojuvan heinän, valkeat istuimet rantalaiturin molemmin puolin, kiinalaisen temppelin, mahtavat kuuset, Ludwigsteinin saaren.

Ei Monreposia^{ita} voi verrata Britannian mahtaviin palatseihin, ei edes kartanoihin, se oli liian pieni sellaiseen vertailuun. Mutta, samaten kuin täällä olen usein tuntenut entisten omistajien hengen läsnäolon puistojen hiekoitetuilla poluilla, niin sielläkin. Monrepos oli tyyne, elegantti, vaatimaton. Siellä tunsin, että alkuperäisissä omistajissa oli ollut hengen liikkuvuutta ja syvyyttä. Olkoon, että Ludwigsteinin saari oli yltiö-

romanttinen tai Neptunuksen temppeli kuin murunen vain tai kaiku klassillisen maailman muistoista, me nautimme niistä. Vierailut Monrepossa johtivat monet syvemmälle sekä Suomen että muiden maiden kulttuuriin. Monrepossa me olimme kosketuksissa Euroopan sivistysvirtauksiin, olimme samalla Drottningholm^sissa, englantilaisessa luonnonpuutarhassa ja saksalaisen maakartanon puistossa. Silloin ei tullut ajatelleeksi, että Väinämöisen patsas oikeastaan oli Monrepohon aivan sopimaton; se oli hiukka suomalaista pakanuutta, mutta onneksi aivan puiston laitaan sijoitettuna se ei liiaksi häirinnyt yleistä 1700-luvun ilmapiiriä. Sen takana oli korpi ja Neidonkallio - mutta neidän olivatkin jo Monrepon aidan toisella puolella.

Siis parofni Nicholay, joka oli elänyt Monreposin rauhassa, oli käynyt täällä Lancasterissä missä minä nyt harhailen. Hän näki Lancasterin kolkon linnan - mahtoiko kuulla ketä kaikkia siellä oli pidetty vankeina uskonnollisten mielipiteittensä vuoksi? Hän oli ehkä käynyt viereisessä luostarikirkossa ja ihailnut sieltä avautuvaa maisemaa kohti merta toisaalla ja vuoria vastapäätä. "Kuninkaan Vaakuna", King's Arms, on vielä olemassa linnan alapuolella, aivan Lancasterin keskustassa, vaikka se ei olekaan sama rakennus enää jossa Nicholay vieraili. Entisen matalan majatalon paikalla on nyt mahtaileva, viisikerroksinen kivitalo. Tästä huolimatta, tuon lehtiutisen luettuani en voi olla muistamatta Nicholaytä joka kerran kun sivuutan rakennuksen, ja siten tapaan Nicholayn ja Monreposin yhä uudestaan täällä kaukana.

Keväällä kolmekymmentäyhdeksän, kun lumi vielä peitti niityt Monrepossa ja jää oli aivan ehjää, Kari ja minä vaelsimme lumessa vaivalloisesti, ihmetellen miksi emme oikeastaan olleet tuleet hiihtäen. Meillä oli pelkkää aikaa, sillä "kirjoitukset" olivat ohitse ja pari tenttiä ehkä oli vielä läpikäytävä. Nuo tuollaiset asiat olivat menettäneet tärkeytensä. Paljon parempi oli viettää aikansa lumessa kahlaten, seurassa joka tuntui olevan ainoa oikea.

Olimme kumpikin todellisia hedonisteja. Etsimme tarkoituksettisesti nautinnon kohteita ja vietimme herkullisia hetkiä imiesämme kaiken irti maisemasta ja kevään tulosta. Ludwigsteinin tornit sinistä taivasta vasten, oksilla riippuvat kirkkaat, jäiset pisarat, lumen koskematon pinta, kaikki oli vain meitä varten.

Kahlasimme "kiinalaiseen temppeliin" asti ja kiipesimme sen katolle. Oli hiljaista, vain tuuli humisutti silloin tällöin kuusia ja varis vaakkui.

"Hei, kun mie olin pikkunen, mie luulin et varis on muuttolintu. Yks vanha täti kerto viime kesän että mie olin juossu hänen luo yhten kevään kun mie olin vissii vähä yli kaksvuotias ja huutanu: Matilda täti, Matilda täti, kesä tulee, varikset on jo tulleet!"

Nauroimme ja keinuimme tahdissa edestakaisin, nojautuen "temppelein" katon kaiteeseen. Syvennyimme kuuntelemaan talven hiljaisuutta.

Pum pum! Tykkien jyrisevät laukaukset pirstoivat maailman. Katsoin Kariin. Hän oli kääntynyt kohti puitten välistä pilkottavaa Suomenveden pohjaa. Jäällä ei näkynyt mitään, valkeana se ulottui Monreposin rannasta Markovillaan.

"Ne harjottelee Markovillas," Kari sanoi lakonisesti.

Minä en jaksanut liikahtaa, puristin vain kaidetta. Hirveät aavistukset hyökkäsivät taas kimppuuni. Kun Kari kääntyi puoleeni, tarrauduin häneen. Seisoimme siinä, en tiedä kuinka kauan, sanomatta sanaakaan.

"Ne on vaatinu Suursaarta," Kari sanoi.

"Nii. Mie en taho lukee lehtii."

"Ens kesän se saattaa alkaa, tai syksyl, kun ne on saannu viljan korjattuu."

Tiesin mikä "se" oli.

"Mie meen vapaaehtosena. Mie oon jutellu isän kans."

Taas ammuttiin. Lunta putosi läheisen kuusen oksilta. Tungin sormet korviini ja itku pyrki kurkkuun.

Koetimme lohduttaa toisiamme ja ehkä onnistuimme jossain määrin. Kari rohkaisi minua: "Vivamus, mea Lesbia, atque amemus!"

Valleilla.

Taidemuseon vallien huipulle kapuaminen graniittiportaita pitkin oli kuin pyramidin sivua pitkin pyrkimistä. Pieni katu-lamppu Seurakuntatalon edessä oli tehoton kevätillan hämärässä.

Ylhäältä katselimme vähän aikaa kaupunkiin, huohottaen ponnistuksesta. Melkein vastapäätä kreikkalaiskatolisen eli Ryssänkirkon kupoolit näkyivät Ruotsalaisen lyseon takaa ja toisella puolen oli Reaalikoulun kellertävä seinä.

Taidemuseon pilaripiha oli tyhjä, sen keskellä oleva pieni suihkulähde ei vielä toiminut, olihan vasta huhtikuun alkua. Merenpuolisten pilarien tuolta puolen, vallin takaa, kuului laineitten liplatusta, sillä meri oli jo osittain avoin.

Valleilta katsoen Taidemuseo oli kuin outo temppeli, aika-kaudelta joka oli olemassa vain mielikuvituksen maailmassa. Se hohti himmeän valkoisena sataman lamppujen heikossa valaistuksessa.

Me kaksi, Kari ja minä, olimme taas iltaisella kävelyretkellä, jonka suurin tarkoitus oli vain yhdessäolo. Kävelimme vallien tasaisia käytäviä, pitkin jyrkkää reunaa. Kaakkokulmassa käännyimme kohti kaupunkia.

Taidemuseossa näkemämme taulut tulivat mieleen. "Miul on usein mieles se Simbergin taulu, se "Kuoleman puutarha" tuol museon toises kerrokses, muistat sie?"

"Juu, se on nii primitiivisen näkönen, kun lapsen piirtämä."

"Se on yksinkertasen näkönen, nii, mut ei sitä vaa laps pystyis maalaamaa."

"Minnuu jotenkii ihan niiku hivelee kun mie seuraan niit tummii viivoi jotka on jokasen kukan ympär. Se jotenkii tyy'yttää."

"No, lapsha sie viel ootkii, ilmanks sie nautit sellasist kukist!"

"Iha kun sie olisit paljo vanhempi -sitä paits siehä just sanoit et sinnuu viehättää se kans!"

"Mie katon sitä kypsien vuosiein korkeuest."

"Pyh, kaks vuotta kypsemp sie oot."

Hiljaisuus.

"Ja se toinen, se "Kuolema vieraana" missä kuolema vie lapsen - se on viel järkyttävämpi."

"Ja se mies seisoo pellol, käet housuntaskuis, ei voi mittää."

Punainen hohde alkoi levitä koillisesta ja vähitellen kirjastui, ja kaupungin katot heijastivat sitä. Kun seisoiimme vallien

äärimmäisessä kulmassa, huikean suuri, veripunainen, pyöreä levy kohosi kattojen takaa, ja sen ympärillä hohteli usvarengas.

Minua puistatti. Heti näin sen taas enteenä. "Kamalaa. Voi, mie en voi katsoo-" ja kuitenkin katsoin. "Tuo usva sen ympäril näyttää nii - merkilliselt -"

"Se ennustaa."

"Kuolemaa ja tuhoo!"

Se oli uskomattoman valtava, suurin kuu mikä koskaan on nousut minkään kaupungin ylle.

"Ei, ei, ei!" huusin.

Kaupunki oli hiljaa ja kuin alistuneena kuun alla. Ei kukaan muu kuin me nähnyt sitä.

Otin äkkiä kiinni Karin käsivarresta ja aloin vetää häntä alas vallin sisäpuolella kiemurtavaa polkua. Juoksin, Kari juoksi takanani. Alas, alas, pitkin hiekkaista polkua joka vei pimentoon vanhan ruutikellarin vieritse, ja sieltä yhä alemmas, kunnes olimme kadulla. Pois katselemasta kauheaa ennustusta. Se oli nyt talojen takana. Pois tuon oudon temppelin luota jonka sisällä oli kuoleman puutarha, takaisin elämään. Puiston pimeydessä, heti ensimmäisten paksurunkoisten puitten alla me painauduimme toisiimme, sydämet jyskyen ja lämmintä, jatkuvaa elämää kaivaten.

Lopuksi.

Meillä vuoden 1939 ylioppilaillla oli onnea. Saimme elää toukokuun viimeisen päivän riemun ja ruusut. Aamupäivällä kävelin Paulinin talon pihan läpi työväen avatessa minulle kunniaakujan. "Tietä kauneudelle!" huusi joku. Pitkässä valkeassa leningissäni kiirehdin punastellen kohti porttia.

Olin matkalla Raatihuoneelle lakkia hakemaan. Sen jälkeen kukitus Raatihuoneen torilla. Ruusuja, ruusuja, perheeltä, tuttavilta. Sitä huutoa kun ajoimme avoautoissa pitkin katuja. Olin takaistuimella Villen ja Tikin välissä - he olivat kummallisen kohteliaita sinä päivänä, kuin eivät olisi luokkatovereita olleetkaan.

Sitten Espilässä - vihdoinkin! - tanssittiin aamuun asti. Tanssin loputtua Kari veti minut mukaansa ja painuimme taksiin ja hurjaa vauhtia ajoimme Papulaan. Melkein juosten kiipesimme mäkeä ylös ~~siellä seisovan~~ kahvilan terassille. Aurinko nousi.

Toisetkin läähättivät sinne: Ville, Tikki, Ulla, Liisa, Luru ja Eiler. Viimein, väsyneinä mutta onnellisina, me kaikki vaelsimme takaisin kaupunkiin. Musta-valkopukuinen joukko, siellä täällä oli ruusun punaa.

Nyt elämä vasta alkaisi.

Vaikka minulla ennen sotaa niin usein oli aavistus tulevasta menetyksestä, en yleensä muistele noita kauhun hetkiä. Lienee niin, että vanhetessa lapsuudesta ja nuoruudesta muistaa mieluummin ilot, ei suruja, vain aurinkoiset päivät, ei sateita. Me viipurilaiset olemme näinä piakkoin viitenäkymmenenä vuotena vähitellen omaksuneet Eino Leinin "Tumman" filosofian:

" - niin eli ikänsä kaiken,
ei iloiten eikä surren,
pannen päivät päälletyksin,
niin tulevat kuin menevät,
niin paremmat kuin pahemmat,
päällimmäiseksi paremmat."